

Sosiaalitieteiden laitos
Helsingin yliopisto
Sosiologia

Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet

Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnat taparikollisuudesta

Tuula Kekki

Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:5
Sosiologia

© Tuula Kekki

Kansi: Jere Kasanen
Kannen kuva: Tuula Roos/Vastavalo.fi

Painettua julkaisua myy ja välittää:
Unigrafian kirjamyynti
<http://kirjakauppa.unigrafia.fi/>
books@unigrafia.fi
PL 4 (Vuorikatu 3 A) 00014 Helsingin yliopisto

ISSN-L 1798-9124
ISSN 1798-9051 (verkkojulkaisu)
ISSN 1798-9124 (painettu)
ISBN 978-952-10-7637-4 (nid.)
ISBN 978-952-10-7638-1 (PDF)

Unigrafia, Helsinki 2012

1. JOHDANTO	9
1.1 Tutkimuskohteena huumeita käyttävät taparikolliset	9
1.2 Huumeiden ongelmakäyttäjien ja taparikollisten ominaispiirteitä	13
1.3 Rikollisuus sosiaalisena ongelmana yhteiskunnassa	15
2. RIKOLLISEN KÄYTTÄYTYMISEN TULKINTAMALLIT ALA- JA VALTA- KULTTUURIN NÄKÖKULMISTA	18
2.1 Rikoksentekijän toimijuus: valinnanvapauden paradoksi	18
2.2 Rikollisuuden rationaalisuus ja merkitykset	20
2.3 Urautuminen ja leimaautuminen	21
2.4 Sopeutuminen marginaaliseen asemaan	23
3. POLIISIN ASEMA RIKOLLISUUDEN SÄÄNTELYSSÄ	26
3.1 Kontrollin tarve ja mahdollisuudet huumestikojen torjunnassa	26
3.2 Poliisin harkintavalta kontrollin kohdentamisessa	28
4. TAPARIKOLLISUUS HUUMEIDEN KÄYTTÄJÄN JA POLIISIN NÄKÖKULMISTA - TUTKIMUSASETELMA	30
4.1 Kulttuurinen kriminologia ja vuorovaikutuksellisuus tutkimuksen viitekehyksenä	30
4.2 Tutkimuskysymykset	32
4.3 Aineistot	33
4.3.1 Esitutkinta-aineisto ja tutkintailmoitukset	34
4.3.2 Kysely	35
4.3.3 Haastattelut	36
4.4 Aineistojen analyysit	37
4.5 Aineistojen rajoitukset ja tulosten luotettavuus	39
5. KESKEISET TULIKSET	44
5.1 Rikosten, motiivien ja merkitysten moninaisuus	44
5.2 Huumeiden käytön merkitys taparikollisuudessa	47
5.3 Poliisin ja huumeita käyttävien taparikollisten keskinäinen vuorovaikutuksellisuus	49
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	52
6.1 Rikollisen identiteetin ja elämätavan ulottuvuudet	52
6.2 Huumeita käyttävät taparikolliset kontrollin kohteena	55
LÄHTEET	58

ESIPUHE JA KIITOKSET

Pro gradu-vaiheessa mietin, lähtisinkö tutkimaan nuorten jengiytymistä vai huumepolitiikkaa. Valitsin huumeteeman, ja tähän päätökseeni vaikuttivat erityisesti Pekka Hakkaraisen innostavat huumetutkimukset Turun yliopistossa sekä lähtöni Erasmus-vaihtoon Bremenin yliopistoon, missä toimi erillinen huume- ja kriminaalipoliittisen tutkimuslaitos (Bremer Institut für Drogenforschung (BISDRO)). Huumetutkimus oli Suomessa vielä varsin vähäistä, joten tunsin olevani tuoreen, mutta ajankohtaisen teeman lähteillä. Olin törmännyt huumeiden käyttöön jo nuoruusvuosina Porissa, mutta Bremenissä ja myöhemmin Helsingissä ilmiön mittasuhteet ja lieveilmiöt tulivat lähelle konkreettisesti. Arkipäivän kokemukset herättivät mielenkiinnon, mistä huumeiden käytössä ja rikollisessa elämäntavassa voi olla kyse.

Olen päässyt työskentelemään eri työyhteisöissä ja organisaatioissa (TEK, Stakes, PAKK ja THL), joten olen ollut vaikutuksenalaisena useille eri tieteenaloille ja tulkinnolle huumeiden käytöstä. Siirtymä sosiaali- ja terveysalan paradigmasta poliisin ”leipiin” tuntui jännittävältä sivujuonteelta työelämässäni - ensimmäinen ajatukseni väitöskirjan suhteen oli se, etten välttämättä halua väitellä huumeista enkä leimautua marginaaliseksi poliisitutkijaksi. Ajan kuluessa mieleni muuttui.

Väitöskirjaprosessini oli erittäin pitkä, ja suurimman osan jatko-opintovuosista opiskeluni eivät edenneet lainkaan. Näiden vuosien aikana tekstejäni ovat lukeneet ja kommentoineet lukematon määrä ihmisiä. Samoin olen saanut monilta henkilöiltä vaikutteita, konkreettisia ideoita ja olantaputuksia ”juuri sillä oikealla hetkellä”. Kaikkien näiden henkilöiden nimeäminen olisi tuhoisaa sademetsille, joten kiitän nimeltä mainiten vain osaa tästä hienosta joukosta.

Aloitin jatko-opinnot ja ensimmäisten artikkelien kirjoittamisen Poliisiammattikorkeakoulussa osittain oman työn ohella. Ensimmäinen kiitokseni menee Poliisiammattikorkeakoulun (PAKK) tutkimusjohtaja Risto Honkoselle, joka kannusti minua hakeutumaan jatko-opiskelijaksi. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimusyksikkö toimi ihanteellisena ympäristönä poliisitutkimuksen ja akateemisen tutkimuksen oppimiselle. Nimeltä mainiten haluan kiittää inspiroivista keskusteluista ja konkreettisesta avusta Kati Rantalaa, Tanja Noposta, Timo Koranderia, Anne Alvesaloe ja Tomi Lintosta. Haluan erikseen kiittää Juha ”Poliisi” Nuortamaa lainvalvontaa ja poliisikulttuuria koskevista kommenteista.

Olen ollut etuoikeutettu, kun sain Kati Rantalan väitöskirjan ohjaajaksi. Olen saanut ammentaa Katin ammatti- ja esimiestaitoa myös työelämässä, joten olen näiden vuosien varrella päässyt ihailemaan hänen älykkyyteen ja kynänjälkeen välillä hyvin läheltä ja välillä kauempaa. Kati on ollut luotettava, tarkka, kannustava ohjaaja, joka ei päästä vähällä tai kehu aiheetta. Samaa tunnollisuutta ja tarkkuutta ilmaisivat esitarkastajani Janne Kivivuori ja Henrik Linderborg, joiden asiantuntevien kommenttien perusteella väitöskirjan ydin kirkastui. Kiitos Jannelle myös suostumisesta vastaväittäjäkseni.

Pekka Sulkusen vetämä interventioryhmä sosiologian laitoksella toimi tärkeänä ohjaus- ja vertaisryhmänä. Opin tässä ryhmässä ja Pekan älykkäässä vaikutuspiirissä akateemista keskustelua ja kirjoittamista. Erityiskiitos Pekalle ja kaikille opiskelijatovereille siitä avusta, tuesta ja ideoista, joiden perusteella löysin punaisen langan ja sain työstettyä keskeneräiset tekstini artikkeleiksi. Toinen merkittävä ajatustenpeili oli Pekka Hakkaraisen ja Christoffer Tigerstedtin vetämä huumetutkimusseura, jossa oli mahdollista peilata omia tutkimustuloksia eri-

laisiin ihmisiin, tieteenaloihin ja koko huumetutkimuksen historialliseen jatkumoon. Näissä molemmissa ryhmissä on ollut vuosien aikana lukuisia ihmisiä, joiden kommentit ja esimerkiksi ovat innoittaneet minua eteenpäin. Nimeltä mainiten haluan kiittää Jussi Perälää, Heini Kainulaista, Aarne Kinnusta ja Mirka Smolej'ta.

Kiitos Alkoholitutkimussäätiölle apurahan myöntämisestä ja THL:lle työtilan järjestämisestä. THL:n Alkoholi- ja huumetutkimusyksikön työyhteisölle kiitos tuesta ja kiinnostuksesta tutkimustani kohtaan. Anne Alvesalo, Mikko Salasuo ja Anu-Hanna Anttila antoivat arvokkaita kommentteja yhteenvetoartikkeliin prosessin loppuvaiheessa. Matti Piispa ja Markku Soikkeli antoivat hyödyllisiä vinkkejä kielenhuoltoon. Kiitos myös niille tutuille ja tuntemattomille kollegoille, jotka osallistuivat osa-artikkeleiden hiomiseen refereemennettelyssä.

Kiitokset yliopiston ulkopuolisille ystäville ja sukulaisille. Uskoisin, että sukulaiset ovat ylpeitä puolestani ja myös yllättyneitä, että todella pääsin tähän pisteeseen asti. Ikävää, etteivät mummu ja ukki ehtineet nähdä tämän ikuisuusprojektin päättymistä. Ystäville kiitos virkistävästä vapaa-ajasta ja antoisista keskusteluista. Kiitokset menevät myös nykyiselle työyhteisölle eli HelsinkiMission Aggredi-ryhmälle kannustuksesta ja tuesta prosessin stressaavassa loppuvaiheessa. Viimeiseksi suurkiitos Joonalle, josta kasvoi väitöskirjaprosessin intensiivisimmän kauden aikana omatoiminen ja sympaattinen poika, joka pitää tutkimuksen tekemistä arvokkaana ja tärkeänä työnä.

TIIVISTELMÄ

Huumeiden käyttäjät määritellään tavallisesti passiivisiksi toimijoiksi, jotka toimivat rutiinin- ja pakonomaisesti vastakohtana vapaalle tahdolle ja rationaalisuudelle. Toisin sanoen päihderiippuvuus ajaa heidät käyttämään aineita ja tekemään rikoksia käytön rahoittamiseksi. Oma näkökulmani huumeita käyttävien taparikollisten toimintaan poikkeaa edellisestä tulkinnasta siten, että käsittelen rikoksiin liittyviä motiiveja ja merkityksiä heijastuksina rikosentekijöiden elämäntavasta, arvoista ja identiteetistä. Tutkimuskohteena ovat sellaiset huumeiden käyttäjät, joiden huumeiden käyttö on säännöllistä, ja joiden monialainen rikollinen toiminta viittaa taparikollisuuteen. Hyödynnän tutkimuksessani kulttuurisen kriminologian käsitteistöä ja näkökulmia rikollisuuden arkipäiväisyyden, elämyksellisyyden ja kokemuksellisuuden analysoimiseksi. Toiseksi tarkastelen rikoksen tekijöiden valikoitumista kontrollin kohteeksi ja tapoja, joilla poliisit tulkitsevat huumarikostorjunnan merkitystä. Käytän tutkimusaineistona poliisien ja huumeiden käyttäjien haastatteluja, Tampereen poliisilaitoksella tehtyä kyselyä sekä kolmea erilaista esitutkinta- ja tutkintailmoitusaineistoa.

Elämäntavan näkökulmasta huumeita käyttävien taparikollisten toiminta heijastaa yksilöllisiä arvostuksia ja toteutuu valta- ja alakulttuurin asettamassa viitekehyksessä. Elämäntapajäsennys ei siten sulje pois taloudellista deprivatiota tai syrjäytymistä. Tutkimuksessa ilmeni, että huumeiden käyttäjät syyllistyivät monipuolisesti eri rikoslajeihin. Taloudelliset motiivit eivät olleet ainoita syitä, miksi huumeita käyttävät taparikolliset syyllistyivät rikoksiin. Laittoimin keinoin tavoiteltiin myös immateriaalisia etuja, kuten jännitystä, kaveripiirin hyväksyntää ja omien rajojen kokeilua. Aineistoissa oli vahvoja viitteitä siitä, että henkilöt kokivat rikolliskulttuurin houkuttelevaksi elämäntavaksi. Tämä näkyi esimerkiksi siten, ettei konventionaalinen elämäntapa kiehtonut haastateltuja huumeiden käyttäjiä, ja toisaalta rikollisen identiteetin muodostumisen myötä he olivat vieraantuneet siitä. Vaikka he leimautuivat ulkopuolisten silmissä poikkeaviksi, he halusivat samaistua rikolliseen vertaisryhmään ja saada siellä arvostusta sekä tunnustusta.

Poliisitoimintaa kuvaavat aineistot osoittivat, että kontrolli keskittyi tunnettuihin käyttäjiin, mutta tämä johtuu pitkälti huumeiden käyttäjien oheisrikollisuudesta. Poliisiretoriikassa huumeiden käytön kontrollissa oli pitkälti kyse yleisen turvallisuuden ja järjestyksen ylläpidosta. Poliisin näkökulmasta heidän asiantuntijuutensa ja virkavastuunsa eivät ulotu esimerkiksi rikollista tekoa edeltävien olosuhteiden korjaamiseen, vaan se kuuluu sosiaali- ja terveystoimen vastuualueeseen. Poliisin epävirallinen toimintakulttuuri vaikuttaa osaltaan siihen, että rankaisukeskeisyys on edelleen vallitseva suhtautumistapa. Legaalisen määritelmän rinnalla poliisi näkee huumarikollisuuden haitallisena, moraalittomana ja epätoivottavana toimintana, minkä sääntelemiseen on valtaväestön vahva tuki takana.

Poliisin harkintavallankäyttö kiteytyi sekä ammattiorientaation että – kulttuurin näkökulmasta siihen, että he pohtivat kontrolloinnin vaikutusta huumeiden käyttäjään. Puuttumiskynnystä laski se, jos poliisit arvelivat, ettei heidän väliintulollaan ole mitään konkreettista tai symbolista vaikutusta rikollisen käyttäytymisen jatkumiselle. Toiseksi poliisit priorisoivat toimintaansa yhteiskunnallisen haitan perusteella. Tällöin puuttumiskynnystä nosti rikoksen aiheuttama haitta muille ihmisille ja teon myötävaikutus muuhun rikollisuuteen, kuten huumemarkkinoiden toimintaedellytyksiin.

1. Johdanto

1.1 Tutkimuskohteena huumeita käyttävät taparikolliset

"Poliisi löysi Miss Suomen varastetun kruunun. Huumausaineiden hallussapidosta epäilty nainen piilotteli kruunua kellarissaan. Huumepoliisi oli ottanut nuorehkon naisen kiinni epäiltynä huumausainerikoksesta. Kotietsinnän yhteydessä nainen luovutti kellarikomerossa säilyttämänsä kruunut vapaaehtoisesti poliisille[...]Varkaasta poliisilla ei vielä ole tietoa." (HS 20.1.2009)

"Poliisi nappasi autossa nukkuneet murtovarkaat Nurmijärvellä. Poliisi sai maanantai-iltana ilmoituksen Lepsämäentiellä seisovasta autosta, jossa oli soittajan mukaan sekavan oloista porukkaa. Partio saapui paikalle ja löysi autosta nukkumasta kaksi 70-luvulla syntynyttä miestä ja yhden 80-luvulla syntyneen naisen. Heiltä löytyi pieni määrä huumeita, tiettävästi amfetamiinia. Lisäksi autosta löytyi anastetuksi epäiltyjä ammattilaistason työkaluja ja runsaasti erilaisia murtautumiseen soveltuvia tarvikkeita. Autossa oli myös väärät rekisterikilvet." (HS 11.8.2010.)

Huumeiden käyttäjien tekemien rikosten raportointi on nykyisin lähes arkipäivää sanomalehdissä. Utisointi on yleistynyt 2000-luvulla niin kutsutun toisen huumeaallon jälkeen. Pikku-uutisissa esiintyy huumekuskeja, yleisillä paikoilla häiriköiviä ja ilkivaltaa tekeviä huumeiden käyttäjiä sekä omaisuusrikollisia, joiden teon motiiviksi ilmoitetaan huumevelat. Rikollisen toiminnan ominaispiirteiden lisäksi uutisista välittyy kuva tilanteista, joissa poliisi kohtaa huumeiden käyttäjiä ja taparikollisia. Rikoksen tai tekijän yhteys huumeiden käyttöön ylittää herkästi uutiskynnyksen ja saattaa itsessään nostaa tapahtuneen uutisarvoa.

Huumeiden käyttäjien elämänsä elämään ja rikolliseen käyttäytymiseen liittyy arkikeskustelussa useita myyttisiä uskomuksia ja stereotyyppisiä oletuksia. Nils Christie ja Kettil Bruun ovat kritisoineet klassikoksi muodostuneessa teoksessaan Hyvä vihollinen (1986) myyttiä huumeiden orjasta ja huumekauppiaista. Ajatukseen päihteiden orjuuttavasta voimasta liittyy usein käsitys, että kuka hyvänsä voi joutua niiden orjaksi (emt. 91). Christie ja Bruun (1986) kumoavat orjamyytin väittämällä, että vieroitusoireiden dominanssia liioitellaan, huumeita voi käyttää tulematta riippuvaiseksi ja huumeiden käytön lopettaminen on mahdollista. Suurempana ongelmana he näkevät sen, että nuoret ovat alakulttuureissaan toistensa ankarassa kontrollissa ja yhteisyydestä sulkeminen merkitsisi heille katastrofia. Samoin myytit miljoonien eurojen edestä varastavista humerikollisista ja vastaavia summia tienavista häikäilemättömistä "huumehaista" eivät heidän mielestään perustu todellisuuteen. (Emt. 1986, 72–78; ks. Perälä 2011.)

Christien ja Bruunin (1986, 79) mielestä orjahypoteesin menettäessä merkityksensä myös otaksuma huumeidenkäyttäjistä varkaana, ryöstäjänä tai prostituoituna heikkenee. Mediassa esitetyt arviot huumeiden käyttöön kulutetuista varoista ovat heidän mukaansa yliampuvia, sillä päihteidenkäyttäjät ovat usein myös myyjiä ja tyydyttävät kulutuksensa tukkuhintaan. Lisäksi he pitävät taukoja huumeiden käytössä sairaalassa tai vankilassa oleskelun takia tai

aineen tai rahan puutteen takia. "Väijyvän huumehain" lähempi tarkastelu osoittaa hänen olevan itsekkin huumeiden käyttäjä, jonka huumekaupalla saadut varat kuluvat normaaliin elämään. Vaikka kaikista huumeiden käyttäjistä ei tule ongelmakäyttäjiä, osa kuitenkin päätyy mittavien toimenpiteiden kohteeksi. (Christie & Bruun 1986, 82, 101–103.)

Valtaosa ihmisistä syyllistyy johonkin rikokseen tai rikkomukseen elämänsä aikana, joten rikoksen teko on paremminkin tyypillistä kuin epätavallista käyttäytymistä (mm. Hirschi & Gottfredson 1990 & 1994; Sampson & Laub 2005). Esimerkiksi Hannu Lauerman (2009, 43) mukaan valmius väkivaltaan on kiinteä osa ihmisyyttä. Nuoruus on elämänkaaren "rikollisinta" aikaa, ainakin tarkasteltaessa yleisimpiä omaisuus- ja väkivaltarikollisuuden lajeja (Kivi-vuori 2005; ks. Kinnunen 2001; Piquero ym. 2004; Kazemian & Farrington 2006). Konventionaalinen tai epäkonventionaalinen käyttäytyminen ovat monessa tapauksessa tilanne- ja kontekstisidonnaisia, ja ihmiset voivat vaihtaa arvojärjestelmäänsä sen mukaan, mitä sosiaalinen tilanne vaatii tai mikä sopii hänen kulloiseenkin elämäntilanteeseen (Becker 1963, 15–16; Mäkelä 1971, 142; Topalli 2005). Legitiimeinä pidetyt normit eivät ole kategorisesti loukkaamattomia, vaan tietyissä oloissa normien rikkominen on sallittua ja ymmärrettävää (Kivi-vuori 1992, 179). Hirschin ja Gottfredsonin (1994) mukaan rikoksiin syyllistyvät lopulta ne, joilla ei ole vahvoja siteitä konventionaaliseen yhteisöön ja sen instituutioihin ja arvoihin (ks. myös Braitwaite 1989). Osalle ihmisistä rikollinen käyttäytyminen muuttuu osaksi identiteettiä, ja he jatkavat aktiivisesti rikosten tekoa. Tämä pieni osa rikoksentekeijöistä tekee valtaosan kaikista rikoksista (mm. Kääriäinen 1998; Kyvsgaard 2003; Eloheimo 2010).

Tarkastelen tutkimuksessani, miten taparikollisuus ilmenee huumeiden käyttäjien toiminnassa, ja miten poliisi tulkitsee taparikollisuutta vuorovaikutuksessa huumeiden käyttäjien kanssa. Selitän siten huumeiden käyttäjien taparikollisuutta rikollisen elämäntavan ja poliisikontrollin kohdentumisen avulla. Poliisitoiminnan näkökulmasta jäsenän huumeita käyttäviä taparikollisia sekä rikostorjunnan että järjestyksen ja turvallisuuden paradigmasta käsin. Tutkimus tarjoaa näin ollen aineksia kriminaalipoliittiseen keskusteluun marginaalisuudesta, rikollisesta elämäntavasta ja poliisin asemasta sosiaalisten ongelmien sääntelyssä.

Taparikollisuudella tarkoitan säännöllistä tai jatkuvaa rikollista käyttäytymistä, jolloin rikollisuuden merkitykset ja motiivit ovat moninaiset ja henkilö identifioi itsensä rikolliseksi tai vähintäänkin tunnistaa käyttäytyvänsä "poikkeavasti". Huumeiden käyttöön liittyvää rikollisuutta kutsutaan yleensä oheisrikollisuudeksi. Tällöin termillä viitataan sekä huumeakauppaan että huumeiden rahoittamiseksi tehtyihin muihin rikoksiin. Ulkomaisessa tutkimuskirjallisuudessa huumeiden käyttöön liittyvillä ilmiöillä on erilaisia määritelmiä, joista osa korostaa yksilölle ja osa yhteisölle aiheutuvia haittoja. Huumeisiin liittyvä rikollisuus (drug-related criminality) pitää sisällään huumeiden kaupittelun, huumeiden hankkimiseksi tehdyt omaisuusrikokset ja huumeiden vaikutuksen alaisena tehdyt rikokset (Bean 2004, 38). Kun näkökulma laajennetaan sosiaalisiin ja terveydellisiin ongelmiin, puhutaan tavallisesti huumeiden käyttöön liittyvistä haitoista. Huumeiden käyttöön liittyvä rikollisuus on yksi tällaisista haitoista.

Huumeiden käyttö jakaantuu toisaalta käytön yleisyyden perusteella kokeiluun, satunnaiseen käyttöön tai säännölliseen käyttöön ja toisaalta käytön hallittavuuden perusteella viihdekäyttöön tai ongelmakäyttöön. Riippuvuudella tarkoitetaan pakonomaista käyttöä sekä fysiologisia (toleranssi ja vieroitusoireet) oireita, jotka viittaavat psykoaktiivisten huumeiden jatkuvaan käyttöön negatiivisista seurauksista huolimatta (DSM-IV). Puhun tässä tutkimuksessa

yleisesti huumeiden käytöstä, ja tarkoitan sillä säännöllistä käyttöä, joka saattaa olla ajoittain ongelmallista ja ajoittain hallittua. Huumeilla tarkoitan lainsäädännössä ja kansainvälisissä yleissopimuksissa luokiteltuja huumausaineita sekä ilman lääkärin määräystä käytettyjä huumausaineeksi luokiteltuja lääkeaineita.

Elämäntapa voidaan ymmärtää yksilön subjektiivisten valintojen summaksi, joka toteutuu sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten rakenteiden rajoissa (ks. Roos 1986 & 1987). Elämäntavalla tarkoitan ylipäätään sitä säännönmukaisuuksien varaan perustuvaa toimintaa, joka kumpuaa yksilön elämäkokemuksista, arvoista ja asenteista itseään ja ympäristöään kohtaan (em.). Alakulttuurilla viitataan siihen sosiaaliseen piiriin tai lähiyhteisöön, jossa konventionaalisen valtakulttuurin ulkopuolella olevat henkilöt rakentavat omaa identiteettiään ja elämäntapaansa, ja johon he tuntevat yhteenkuuluvaisuutta (ks. Sykes & Matza 1957). Toisin sanoen käsitän elämäntavan laaja-alaisena lähestymistapana, joka voi pitää sisällään niin syrjäytymis- ja riippuvuustematiikkaa kuin rikollisuuden tarkastelua elämyksellisyyden, rationaalisuuden ja tavoitteellisuuden näkökulmista. Yksi keskeinen käsite tässä yhteydessä on rikoksen teon motiivi, millä tarkoitan sellaista tavoitteellista toimintaa, joka ei perustu rutiininomaiseen toistoon (ks. Sulkunen 2009, 104). Tällöin rikollisella käyttäytymisellä voi olla myös huumeiden käytöstä riippumattomia merkityksiä. Motiivi on monitulkintainen käsite, ja sillä voidaan viitata teon suoraan, välittömään tarkoitukseen tai epäsuoraan, välilliseen intentioon. Motiivien moniulotteisuuden huomioiminen on keskeistä arvioitaessa akateemisesta ja rikosoikeudellisesta perspektiivistä rikoksentehtäjän vastuullisuutta, tahallisuutta ja rationaalisuutta (ks. Snertingdal 2010, 79–81, 173).

Tukeudun tässä tutkimuksessa valikoivasti ulkomaiseen poliisitutkimuskirjallisuuteen kuvatessani poliisin erilaisia työorientaatioita ja roolia sosiaalisten ongelmien hallinnoinnissa. Käyttäessäni poliisi-käsitettä viitataan rikos- ja järjestyspoliisiin, joka ei ole toimenkuvansa vuoksi orientoitunut lähipoliisitoimintaan tai rikollisuuden ehkäisyyn, vaan lainvalvontaan ja järjestyksen palauttamiseen reaktiivisesti. Vastaavasti suomalaista poliisia kuvaa enemminkin oikeudenmukaisuuteen pyrkivä eetos, ammattilypeys ja korkea etiikka (ks. poliisikulttuurista ja eetoksesta Korander 2004) kuin mielivaltaisuus ja vallan väärinkäytökset. Kontrollin valikoimisen sijaan käytän käsitteitä ”kontrollin kohdentuminen” tai vastaavasti rikoksen tekijöiden ”päätyminen kontrollin kohteeksi”. Tämä valinta perustuu siihen, että kontrollin valikointi viittaa strategiseen päätökseen puuttua ja paljastaa jotakin tietynlaista rikollisuutta, vaikka käytännössä poliisitoiminta perustuu pitkälti ad hoc – tilanteiden hoitamiseen.

Poliisin roolista on esitetty lukuisia määritelmiä, jotka perustuvat toisaalta poliisiorganisaation sisäisiin muotoiluihin ja tiukkaan juridiseen tulkintaan ja toisaalta ulkopuolisiin odotuksiin. Poliisitoiminnan (policing) yleiskäsitteellä viitataan rikosten ehkäisyyn, turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitoon sekä rikostutkintaan (mm. Manning 1997, 27). Tämä tutkimus keskittyy reaktiiviseen poliisitoimintaan, jonka kohteena on ilmitulleiden rikoksen selvittäminen ja tekijän rikosoikeudelliseen vastuuseen saattaminen (mm. Manning & Hawkins 1989, 148–150). Poliisin tehtävät ovat varsin universaaleja, mutta tulkinnat poliisin legitimeetistään sijaan vaihtelevat paljon. Konservatiivinen myytti laista ja järjestyksestä (law and order myth) esittää poliisin instituutiona, joka ehkäisee ja selvittää tehokkaasti rikoksia. Tähän myyttiin sisältyy myös ”pehmeämpi” puoli poliisin ylläpitäessä mielikuvaa yhteisöllisestä työotteesta, jossa se jakaa yhteisön huolen ja kantaa vastuuta paikallisista rikollisuusilmiöistä. (Manning 1997, 273–274.) Vastakkaisen näkemyksen mukaan poliisi edustaa väkivalta-

koneistoa, keskeistä repressiivisistä poliittista voimaa, joka luo rikollisuutta ja rikollisia leimaavan toimintansa ansiosta (ks. Reiner 2000, 108–109, 203; Wright 2004).

Tutkimuskohteenani ovat sellaiset huumeita käyttävät taparikollisuudet, joiden huumeiden käyttö ja muu rikollinen käyttäytyminen on säännöllistä. Tutkimuskohteenani ovat täysi-ikäiset huumeiden käyttäjät, ja valtaosa tutkimukseen valikoituneista henkilöistä on 25–35-vuotiaita nuoria aikuisia. En käsittele tässä tutkimuksessa sitä prosessia tai niitä taustatekijöitä, joiden takia nämä henkilöt ovat päätyneet käyttämään huumeita tai moninkertaiseksi rikoksensuusijaksi, sillä se on erillinen ja useiden aikaisempien tutkimusten keskeinen tematiikka. Aineistona käytän rikoksentehtävien ja poliisien haastatteluita, poliisikyselyä sekä rikosrekisteriaineistoja. Tutkimuksessani ei ole yhtä teoreettista lähtökohtaa, vaan sallin erilaisia elämäntavallisia tulkintakehyksiä. Jäsenän huumeiden käyttäjien rikollisen elämäntavan ulottuvuuksia kontrolli-, neutralisaatio- ja leimautumisteorioiden avulla, mitkä osaltaan auttavat selittämään sitä prosessia, minkä kautta rikollisuus muodostuu yhdeksi elämäntavalliseksi osa-alueeksi huumeiden käyttäjien elämässä. Hyödynnän tutkimukseni metodisena kehyksenä kulttuurista kriminologiaa jäsentäessäni rikollisuuden ja kontrollin merkityksiä sekä niiden välistä vuorovaikutuksellisuutta.

Tämä väitöskirja koostuu seuraavista artikkeleista:

1. **Kekki, Tuula (2005): Elämyksen hakua vai taloudellinen välttämättömyys? Huumeiden käyttäjien rikollinen toiminta poliisirekistereiden valossa. Yhteiskuntapolitiikka 70:6, 667–677.**
2. **Kekki, Tuula & Noponen, Tanja (2008): Huumeiden ja rikollisuuden kasautuminen taparikollisuudessa. Nuorisotutkimus 26:1, 3–17.**
3. **Kekki, Tuula (2010): Solidaarisuus ja itsekeskeisyys huumeita käyttävien taparikollisten moraalikoodistossa. Sosiologia 47:3, 173–187.**
4. **Kekki, Tuula (2004): Huumausaineen käyttörikosuudistus poliisin näkökulmasta. Tapaustutkimus rikoslakiuudistuksen implementoinnista Tampereen poliisilaitoksella. Oikeus 33:4, 398–416.**
5. **Kekki, Tuula: Huumerikostorjunnan merkitykset poliisiorientaatiossa – kontrollin normatiivinen ja pragmaattinen tulkintatapa. Tulossa: Oikeus 1/2012.**

Tämä yhteenvedoartikkeli koostuu johdannon lisäksi kahdesta taustoittavasta teorialuvusta, tutkimusasetelman esittelyluvusta sekä tulos- ja johtopäätösluvuista. Johdannossa kiinnitän tutkimuskohteenani olevat huumeita käyttävät taparikolliset laajempaan marginaaliryhmien kontekstiin esittelemällä suomalaisia tutkimuksia huumeiden ongelmakäyttäjien ja rikoksentehtävien ominaispiireistä. Sen jälkeen paikallistan erilaisia yhteiskunnallisia keskustelu- ja suhtautumistapoja rikollisuuteen ja erityisesti huumeiden käyttöön. Toisessa luvussa taustoitin elämäntavan dynamiikkaa esittelemällä teoreettisia näkökulmia ja empiirisiä tutkimustu-

loksia rikollisen käyttäytymisen ja identiteetin vahvistumisesta valtakulttuurin negatiivisista reaktioista huolimatta. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuksia, missä on teoretisoitu poliisin asemaa ja mahdollisuuksia rikollisuuden ehkäisyssä ja torjunnassa. Tämän luvun tarkoituksena on kiinnittää huumeiden käyttäjien taparikollisuus poliisikontekstiin ja kuvata sitä prosessia, minkä kautta poliisi kohdistaa kontrollia tähän rikollisuudenalaan harkinta- ja tulokintavaltansa avulla. Neljännessä luvussa kuvaan tämän yhteenvetoartikkelin tutkimuskysymykset, väitöskirjaan sisältyvien osa-artikkelien aineistot ja niiden analysointitavat sekä pohdin tulosten luotettavuutta ja yleistettävyyttä. Viidennessä luvussa esittelen keskeiset tulokset, ja viimeiseksi esitän johtopäätökseni.

1.2 Huumeiden ongelmakäyttäjien ja taparikollisten ominaispiirteitä

Huumeiden käyttäjien lukumäärää ja ominaispiirteitä selvitetään useilla eri kyselyillä ja tiedonkeruilla. Viimeisimmän arvion (Partanen ym. 2007) mukaan Suomessa oli vuonna 2005 noin 14 500–19 100 amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäyttäjää 15–54-vuotiaassa väestössä. Valtaosa huumeiden ongelmakäyttäjistä on Etelä-Suomessa asuvia 25–34-vuotiaita miehiä. (Emt. 2007.) Vuonna 2008 Stakesin huumehoidon tiedonkeruussa tavoitettiin 4109 asiakasta. Huumehoidon asiakkaista joka toinen hakeutui hoitoon ensisijaisesti opiaattien ongelmakäytön vuoksi. Ensimmäistä kertaa hoitoon hakeutuneiden yleisimpiä hoidon tarpeen aiheuttaneita päihteitä olivat buprenorfiini ja kannabis. Myös erilaisten stimulanttien tai alkoholin ja huumeiden sekakäytön vuoksi hoitoon hakeutuminen oli yleistä. (Ruuth & Väänänen 2009).

Poliisi paljasti vuonna 2009 kaikkiaan 16 535 huumausainerikosta, joista huumausaineen käyttörikoksia oli noin 10 600, huumausainerikoksia noin 5 000 ja törkeitä huumausainerikoksia noin 800 (Kainulainen 2010, 213). Osa henkilöistä oli vuoden aikana epäiltyinä useista huumausainerikoksista, ja rikoksista epäiltiin 5 605 eri henkilöä. Poliisin takavarikkoon päätyi yleisimmin kannabistuotteita (marihuana, hasis ja kannabiskasvit) ja amfetamiinia. Muita huumemarkkinoilla liikkuvia aineita ovat muun muassa ekstaasi, heroini, khat, huumausaineiksi luokiteltavat lääkeaineet, kuten korvaushoidossa käytetty buprenorfiinivalmiste Subutex® ja kokaiini. (Forsell ym. 2010.) Tarkasteltaessa keskusrikospoliisin tilastoa eri rikosnimikkeiden ja päihtymyksen välisestä yhteydestä ilmenee, että rikoksista epäillyt ovat huomattavasti useammin alkoholin kuin huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Esimerkiksi vuonna 2009 pahoinpitelyrikoksista 59 prosenttia, ryöstörikoksista 34 prosenttia ja moottoriajoneuvon käyttövarkauksista 25 prosenttia on tehty alkoholin vaikutuksen alaisena. Käyttövarkauksista (8 %) lukuun ottamatta vastaava osuus huumeiden osalta on korkeintaan kaksi prosenttia. Selvin päin tehtyjen tekojen osuus muodostuu myös suureksi. (Forsell ym. 2010, 113.)

Valtaosa poliisin ja hoitojärjestelmän kohtaamista huumeiden käyttäjistä on aikuisia miehiä; esimerkiksi vuonna 2008 naisia oli päihdehoidon asiakkaista 30 prosenttia ja huumerikokseen epäillyistä 16 prosenttia. Vuonna 2009 neljä prosenttia huumerikoksista epäillyistä oli alaikäisiä. (Ruuth & Väänänen 2009; Forsell ym. 2010.) Huumeiden ongelmakäyttäjillä on yleisesti todettu olevan muuta väestöä enemmän sosiaalisia ongelmia ja huono-osaisuutta,

kuten työttömyyttä ja asunnottomuutta. Heidän koulutustasonsa on tavallisesti matala, ja monet ovat rikos- ja vankilakierroksissa. (Ruuth & Väänänen 2009; Törmä 2009; Perälä 2007; Kinnunen 2008.) Suuri osa suomalaisista huumeiden käyttäjistä on sekakäyttäjää, jolloin he käyttävät niin sanotun "pääaineen", kuten opiaattien tai stimulanttien, lisäksi huumausaineiksi luokiteltavia lääkeaineita, kannabista tai muita aineita (Hakkarainen & Metso 2004, 260–263).

Vaikka viranomaistilastot ja -rekisterit tuottavat tärkeää tietoa rikosoikeus- ja hoitojärjestelmien asiakkaista, huumeilmiön moninaisuus voi jäädä niissä kuitenkin tavoittamatta. Osa huumeiden käyttäjistä ei missään vaiheessa hakeudu hoitoon tai ole epäiltynä huumausainerikoksista. Huumehoidon tilastot kuvastavat hoitoon hakeutuneiden asiakkaiden lisäksi palvelujärjestelmän tarjontaa. Vastaavasti poliisin kirjaamien rikosten määrä kuvastaa samalla sekä kontrollin määrää, sen kohdistumista ja "jutuntekokynnystä" että kansalaisten ilmoitusaktiivisuutta (Korander & Vanhala 2003, 267; ks. Manning 1997, 236; White ym. 2003, 219.) Rikostilastot kertovat siten poliisin, yleisön, rikoksentekijän ja uhrin keskinäisestä vuorovaikutuksesta (Young 1991, 152).

Erilaisten väestökyselyiden ja rekisteritutkimusten lisäksi Suomessa on viime vuosina tehty myös useita laadullisia tutkimuksia huumausainekysymyksistä. Väitöskirjatutkimukset ovat käsitelleet muun muassa käytöstä toipumista (mm. Kotovirta 2009), käyttäjien asemaa palvelujärjestelmän sisällä (mm. Weckroth 2006), marginalisoitumista (Törmä 2009) sekä huumemarkkinoita (Perälä 2011). Aarne Kinnunen (2008) ja Heini Kainulainen (2009) ovat käsitelleet huumausaineiden yhteiskunnallista sääntelyä ja rikosoikeudellista kontrollia.

Laadullisissa tutkimuksissa on päädytty yllättävän yhtenäiseen käsitykseen huumeiden käytön kokeilun ja ongelmakäytön kehityskaaresta: kokeilu ajoittuu yläasteikään ja alkaa miedoilla huumausaineilla, muutaman vuoden sisällä käyttö tihentyy ja käytettyjen aineiden kirjo kasvaa (mm. Kotovirta 2009; Kekki 2009/b). Huumeiden ongelmakäyttäjiksi päätyneet henkilöt eivät tosin muodosta täysin homogeenista ryhmää sosiaalisilta taustoiltaan tai edes huumehistorian kehityskulultaan (ks. Blomqvist 2004). Lähimmäksi yksimielisyyttä on päästy siitä, että huumerikoksiin syyllistyneet henkilöt ovat usein syyllistyneet myös muuhun rikollisuuteen käyttövuosiensa aikana. Tyypillisimpiä huumeiden ongelmakäyttäjien tekemiä rikoksia ovat erilaiset omaisuus-, liikenne- ja kätkemisrikokset. (Kinnunen 2001 & 2008; Kekki 2009/b; Snertingdal 2010.)

Viime vuosina on julkaistu tutkimuksia myös vankien ja nuorisorikollisten taustoista ja elämänculusta. Useilla vangeilla ja nuorisorikollisilla on taustalla huumeiden käyttöä, joten nämä tutkimukset valottavat osaltaan rikollisen käyttäytymisen ja huumeiden käytön yhteyttä sekä tekijöiden ominaispiirteitä. Esimerkiksi Henrik Elonheimon väitöskirjasta (2009) käy ilmi, että erityisesti moninkertaiset rikoksenuusijat kärsivät monenlaisista psykososiaalisista ongelmista. Toiseksi etenkin antisosiaaliset ja päihdehäiriöiset nuoret olivat syyllistyneet useisiin erilaisiin rikoksiin, kuten rattijuopumuksesta kiinnijääneet myös muihin liikennetrikoksiin ja huume- ja väkivaltarikolliset omaisuusrikoksiin. (Elonheimo 2009, 47–51.)

Tutkimuksissa käsitellään usein erikseen sellaisia rikoksentekijöitä, joiden rikosura jatkuu aktiivisena pitkän ajan (life course persistent offenders), ja rikoksentekijöitä, joiden rikollinen toiminta keskittyy nuoruusvuosiin (adolescence limited offenders). Lyhytaikaisvankeja tarkastelleen tutkimuksen (Kivivuori & Linderborg 2009) mukaan tyypillisiä riskitekijöitä rikolliselle käyttäytymiselle ovat alhainen itsekontrolli, lapsuuden perheen rikkonaisuus, heikko

koulumenestys, varhainen seurustelun aloittaminen, varhainen isyys ja puutteellinen kiinnittyminen konventionaalisiin instituutioihin kuten perheeseen ja työelämään. Nuoruudessa rikosuransa aloittaneita vankeja yhdistivät sosiaalisesti huono-osaiset lähtökohdat, perheen tuen puuttuminen ja jännityksen hakeminen elämään. Lapsena tai nuorena rikosuran aloittaneiden keskuudessa rikoskäyttäytyminen oli aktiivista myös aikuisena, ja he käyttivät muita aikaisemmin ja muita enemmän alkoholia ja huumeita. Tarkasteltaessa rikollisuuden ja itsekontrollin tasoa aikuisena rikollisen toiminnan aloittaneet vangit poikkesivat vähiten normaaliväestöstä. Vertailtaessa vankien ja vapaudessa elävien miesten persoonallisuuspiirteitä todettiin selvä ero itsekontrollin tasossa. Vangit olivat impulsiivisempia, lyhytjännitteisempiä ja riskihakuisempia kuin vapaudessa elävät samanikäiset miehet keskimäärin. Irtaantumista rikosuralta haittasivat katumuksen puute, päihdehoidon puute, rikollisten keskinäiset verkostot, työnantajien torjunta ja oman päihdehakuisuuden kautta romuttuneet perhesiteet. (Kivivuori & Lindborg 2009, 175–181.)

1.3 Rikollisuus sosiaalisena ongelmana yhteiskunnassa

Rikoksiksi määritellyt teot, käsitykset järjestyksestä ja turvallisuusriskeistä sekä toleranssi erilaisuutta kohtaan vaihtelevat eri aikakausina (ks. Ericson & Haggerty 1997; South 1997; Carrington & Hogg 2002; Furedi 2002). Turvallisuuskäsitys on 2000-luvulla laajentunut kattamaan fyysisen turvallisuuden lisäksi sosiaaliseen, taloudelliseen ja ympäristön hyvinvointiin liittyvät uhat. Turvallisuuskäsityksen pirstaloitumisen myötä vastuu rikosten ja häiriöiden riskinhallinnasta ja – sääntelystä on muodostunut yhteisössä yhteiseksi omaisuudeksi. (Kolehmainen 2005, 114–115; ks. Harrikari 2008.) Yhteiskunta reagoi kuitenkin erilaisiin tekoihin ja ilmiöihin erilaisella intensiteetillä; resurssoi tiettyjä interventioita, säätää lakeja ja laatii politiikkaohjelmia joidenkin sosiaalisten ongelmien hallinnoimiseksi. Poliitikoilla on merkittävä rooli rikosoikeuden muotoilussa, kun taas medialla ja populaarikulttuurilla on merkitystä mielikuvien levittämisessä rikollisuusongelmista ja valvontaviranomaisten toiminnasta (ks. Lacey 1994, 11). Huumeiden käyttöön liittyvän rikollisuuden vähentäminen on noussut poliitisten päättäjien kiinnostuksen kohteeksi, yhdeksi keskeiseksi huume politiikan tavoitteeksi sekä myös päihdehoidon tavoitteeksi (Seddon ym. 2008, 818–820; ks. Perälä 2007).

Moraalisen vastuun rajankäynti on vaihdellut huomattavasti eri aikoina ja eri kulttuureissa (Mäkelä 1967; ks. Bean 2004; Kiehelä 1997). Klaus Mäkelän (1967) mukaan normien valvontatapa riippuu poikkeavuuden syntyä koskevista teoreettisista käsityksistä. Tärkein erottelevä on se, pidetäänkö poikkeavuutta yksilön tahdosta riippuvana vai riippumattomana eli johduko yksilön poikkeavuus ”sydämen pahuudesta” vai epäedullisista oloista. Tältä kannalta rikollisuus ja sairaus esiintyvät vastakkaisia ääritapauksia. Rikollisuus on tahdonalaista poikkeavuutta eli yksilöä pidetään moraalisesti ja oikeudellisesti vastuussa käyttäytymisestään. (Mäkelä 1967, 96–98; ks. Lauerma 2009.) Käytännössä tahdosta riippuvan ja riippumattoman toiminnan erottaminen toisistaan on hankalaa. Hannu Lauerma (2009) mukaan osalla rikollisista on asenneongelma ja halveksiva suhtautuminen sääntöjä ja sopimuksia kohtaan, mutta nämä voivat myös liittyä suoriutumiskyvyn heikkouksiin, kuten vaikeuteen muistaa tai ymmärtää lukemaansa. Toiseksi mielenterveysongelmien erottaminen erilaisista eduntavoitteluun

liittyvistä käyttäytymismuodoista ja päihteiden ongelmakäytön jälkivaikutuksista on vaikeaa. (Lauerma 2009, 97–98.)

Huumeiden käyttäjien mieltämistä rationaalisiksi toimijoiksi pidetään osoituksena yhteiskunnan kylmästä ja objektiivisesta suhtautumisesta heihin - rikolliset ovat kylmällä laskelmoinnillaan valinneet itselleen rikollisen uran (ks. Kainulainen 2009). Lemert (1951, 316–319) arvelee, että monen nuoren kohdalla rikosuralle päätymisessä saattaa olla kyse paremminkin ajautumisesta kuin pyrkimisestä. Kovan linjan kannattajat ovat korostaneet poikkeavien yksilöiden moraalista vastuunalaisuutta ja vaatineet lujia otteita poikkeavien valvomiseksi (Mäkelä 1967, 96–98). Rakenteellisiin tekijöihin liittyvien ongelmien sijaan rikollisuus nähdään tällöin yksittäisten ihmisten aiheuttamana ongelmana, josta päästään eroon sulkemalla heidät vankilaan (Garland 2001; Young 1991).

Rikollista käyttäytymistä sekä rikollisuuden ja huumeiden käytön yhteyttä on selitetty erilaisilla sosiologisilla ja kriminologisilla teorioilla, joiden väliset erot kiteytyvät siihen, mitä pidetään poikkeavan käyttäytymisen syynä ja miten rationaalisena ja vastuullisena rikosten tekijää voidaan pitää (ks. eri paradigmoista Kiehelä 1997; Bean 2004; Kivivuori 2008; Pekkarinen 2010). Useissa tutkimuksissa (mm. DeLisi 2005; Otero-Lopez ym. 1994; Bean 2004) on esitelty jaottelu, missä rikollisuuden ja huumeiden käytön yhteyttä on selitetty joko huumeriippuvuudella (addiction model) tai alakulttuuriin (sub-cultural model) tai elämäntapaan (lifestyle model) liittyvillä tekijöillä. Riippuvuusmallissa huumeiden käyttö johtaa muuhun rikolliseen toimintaan, ja alakulttuurimallissa osallisuus rikollisessa vertaisryhmässä johtaa huumeiden käyttöön. Elämäntapamallissa tällaista kausaaliyhteyttä ei ole, vaan molemmat selittyvät lähinnä huono-osaisuuden aiheuttamasta poikkeavasta elämäntavasta.

Kuten edellä totesin, riippuvuusmallissa huumeiden käyttö johtaa muuhun rikolliseen käyttäytymiseen käytön rahoittamisen, huumemarkkinoiden väkivaltaisuuden, huumeiden aiheuttaman sekavuustilan ja käytön kriminalisoinnin takia. Täten huumeriippuvaiset henkilöt ovat pakotettuja käyttämään aineita ja tekemään rikoksia. Tämän näkökulman mukaan huumeiden ongelmakäyttö rinnastuu sairauteen, jolloin yksilöitä ei voida pitää moraalisesti vastuullisina käyttäytymisestään (ks. Mäkelä 1967). Toisen mallin mukaan osallistuminen rikollisiin alakulttuureihin madaltaa kynnystä käyttää huumeita aineiden saatavuuden ja rikollisuudella hankitun ”helpon” rahan vuoksi. Lisäksi huumeiden käyttö vahvistaa sitoutumista näihin alakulttuureihin. Tulkintani mukaan yksilöä voidaan pitää vastuullisena rikollisesta toiminnastaan ja poikkeavuutta tahdosta riippuvana, vaikka alakulttuuriin ajautuminen tai tietoinen hakeutuminen voivat johtua esimerkiksi leimautumisprosessista. Alakulttuurimallissa on siten kyse toisaalta ”pahatapaisuudesta” ja toisaalta marginalisoitumisesta. Kolmannessa mallissa sekä rikollinen käyttäytyminen että huumeiden käyttö ovat ilmauksia poikkeavasta elämäntavasta. Poikkeavan käyttäytymisen syitä on etsitty syrjäytymisestä, köyhyydestä, työttömyydestä, päihteiden ongelmakäytöstä, antisosiaalisuudesta, rikkiinäisistä kotiloista, kehitys- tai oppimishäiriöistä tai psyykkisistä ongelmista (Otero-Lopez ym. 1994; Farabee ym. 2001; Bean 2004; DeLisi 2005). Kuten edellä, tästäkin näkökulmasta tarkasteltuna yksilö on moraalisesti vastuussa rikoskäyttäytymisestään, vaikka poikkeavuus voi olla osittain tahdosta riippumatonta ja ulkoisten olosuhteiden determinoimaa. Edellä kuvatuista malleista erityisesti riippuvuus- ja elämäntapamallit määrittelevät huumeiden käyttäjät passiivisiksi toimijoiksi, jotka toimivat rutiinin- ja pakonomaisesti vastakohtana vapaalle tahdolle ja rationaalisuudelle.

Kontrollipolitiikassa rikoksentekijän rationaalisuus näyttäytyy rikosoikeudellisena paradigmana, joka pyrkii tunnistamaan, luokittelemaan ja hallinnoimaan ihmisiä heidän vaarallisuutensa mukaan (Young 1999, 58). Rikollisuudesta muodostuu laskelmoitavissa oleva riski, jonka rationaalinen rikoksen tekijä ottaa ja jonka potentiaalinen uhri yrittää välttää (Clarke 2003, 357–364; ks. Johnston 1997). Rikoksenteon vaikeuttaminen esimerkiksi valvontakameroiden tai valaistuksen keinoin ei tosin välttämättä estä irrationaalista tai riittävän motivoitunutta rikoksen tekijää (ks. Korander & Vanhala 2003, 272–273; Clarke 2003; Hayward 2004, 104; Ferrell ym. 2008).

Rikollisuus voidaan määritellä legaalisen näkökulman sijaan poikkeavaksi, haitalliseksi, moraalittomaksi tai muutoin epätoivottavaksi käyttäytymiseksi, joka haastaa yhteisön sietokyvyn kyseenalaistaessaan kollektiivisen käsityksen sosiaalisesta järjestyksestä. Toisin sanoen rikos näyttäytyy tällöin normatiivisesti vahvistettujen käyttäytymisodotusten pettämisenä (Lacey 1994; Nuotio 2007, 212). Rikollisuudella ja poikkeavuudella on myös positiivia merkityksiä yhteiskunnassa, sillä rikokset vahvistavat kansalaisten moraalista integraatiota ja yhteenkuuluvaisuutta. Arvojen ja lainkuuliaisuuden homogenisointi tapahtuu erottaumalla ”poikkeavista”, ja tämä täyttää tarpeen osoittaa yhteiskuntajärjestystä horjuttava ”syntipukki”. (Durkheim 1992, 86–87; ks. Hester & Eglin 1992; van Swaaningen 1997.) Rikollisuus oikeuttaa kontrollin laajentamisen sekä kontrolliteollisuuden ja valtasuhteiden ylläpidon (Hillyard & Tombs 2007, 15–16; ks. Garland 2001; Furedi 2002). Rikoksantorjunta on yhteiskunnassa korkealla poliittisella agendalla, jolloin kaikenlainen kurjuus sekä yleiset huolen, harmin ja tyytymättömyyden tunteet on käännetty rikoksen diskurssiksi (van Swaaningen 1997, 213).

Nils Christie ja Kjetil Bruun (1986, 182) arvelivat neljännesvuosisata sitten, että huumeiden vastainen taistelu auttaa pitämään yhteiskuntaa koossa ja samalla vähentää yhteiskuntakritiikkiä, kun huumeiden käyttöä pidetään syynä ja selityksenä kaikkeen huono-osaisuuteen. Huumeiden vastustaminen ei ole välttämättä enää yhteisöjä kokoava voima Suomessa, sillä käytön yleistymisen ja yhteiskunnallisen keskustelun moniäänisyyden myötä huumeiden käyttö on arkipäiväistynyt, vaikkei huumeiden käytön normalisaatiosta eli hyväksyttävyydestä voida puhua (ks. Hakkarainen & Tigerstedt 2002). Esimerkiksi Arne Kinnunen (2008, 75) on todennut, että huumausaineiden käytön käsitteleminen oikeusprosessissa käyttörikoksena eikä entiseen tapaan huumausainerikoksena ja rangaistusmaksimin laskeminen kahdesta vuodesta puoleen vuoteen on merkinnyt käytön symbolisen paheksuttavuuden vähentymistä yhteiskunnassa.

2. Rikollisen käyttäytymisen tulkintamallit ala- ja valtakulttuurin näkökulmista

Tämän luvun tarkoituksena on taustoittaa tutkimukseni viitekehystä esittelemällä erilaisia teoreettisia näkökulmia rikollisuuden tutkimiseen. Olen koonnut erilaisista tutkimusperinteistä nousevia tulkintoja siitä, mitkä rakenteelliset ja alakulttuuriset tekijät motivoivat huumeiden käyttäjiä tekemään rikoksia. Lähdän liikkeelle toimijuuden tematiikasta eli siitä, miten erilaiset teoriat ovat tulkinneet yksilön mahdollisuuksia valita ja vaikuttaa elämänsä kulkuaan. Tutkimukseni lähtökohtana on tarkastella huumeita käyttäviä taparikollisia rationaalisina toimijoina, jotka eivät ole olosuhteidensa uhreja. Toimijuus rikoksenteossa palautuu siten oletukseen, ettei rikos synny itsestään tekijän ajatusmaailmasta irrallisena ja irratiinaalisena ilmiönä (ks. Karvinen 1996, 89). Seuraavaksi esittelen sosiologiaa ja kriminologiaa tulkintoja rikollisuuden merkityksistä rikosentekijälle. Nämä tulkinnat tarjoavat välineitä siihen, miten huumeiden käyttäjien rikollisuuden mielekkyyttä, vapaaehtoisuutta ja rationaalisuutta voidaan analysoida ja tehdä ymmärrettäväksi. Painotan tässä työssä sosiologiaa näkökulmia, ja persoonallisuudenpiirteitä käsittelen vain siltä osin kuin se on tarpeellista selittämään henkilöiden alttiutta tai halukkuutta osallistua ja identifioitua rikoksia tekeviin alakulttuureihin. Kolmanneksi tarkastelen huumeita käyttävien taparikollisten sosiaalistumista poikkeaviksi yksilöiksi. Leimautumisteoria (Lemert 1951; Becker 1963) avaa rikosentekijän ja ympäröivän yhteiskunnan suhdetta ja selittää osaltaan sitä identiteetin muutosprosessia, jota dominoivat ulkopuolisuus konventionaalisesta maailmasta ja alakulttuurin vetovoimaisuus. Viimeiseksi jäsenmän tapoja, joilla marginaaliin siirretyt ”poikkeavat” henkilöt reagoivat leimautumiseensa ja pyrkivät sopeutumaan siihen. Rikoksen teon neutralisointi- ja oikeuttamispuhe (Sykes & Matza 1957) ilmentää rikollisen identiteetin sisäistämistä ja vastarintaa yhteisön antamaa leimaa vastaan.

2.1 Rikosentekijän toimijuus: valinnanvapauden paradoksi

Rikosuran ja rikollisen identiteetin muovautumista voidaan eri teorioiden mukaan selittää yksilöllisillä, kollektiivisilla tai rakenteellisilla tekijöillä. Moraalikehitysteoriat painottavat yksilöllisiä tekijöitä, kuten rikosentekijöiden kehittymättömiä moraalikäsitteitä, kyvyttömyyttä ymmärtämään muiden näkökantoja ja sosiaalisuutta tukevien tunteiden puutetta (Stevenson ym. 2004, 162). Rikolliset asenteet liittyvät olennaisesti kriminologisiin teorioihin, joissa rikollisuuden syitä etsitään yksilöllisten tekijöiden sijaan rakenteellisista ja yhteisöllisistä tekijöistä, kuten absoluuttisesta tai suhteellisesta deprivatiosta, sosiaalisen kontrollin puutteesta tai sosiaalistumis- ja oppimisprosessista muiden rikosentekijöiden kanssa (Simourd & Olver 2002, 427–428; Kivivuori 2008, 126–127). Kriittinen kriminologia tarkastelee rikollisuutta yhteiskunnan osana, ei muista yhteiskunnallisista suhteista irrallisina ilmiöinä tai yksilön ominaisuuksina. Rikollisuuden nähdään johtuvan ensisijaisesti yksilöiden eriarvoisuudesta ja syrjäytymisestä, jolloin rikollisuutta on tärkeää käsitellä juridisen näkökulman

lisäksi moraalisenä, poliittisena ja taloudellisenä kysymyksenä. (van Swaaningen 1997; Carington & Hogg 2002.)

Robert J. Sampson ja John H. Laub (2005) ovat painottaneet toimijuuden ja tilannekohtaisen valinnan merkitystä rikollisen käyttäytymisen kehityksessä. He visioivat kehityksen tapahtuvan jatkuvassa vuorovaikutuksessa yksilön ja ympäristön välillä, jolloin kaikki yksilön elinkaaren tapahtumat eivät ole henkilökohtaisia valintoja, mutta eivät myöskään deterministisessä mielessä ulkopuolelta määrättyjä tapahtumia (ks. Ferrell ym. 2008, 45). Tällöin yksilöt tekevät aktiivisia valintoja rakenteellisten reunaehtojen rajoissa lähinnä niistä toiminnoista, mihin pystyvät vaikuttamaan (Seddon 2006, 690-691). Rationaalisen valinnan näkökulmasta toimijuudessa on kyse preferensseistä (mm. asenteet ajankäyttöä ja muita ihmisiä kohtaan) ja näiden mieltymysten aktiivisesta käytöstä ulkoisten tapahtumien muuttamiseksi (Sampson & Laub 2005, 38; ks. Sulkunen 2009.) Dualistista käsitystä toimijuudesta ja rakenteesta voidaan pitää harhaanjohtavana, sillä rakenne ei esiinny toiminnasta irrallisena ja ulkopuolisena kokonaisuutena, vaan yksilöt ovat sosiaalisia toimijoita ja toimivat refleksiivisesti laajemmassa sosiaalisessa kontekstissään (Sampson & Laub 2005, 38). Toisin sanoen subjektiivinen näkökulma valittaessa toiminnan päämääriä on yhteydessä sosiaalisen ympäristön kollektiivisiin arvoihin ja normeihin sekä toiminnan objektiivisiin olosuhteisiin (Sulkunen 2009, 99).

Travis Hirshin ja Michael R. Gottfredsonin (1994) kehittämässä itsekontrolliteoriassa lähestytään rikollisuutta yksilöllisen alttiuden tai taipumuksen näkökulmasta (propensity theories; ks. suomalaisista sovelluksista mm. Kivivuori & Salmi 2005; Kivivuori & Linderborg 2009). Heidän mielestään (1990) huumeiden käytön ja rikollisuuden välillä ei ole kausaalisuhdetta, vaan ne korreloivat keskenään, koska molemmat kytkeytyvät alhaiseen itsekontrolliin ja lyhytnäköiseen sekä nopeaan tarpeentyydytykseen. Heidän mukaansa rikoksentekijöillä on alhaisesta itsekontrollista johtuen vaikeuksia tai haluttomuutta havaita tekojensa seuraukset. Alhaiseen itsekontrolliin liittyviä ominaispiirteitä ovat impulsiivisuus, tunteettomuus, fyysisyys vastakohtana mentaalisuudelle, lyhytjänteisyys, riskinottaminen ja alhainen turhautumisen sietokyky. Nämä lisäävät taipumusta syyllistyä rikoksiin. Itsekeskeisyydestä johtuen he kokevat itsensä huono-osaisiksi, eivätkä he havaitse, että muut ihmisten näkevän vaivaa tavoitteidensa ja toiveidensa saavuttamiseksi. Alhainen turhautumisen sietokyky voi tarkoittaa sitä, että henkilöt ovat helposti tyytymättömiä taloudelliseen tilanteeseensa, ja että heidän mieltymyksensä mutkattomaan tarpeiden tyydyttämiseen ja "tässä ja nyt" -orientaatioon saat- taan johtaa heidät rikoksiin. (Hirshi & Gottfredson 1994.) He myös havaitsevat potentiaalisia rikostilanteita enemmän kuin muut (McGloin ym. 2007).

Alhaisen itsekontrollin on todettu vaikuttavan henkilöiden sosiaaliseen käyttäytymiseen ja ryhmämuodostukseen; alhaisen itsekontrollin omaavat henkilöt hakeutuvat herkästi samankaltaisten pariin. Rikollisella vertaisryhmällä on todettu olevan voimakas vaikutus siihen, että yksilö päätyy rikolliselle uralle, identifioituu rikolliseksi ja etäänny konventionaalisesta yhteiskunnasta. (mm. Baron 2003; MacDonald & Shildrick 2007.) Rikosten tekeminen yhdessä on myös yleistä (Weerman 2003, 402-403; Farrington 2003). Suuntautumalla vapautta edustavaan katuelämään ("street life") rikoksentekijät haluavat irtautua instituutioiden, kuten koulun, työpaikan tai kodin harjoittamasta kontrollista, rajoituksista ja sanktioista. (Gottfredson & Hirshi 1990; ks. MacDonald & Shildrick 2007; Hall & Winlow 2005; Kivivuori & Lindborg 2009.) Lisäksi rikolliset vertaisryhmät tarjoavat suojan ulkopuolista stigmaa vastaan, kollek-

tiivisia rationalisointitapoja, ryhmäpaineen sekä mahdollisuuksia rikoksen tekoon (Bernburg ym. 2006, 82; ks. Lander 2005, 130; Pekkarinen 2010, 167).

2.2 Rikollisuuden rationaalisuus ja merkitykset

Kriminologisessa ja sosiologisessa tutkimusperinteessä (mm. Topalli ym. 2002; Katz 2004;) on käsitelty laajasti rikoskäyttäytymisen motiiveja ja merkityksiä. Nämä erilaiset ja toisiaan täydentävät lähestymistavat tarjoavat keskeisen lähtökohdan omaan tutkimukseeni, vaikkei aikaisemmissa tutkimuksissa olisikaan tarkasteltu nimenomaan huumeiden käyttäjien tekemien rikosten merkityksiä. Aikaisemmissa tutkimuksissa tehdyt tulokset rikoksen teon moninaisista motiiveista ja merkityksistä tarjoavat näkökulmia taparikollisuuden ja elämäntavallisen ulottuvuuden analysointiin omassa tutkimuksessani.

Rikolliset, kuten kaikki muutkin ihmiset, tavoittelevat materiaalisia ja immateriaalisia hyödykkeitä tyydyttääkseen psyykkiset, taloudelliset, sosiaaliset ja fyysiset tarpeensa ja mielihalunsa. Sosiaaliset palkinnot ja paineet saavat ihmiset syylistymään rikoksiin riskeistä huolimatta. (Weerman 2003, 402–403; Salmi 2005, 130; McGloin ym. 2007.) Rikos voi siten vaikuttaa rationaaliselta ratkaisulta tilanteessa, jossa henkilö on kyvytön saavuttamaan ja ylläpitämään tavoitetasonsa mukaisia kulutus- tai toimintamahdollisuuksia (ks. Merton 1938). Turhautuma voi johtua absoluuttisesta köyhyydestä ja huono-osaisuudesta tai suhteellisesta eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden tunteesta (Baron 2003; Hayward & Yar 2006; Hayward & Young 2007). Tämän ajatusketjun mukaan voidaan myös ajatella, että henkilö käyttää huumeita paetakseen deprivaaion aiheuttamia kärsimyksiä, päästäkseen "ulos ghetosta" (Walsh 1986, 147–149; Young 1999; Blomqvist 2004; Seddon 2006, 682).

Ulkopuolisuus kulutusyhteiskunnasta voidaan myös nähdä aktiivisuutta edellyttävänä tilana, missä legitiimeistä mahdollisuuksista ulossuljettu toimija etsii vaihtoehtoja sääntöjenvastaisesta talousjärjestelmästä ("semi-criminal irregular economy"; ks. Seddon 2006, 682). Janne Kivivuoren ja Henrik Linderborgin (2009) mukaan on huomioitava, etteivät kaikki rikoksen tekijät ajaudu passiivisesti rikosuralle, vaan he voivat myös aktiivisesti hakeutua rikolliselle elämänuralle pois sosiaalisen kontrollin piiristä. Tämän aktiivisuuden vuoksi heitä ei voi pitää sosiaalisten voimien passiivisina uhreina, vaan dynaamisina toimijoina. (Emt. 2009, 175–179.) Erityisesti nuorilla käyttäjillä huumeiden ja rikollisuuden maailma voivat kietoutua kiehtovaksi kokonaisuudeksi, johon liittyminen on omiaan edistämään yhteiskunnasta marginalisoitumista ja kontrollitoimien kohteeksi joutumista (Kinnunen 2008, 23).

Suunnitelmallisella rikoksella tarkoitetaan sellaista tekoa, jossa rikoksen tekijä arvioi ennen rikosentekopäätöstä tai -hetkeä teolla tavoittelemansa hyödyn ja siitä koituvat haitat (ks. Karvinen 1996, 76). Käsitys teon hyödynnettävyydestä on merkittävä kriteeri tarkasteltaessa suunnitelmallisuutta, koska rikoksen suunnittelun eräänä tavoitteena on siitä seuraava hyöty (Karvinen 1996, 81). Tämän logiikan mukaan hetken mielohteesta tehdyt rikokset tai esimerkiksi uteliaisuudesta johtuvat murrot eivät ole suunnitelmallisia, mutta ne voivat silti olla rationaalisia ja päämääräorientoituneita, sillä tekijällä on olettamus mahdollisesta saaliista, jolle löytyy hyöty- tai huvikäyttöä (ks. Hayward 2004). Lisäksi teoilla voidaan osoittaa rikollista kompetenssia tai testata omia rajoja, jolloin rikoksen teon merkitys tai hyöty näyttäytyy oman identiteetin tai aseman kohottamisena rikollisessa vertaisryhmässä.

Jeff Ferrell ym. (2008, 67) on kiteyttänyt rikoksen ytimen seuraavasti: Rikos on harvoin arkipäiväinen ja yleisimmin se ei ole epätoivoinen, mutta aina se on merkityksellinen. Esimerkiksi Venla Salmi (2004) on erottanut tutkimuksessaan erilaisia merkitysluokkia, jotka selittivät nuorten rikollisuutta. Varastamisessa luokkia olivat sosiaalisuus ja kuluttaminen, joista ensimmäinen liittyi näyttämisen tarpeeseen ja ajanviettotraditioon ja jälkimmäinen näyttäytyi keinona hankkia hyödykkeitä. Väkivallassa sosiaalisuus näyttäytyi nuorten tarpeena osoittaa muille nuorille rohkeutta ja paremmuutta tekemällä kiellettyjä tekoja. Väkivallan itseisarvon merkitysluokassa kiteytyi se, että väkivalta ei ollut keino päästä johonkin päämäärään, vaan väkivalta itsessään oli päämäärä. (Salmi 2004, 94–112; ks. Lalander 2005, 131.)

Useissa tutkimuksissa (mm. Sampson & Laub 2005, 37; ks. Vaaranen 2001; Perälä 2011) on painotettu rikollisuuden elämyksellisyyttä ja vapaaehtoista riskinottoa. "Edgework" - käsitteellä viitataan usein extreme-lajien harjoittamisen tai laittomien graffitien tekemisen aiheuttamaa äärikokemusta, jossa henkilö heittäytyy ikään kuin kohtalon viemäksi tai muuten menettää kontrollin saavuttaakseen (itse)kontrollin uudelleen ("loose control to take control"). Oman rajan ylittämällä on positiivinen merkitys yksilön käsitykselle omasta minuudestaan, statuksestaan ja identiteetistään. Yksilöt kokevat vallantunnetta, itseriittoisuutta ja immuuni-suutta ulkopuolisia olosuhteita kohtaan. Toisaalta kontrollin menettäminen lopullisesti voi merkitä vapaan tahdon korvautumista itsetuhoisuudella ja kaaoksella. Huumeiden käyttö tarjoaa poikkeuksellisen mahdollisuuden koetella omia rajojaan ("edgework") muun muassa tietoisuuden muutoksen ja tilanteen hallinnan suhteen. (Reith 2005, 233–236; Ferrell ym. 2008, 71–72.)

Rikollisuus voidaan nähdä provokaationa ja kapinallisuutena arkielämän rutiineja ja tylsistymistä vastaan. Tällöin jännitys, kielletyt ja hedonistiset hovit, opportunismi sekä tunne rajattomista mahdollisuuksista haastavat rationaalisuuden ja arkipäiväisyyden. (Topalli 2005, 806–807; ks. Kuure 1996; Reith 2005; Ferrell 2004, 293–294; Hayward 2007; Perälä 2011.) Jack Katzin (2004) mukaan erityisesti vandalismi, autojen luvaton käyttö ja ajelu ("joy-riding") sekä näpistely ovat rikoksia, joihin syyllistytään jännityksen vuoksi. Henkilöt voivat murtautua rakennuksiin ilman että varastavat sieltä mitään tai näpistää vähäpätöisiä ja tarpeettomia tavaroita vain kokeillakseen taitojaan ja onneaan: "It is not the taste for pizza that leads to the crime; the crime makes the pizza tasty". Usein nämä teot ovat suunnittelemattomia ja saavat alkunsa samalla hetkellä kun nuori kohtaa rikoksenteikomahdollisuuden. (Katz 2004, 25–26.) Kaveripiiri ja päihtymyksen aiheuttama rohkeus lisäävät todennäköisyyttä havaita rikoksenteokitilanteita, kun taas päihtedien runsas ja pitkäaikainen käyttö lisää rikoksen monimuotoisuutta elämänkulussa (McGloin ym. 2007; Farrington 2003). Adrenaliinin lisäksi huumeiden kemiallisilla vaikutuksilla saatetaan hakea lievitystä jännittyneisyyteen rikosenteokohetkellä ja yleisemmin rikollisen elämäntavan stressaavuuteen (Best ym. 2001, 119; Otero-Lopez ym. 1994).

2.3 Urautuminen ja leimautuminen

Tutkimusten (mm. Sampson & Laub 2005; Farrington 2003; Pekkarinen 2010) mukaan rikollisuus on usein osa laajempaa epäsosiaalisen käyttäytymisen kokonaisuutta, johon kuuluu myös sellaisia luvattomia tai epäeettisiä tekoja ja riskikäyttäytymistä, jotka eivät ole juridises-

sa mielessä rikoksia. Rikosuran käsitteellä viitataan kriminologisessa tutkimusperinteessä siihen, millaisen kokonaisuuden ja kehityskulun rikokset muodostavat yksilön elämänsäkaarella (Kääriäinen 1994 & 1998; Hser ym. 2007). Uran käsite yhdistetään tavallisesti rationaaliseen ja päämäärätietoiseen toimintaan, mutta urakehitykseen saattaa liittyä myös taantumia (Becker 1963, 24; Levy & Anderson 2005). Rikosuran sijaan voidaan myös käyttää termiä rangaistusura, joka sisältää sarjan yksilön elämänsäkaarelle muodostuvista rikosoikeudellisista rangaistuksista. Tällöin ei ole tarpeellista tehdä oletuksia siitä, miten hyvin tehdyt havainnot edustavat "todellista" rikosuraa ja sen taustalla olevaa epäsosiaalisuuden kehityskaarta. (Kääriäinen 1998, 4).

Kriminologisissa tutkimuksissa on keskitytty rikosuran eri ulottuvuuksiin, kuten aloitusikä, yleisyyteen, tiheyteen, erikoistumiseen, syvenemiseen, kestoon ja siitä irtautumiseen (mm. Kyvsgaard 2003; Soothill ym. 2004; Piquero et al 2004, Farabee et al; Ezell 2007; Hser ym. 2007; McGloin ym. 2007). Elämänsäkaaritutkimuksessa sen sijaan kuvataan käyttäytymisen ja asenteiden pysyvyyttä ja muutosta ajan kuluessa, jolloin huomio on merkittävien tapahtumien tai kriittisten kehityskulkujen (ns. käännekohtien) ajoituksessa, järjestyksessä ja kestossa sekä niiden seurauksissa myöhemmälle kehitykselle historiallisessa kontekstissa ja sosiaalisissa rakenteissa (sosiaalinen pääoma) (Hser ym. 2007, 517–519; Sampson & Laub 2005). Oma tutkimukseni lukeutuu ensin mainittuun tutkimusperinteeseen, sillä keräämäni aineistot tarjoavat tietoa rikollisen käyttäytymisen erilaisista ulottuvuuksista rikoshistorian aikana, mutta eivät kerro tutkimuskohteena olevien henkilöiden merkityksellisistä käännekohtista elämänsä varrella.

Rikosuria käsitelleissä tutkimuksissa (ks. Sampson & Laub 2005) on havaittu yhdenmukaisuutta tarkasteltaessa rikosurien alkua, kestoa tai päättymistä. Tutkimusaineistosta tai -asetelmasta riippumatta tulokset osoittavat, että paljon rikoksia tehneiden henkilöiden rikosura alkaa aikaisemmin ja kestää pitempään kuin muilla rikoksentekeijöillä. Rikosura kestää tutkimusten mukaan keskimäärin kymmenen vuotta, ja rikollisuuden on havaittu laskevan 30-ikävuoteen mennessä. Rikosuran aloitusikä, sitoutuminen konventionaalisiin instituutioihin (mm. perhe, koulutus ja työelämä), rikollisuuden aste ja rikoslajit ennakoivat rikosuran kestoa henkilön elämänsäkaarella. (Sampson & Laub 2005; ks. Covington 1985, 332.) Esimerkiksi varkauksia tehneet jatkavat rikollista uraansa pitkään, samoin aikaisin rikoksen teon aloittaneet (mm. Piquero ym. 2004; Kazemian & Farrington 2006). Särön rikosurien kaavamaisuuteen tekevät ne rikoksentekeijät, joiden rikosura kestää poikkeuksellisen pitkään ja joiden ura koostuu kaikkein vakavimmista rikoksista, kuten väkivaltarikoksista (Exell 2007; Hser ym. 2007; Piquero ym. 2004).

Kuvasin edellisissä luvuissa yksilöllisiä (mm. kiinnostus ja alhainen itsekontrolli) ja rakenteellisia (mm. deprivatio ja epäoikeudenmukaisuuden tunne) tekijöistä, jotka vaikuttavat rikosuran ja rikollisen identiteetin kehittymiseen. Kollektiiviset asenteet ja yhteisön negatiivinen suhtautuminen rikoksentekeijään voivat osaltaan selittää rikosuran syvenemistä ja rikollisen identiteetin vakiintumista. Rikoksentekeijän leimautuminen johtuu niistä sosiaalisista reaktioista (ks. Lemert 1951), joita rikollinen käyttäytyminen yhteisössä aiheuttaa ja joiden kohteeksi rikoksen tekijä joutuu. Soothill ym. (2004) mukaan ensimmäinen kiinnijääminen ja ensimmäinen vankeustuomio ovat ratkaisevia hetkiä rikosuran kehittymisen ja rikolliseksi leimautumisen kannalta (ks. Wright ym. 2004). Rikollisen leima saa usein hallitsevan aseman, jolloin ihmistä kohdellaan ensisijaisesti rikollisena muiden roolien tai asemien sijasta. Yhteis-

sösuhte muuttuu ratkaisevalla hetkellä, kun rikollisen tekijä aletaan määritellä "toiseksi" ja hänet aletaan nähdä epäluotettavana, valvontaa vaativana ja "epäkansalaisena", jolla on vähemmän oikeuksia ja vaihtoehtoja kuin muilla ihmisillä. Tällöin rikollisen toiminnan jatkaminen tuntuu entistä houkuttelevammalta vaihtoehdolta. (Becker 1963; Soothill ym. 2004, 402; primaari ja sekundaari poikkeavuus; ks. Lemert 1951.)

Yhteiskunnan ulkopuolelle määriteltyjen ja poikkeavaksi leimattujen silmissä muu yhteiskunta saattaa näyttää epäaidolta, rajoittavalta tai vihamieliseltä (Becker 1963; Kääriäinen 1994; Bernburg ym. 2006). Leimautumisen itseään toteuttava dynamiikka toteutuu siten, että yksilö alkaa hahmottaa itsensä poikkeavaksi, sisäistää yhteiskunnan ulkopuolelle ajautuneen normit ja arvot ja liittää ne osaksi omaa identiteettiään. Tämä identiteettiprosessi saattaa jopa vahvistaa yksilöltä odotettua poikkeavaa käyttäytymistä (Lemert 1951, 76). Poikkeava on sellainen, jolle tämä leima on annettu niin menestyksellisesti, ettei henkilö pysty neutralisoimaan, vastustamaan tai irtautumaan siitä (Becker 1963, 9; ks. Soothill ym. 2004, 402).

Ulkopuolisuuden tunne voi kummuta epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista, joissa poikkeaviksi tuomittujen yksilöiden autonomia on kyseenalaistettu. Tällöin huumeiden käyttäjät eivät hae apua, koska he kokevat, ettei apua ole saatavilla tai palvelujärjestelmä kohtelee päihdeongelmaisia leimaavalla tavalla esimerkiksi patologisoimalla heidät (mm. Ettore & Miles 2002). Toisaalta he haluavat itse osallistua omien ongelmien ja niiden ratkaisukeinojen määrittelyyn. He saattavat kieltäytyä huumehoidosta, koska huumeiden käyttö ei ole heidän mielestään hoitoa vaativa ongelma, ja sen sijaan he voivat määritellä tarvitsevat apua esimerkiksi elinolosuhteisiinsa ja taloudellisiin ongelmiinsa. (Ekendahl 2006, 660; Ferrell 2004, 293; Perälä 2007.) Päihde- tai mielenterveysongelman myöntäminen voi horjuttaa yksilön minäkäsitystä ja hänen asemaansa rikolliskulttuurissa. Hannu Lauerma (2009, 100) mukaan sairauden häpeällinen leima elää edelleen esimerkiksi vankilakulttuurissa, jolloin ylimielisyys ja sairauden peittely ovat osa mielikuvien käytävää kamppailua asemasta yhteisössä, ja joskus myös keino ylläpitää siedettävää käsitystä omasta itsestään.

Vankilatutkimuksissa on havaittu, että laitostuminen (prisonization) eli vankilan sääntöjen, arvojen ja vangin identiteetin sisäistäminen helpottaa ensisijaisesti sopeutumista vieraaseen ympäristöön ja vasta toissijaisesti edesauttaa viranomaisvastaisten arvojen ja mielipiteiden omaksumista (Schmid & Jones 1990; Walters 2003; Stevenson ym. 2004). Esimerkiksi Janne Kivivuoren ja Henrik Linderborgin (2009) mukaan nuorena rikollisen käyttäytymisen aloittaneilla oli vankeusaikana vähiten luottamusta siihen, että he voisivat saada laillisia palkkatuloja vapautumisen jälkeen. Vankeuden jälkeiset tulo-odotukset painoutuivat tulonsiirtoihin ja laittomaan talouteen. Lisäksi nuorena aloittaneet kokivat useammin kuin muut, että vankeus tarjoaa mahdollisuuksia oppia uudenlaisia rikoksia tai tutustua uudenlaisiin huumeisiin vankeuden aikana. (Kivivuori & Linderborg 2009, 176–177.)

2.4 Sopeutuminen marginaaliseen asemaan

Leimautumisteoriaa on arvosteltu (mm. Bernburg ym. 2006; Braitwaite 1989; Heglin & Eglin 1992) siitä, että tutkimuksissa on harvoin pystytty empiirisesti osoittamaan, missä olosuhteissa leimaaminen vaikuttaa rikollisen identiteetin muodostumiseen, lisää ja vähentää rikollista käyttäytymistä tai ohjaa ihmistä käyttäytymään jatkossa tietyllä tavalla, kuten hakeutumaan

muiden rikoksen tekijöiden piiriin. Vaikka tutkimuksissa olisi todettu leimautumisen lisäävän osallistumista rikollisryhmiin ja rikollisen käyttäytymisen vakiintumista, leimautumisprosessiin vaikuttavat muutkin tekijät, kuten rikoksen tekijän minäkuva ja itsetunto (ks. Lemert 1951, 316–321; Bernburg ym. 2006, 82–83). Omatunto voi estää ihmisiä tekemästä rikoksia tehokkaammin kuin rikosoikeudellisen järjestelmän rangaistuksenuhka (Braitwaite 1989, 393–395; Farrington ym. 1993, 62; Kinnunen 2008, 77). Toiseksi rikosuritutkimuksissa on vaikea arvioida, johtuuko henkilöiden rikollinen käyttäytyminen leimautumisesta ja vaihtoehtojen vähyydestä vai siitä, ettei kiinnijäämisellä ole pelotevaikutusta tai muuta vaikutusta moninkertaisesti tuomittuihin rikoksentekijöihin (ks. Kyvsgaard 2003; Wright ym. 2004; Karvinen 1996). Klaus Mäkelää (1967, 106) siteeraten: "Ääritapauksessa laivatyttö tai alkoholisti on saattanut ajautua niin surkeaan asemaan, ettei vapaudenriisto oikeastaan merkitse hänen valintamahdollisuuksiensa kaventamista".

Brenda Geiger & Michael Fischer (2005) ovat havainneet poikkeavaksi leimattujen pyrkivän murtamaan muiden antaman leiman kahdella tavalla. Ensimmäinen tapa on hyväksyä poikkeava rooli, mutta kieltäytyä kantamasta vastuuta esittämällä puolustuksia (excuse) itselleen. Toinen tapa on esittää toiminnalleen oikeutuksia (justification), jotka antavat toisaalta mahdollisuuden ottaa teoistaan vastuuta, mutta toisaalta torjua tai vähätellä leiman halventavaa merkitystä. Rikoksen tekijät voivat kieltää leiman sovittelemalla sitä konventionaalisessa maailmassa tavoiteltujen arvojen kanssa. Esimerkiksi varkaudet ja huumeiden välittäminen ovat syrjäytyneille henkilöille kanavia tavoitella yhteiskunnan korkealle arvostamaa taloudellista menestystä (ks. Hall & Winlow 2005; Ekendahl 2006). Vetoaminen inhimillisiin hyveisiin, kuten taitoihin, lojaalisuuteen ja rehellisyyteen, on yksi potentiaalinen strategia kieltää poikkeava leima haastamalla konventionaalisen ja poikkeavan maailman rajan. Kutsumalla itseään rehelliseksi varkaaksi tai luotettavaksi huumekauppiiaaksi henkilöt osoittavat itseluottamusta ja henkilökohtaista arvoaan molemmissa maailmoissa. (Geiger & Fischer 2005, 195–202; Perälä 2011.)

Sekä addiktiota (Larkin & Griffiths 2002) että rikollista identiteettiä (Walters 2003; Stevenson ym. 2004) voidaan tarkastella sosiaalisena tai kulttuurisena konstruktiona tai prosessina, joita edeltää sarja erilaisia tapahtumia ja kokemuksia. Molempia pidetään suhteellisen kestävinä ja vakaina, ja niiden on todettu kehittyvän pitkän ajan kuluessa (Walters 2003; Stevenson ym. 2004; Hser ym. 2007). Philip Bean (2004) on esittänyt, ettei ole syytä olettaa huumeita käyttäneiden taparikollisten lopettavan rikollista käyttäytymistä, vaikka he lopettaisivat huumeiden käytön. Neal Shoverin (1996, 77–78) mukaan identifioituminen rikollisuuteen tarkoittaa sitä, että rikos mielletään houkuttelevaksi tulonlähteeksi tai ratkaisukeinoksi välittömiin ongelmiin vastaamiseksi. Henkilöt pitävät rikollisuutta haluttuna ja valittuna elämäntapana sekä käyttävät aikaa ja energiaa oppiakseen tekemään rikoksia. Rikolliset saattavat pitää rikollista käyttäytymistään normaalina ja välttämättömänä toimintatapana eivätkä he pysty perustelevaan käytöstään rationaalisesti (Allen 2005, 361).

"Rikollisen mielen" voidaan ajatella koostuvan kolmesta konstruktiosta: asenteista rikosoikeudellista järjestelmää ja sen oikeudenmukaisuutta kohtaan, toleranssista lain rikkomista kohtaan (neutralisointi) ja samaistumisesta muihin rikoksen tekijöihin (Simourd & Olver 2002, 438–439; ks. Walters 2003; Stevenson ym. 2004). Gresham Sykesin ja David Matzan (1957) mukaan rikoksen tekijät ovat tietoisia "väärin tekemisestä", ja yleisellä tasolla he hyväksyvät valtaväestön arvot ja normit ja pyrkivät elämään niiden mukaisesti. Heidän mieles-

tään rikoksen tekijöiden alakulttuurit eivät operoi radikaalisti yhteiskunnan ulkopuolella erillisten arvojärjestelmien mukaisesti, vaan alakulttuurin arvoja voidaan pitää valtaväestön tapojen ja normien ”vääristyneinä” heijastuksina. Käsitteeseen sisältyy ajatus ulossulkemisesta konventionaalaisesta yhteisöstä, jolloin vaihtoehtojen puuttuessa yksilöiden tulee rakentaa omaa identiteettiään, kunnioitusta ja arvokkuutta siinä paikallisessa kontekstissa, jossa he elävät. (Emt. 2005, 125.) Philip Lalander (2005) käyttää katukulttuurin käsitettä, jolla hän viittaa valtavirran vastaiseen kulttuuriin, vastakulttuuriin.

Tekosyyt, oikeuttaminen, motiivisanastot, neutralisaatiotekniikat ja rationalisointi nähdään keskeisinä käänöksinä abstraktille ”halukkuudelle” käyttäytyä tietyllä tavalla (Hester & Eglin 1992, 100). Neutralisaatioteorian (Sykes & Matza 1957) mukaan kyky rationalisoida ja oikeuttaa laiton käyttäytyminen mahdollistaa itse rikollisen toiminnan. Neutralisoinnilla on merkitystä ensisijaisesti ennen rikollista tekoa, mutta myös jälkikäteen se tarjoaa henkilölle mahdollisuuden esittää kunniallisen minäkuvansa. Neutralisointitekniikoita rikollisen teon oikeuttamiseksi ovat vastuun kieltäminen, vahingon kiistäminen, uhrin kieltäminen, tuomitsijoiden tuomitseminen sekä vetoaminen korkeampiin periaatteisiin. (Sykes & Matza 1957.) Motiivisanastojen avulla rikollinen neutralisoi lainsäädännön, moraalin ja kiinnijäämisriskin vaikutuksen. Janne Kivivuori (1992, 185–187; ks. Karvinen 1996) havaitsi, että hänen tutkimiansa varkaiden itseymmärrys oli kehittynyt sopeutumisilmiönä ulkoisiin olosuhteisiin, kuten kiinnijäämisriskiin. Toistuva epäonnistuminen voi ruokkia fatalismia, uskoa ennalta määrättyyn kohtaloon, mikä kiinnittää yksilön entistä tiiviimmin rikolliseen alakulttuuriin (Walters 2003, 415). Toisaalta useiden tutkimusten mukaan (mm. Fagan 1994, 206–207; Jacoby & Gramckow 1994, 160–166) kiinnijäämisellä ei ole vahvaa pelotevaikutusta, vaan sitä pidetään kohtalonomaisena ja vääjäämättömänä ”työtapaturmana”, ja nuoret saattavat jopa ylpeillä rikosmerkinnöillään.

Neutralisaatioteoriaa on kritisoitu (mm. Topalli 2005) siitä, että se on muotoutunut opiskelijoiden ja keskiluokkaisten rikoksen tekijöiden diskurssin pohjalta, jolloin sen selitysvoima saattaa olla vähäinen vakaviin rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden tai taparikollisten parissa. Neutralisaatiotekniikat eivät tarjoa legitimejä selityksiä sellaisissa alakulttuureissa, joissa moderni kunnian kulttuuri perustuu riippumattomuuteen muista ja kyvykkyyteen tarttua väkivaltaan. Rikoksentekijät saattavat tuntea ylpeyttä rikollisesta identiteetistään ja menestymisestään tai selviytymisestään rikollisessa alakulttuurissa (vrt. ”succesfull outsider”; ks. Becker 1963, 190). Rikosten oikeuttaminen ja rationalisointi voivat siten tapahtua suoraan rikolliseksi identifioitumisen kautta (Topalli 2005; Ferrell 2004; Ekendahl 2006; Lemert 1951).

Rikoksen teon oikeuttamista koskevat tutkimukset ovat useimmiten käsitelleet tietynlaisten rikosten, kuten väkivaltarikosten (Stevenson ym. 2004), katurikosten (Allen 2005) tai nuorten tekemien rikosten (Salmi 2005) oikeuttamista. Useissa tutkimuksissa (mm. Allen 2005; Sampson & Laub 2005, 38) on päädytty siihen, että rikoksen tekijät eivät tavallisesti neutralisoi tekojaan. Jo pelkkä motivaation esittäminen sitoo yksilön järjestäytyneen yhteiskunnan, kuten vanhempien ja poliisin, logiikkaan (Kivivuori 1992, 111). Janne Kivivuoren (1992) aineisto kuvasi varkaita, jotka olivat ajautumassa normaalin yhteiskunnan verkostoista rikollisen alakulttuurin piiriin niin, että heidän tekonsa tapahtuvat ”alamaailmassa”, mutta moraalisanastot nousivat konventionaalaisesta maailmasta. Varkaan rikoskulttuurille ominaisia puhetapoja esiintyy vain niiden varkaiden kohdalla, joille tavallinen, arkinen ja ”kunnon” ih-

misten maailma on vielä merkitsevä ja subjektiivisesti oman tulevaisuuden kannalta "mahdollisena maailmana" pidetty vaihtoehto. (Kivivuori 1992, 110–111.)

3. Poliisin asema rikollisuuden sääntelyssä

Poliisiorganisaation viralliset dokumentit osoittavat Suomessa kontrollin painopisteen suuntautuneen 2000-luvulla strategiatasolla yhä enemmän huumekauppaan ja muuhun törkeään huumerikollisuuteen. Poliisit strategiset linjaukset on kirjattu valtakunnallisiin periaatepäätöksiin (STM 2007), poliisitoimen omiin huumausainestrategioihin (SM 2002 & 2007) ja vuosittaisiin toiminta- ja taloussuunnitelmiin (ks. SM 2009). Viimeisin poliisin huumausainestrategia (SM 2007) on keskittynyt huumausaine- ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen aikaisempien strategioiden kattaessa kaikki huumausainerikollisuuden tasot ja toimenpiteet ennalta ehkäisystä törkeään huumausainerikollisuuden torjuntaan. Huumeiden käyttäjät mainitaan tässä uusimmassa strategiassa lähinnä viittaamalla aikaisemman strategian (SM 2002) tavoitteisiin, joita olivat katutason levityksen valvonta, oheisrikollisuuden, paljastaminen sekä huumausaineiden käytön vähentäminen huumausaineiden käyttäjien hoitoonohjausta tehostamalla. Poliisin tulos- ja tavoiteohjelmassa (SM 2009) huumeiden käyttö ja taparikollisuus palautuu edelleen syrjäytymiskehitykseen. Poliisin toimintalinjoina mainitaan muun muassa tiukennettu päihteisiin liittyvä valvonta, terveys- ja sosiaalitoimen työntekijöiden sijoittaminen poliisilaitoksiin sekä sosiaalitoimen tuen tarpeessa olevien henkilöiden rohkaiseminen hakeutumaan hoitoon. (SM 2009.)

Esittelen tässä luvussa tutkimuksia, joissa on teoretisoitu poliisin yhteiskunnallista asemaa sosiaalisten ongelmien, kuten turvattomuuden, rikollisuuden ja huumeiden käytön hallinnoinnissa. Luvun tarkoituksena on kytkeä huumeita käyttävät taparikolliset poliisitoiminnan viitekehykseen ja taustoittaa kontrollin kohdentumisen ja vallankäytön tematiikkaa poliisin toimintaympäristön ja – kulttuurin kautta. Toimintaympäristössä vaikuttavat kansalaisten odotukset, edellä mainitut organisatoriset linjaukset sekä rikoksentekijöiden toiminta. Poliisin toimintakulttuurissa kontrollin kohdentumiseen vaikuttavat poliisien kollektiiviset arvostukset ja moraalikäsitykset sekä niiden vaikutus yksilölliseen päätöksentekoon. Toimintaympäristö ja – kulttuuri luovat puitteet poliisin vuorovaikutukselle laajemmassa sosiaalisin suhteelle yhteisössään. Poliisitoiminnan vaikuttamismahdollisuudet nousevat keskustelunaiheiksi erityisesti uusien rikollisuusilmiöiden tai yksittäisten vakavien rikostapausten myötä. Esittelen empiirisiä tutkimustuloksia huumerikoskontrollin vaikuttavuudesta rikollisuusilmiöihin sekä tämänkaltaisten arviointitutkimusten metodologisia haasteita, mitkä ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että olen valinnut tutkimuskohteekseni kontrollin merkitykset vaikuttavuuden sijaan.

3.1 Kontrollin tarve ja mahdollisuudet huumerikostorjunnassa

Huumeiden käyttö assosioituu valtaväestön mielissä herkästi rikollisuuteen, levottomuuteen, häiriökäyttäytymiseen ja muuhun sosiaaliseen ja fyysiseen epäjärjestykseen. Huumeiden on-

gelmakäyttäjät edustavat vähemmistöä, ja poliisin velvollisuutena pidetään enemmistön suojelua, joka ei halua huumeiden käyttöön liittyviä olosuhteita omaan elinympäristöönsä. (Frantzsen 2003, 81; Payne & Gayney 2007, 147.) Riippumatta siitä, kuinka todenperäisiä tai omakohtaisia suuren enemmistön kokemat uhat ja pelot huumeiden käyttäjiä kohtaan ovat, huumeiden ongelmakäyttöä ja järjestäytynyttä huumausainerikollisuutta pidetään paheksuttavina ja vaarallisina ilmiöinä (ks. Seddon 2008, 826). Enemmistö suomalaisista kannattaa niiden kriminalisointia ja säilymistä poliisin kontrollin kohteina (SM 2010; Hakkarainen & Metso 2007).

Poliisisoituminen ja oikeudellistuminen ovat ilmiöitä, joissa yhteiskunnallisista ongelmista pyritään pääsemään kriminalisoimalla eroon, ja erilaisia sosiaalisia ongelmia siirretään poliisin ja tuomioistuimen hoidettaviksi (Virta 1992; Korander 1998 & 1999). Poliisitoiminta ulottuu yhä useammalle elämän alueelle, sillä epävirallista sosiaalista kontrollia ei enää pidetä riittävänä keinona puuttua järjestyshäiriöihin tai uhkaavaksi koettuun käyttäytymiseen (mm. Virta 1992; Francis ym. 1997; Korander 1998 & 1999; Jones & Newburn 2002; Koskela 2009, 242). Käytännössä useimmiten poliisia tarvitaan ratkaisemaan vähäisiä konfliktitilanteita, häiriöitä ja erimielisyyksiä, jolloin poliisilla on lähinnä ”rauhanturvaamisfunktio”. Poliisin laillinen valtuus ja kapasiteetti käyttää legitiimiä voimaa ovat ne syyt, joiden takia hätätapauksessa kutsutaan poliisi mieluummin kuin pappi, psykiatri tai avioliittoneuvoja. (Reiner 2000, 108–109, 203–204; ks. Buerger ym. 1999; Kivivuori 2006.) Poliisisoitumiskehitystä kuvaa esimerkiksi se, että poliisille ilmoitetaan aiempaa yleisemmin ja entistä lievempiä väkivallantekoja (Kinnunen 2008), koulut ilmoittavat aiempaa useammin oppilaiden laittomista teoista poliisille (Kivivuori 2006) ja poliisin on toivottu valvovan nuorisoon kohdistettuja kunnallisia ulkonaliikkumiskieltoja (Harrikari 2008).

Sirpa Virta (1993, 68) on hahmottanut poliisin tehokkuuden ja hyväksyttävyyden tasapainoa siten, että avoin ”demokraattinen yhteiskunta ei kestä poliisia, joka pystyy ratkaisemaan kaikki tehtävänsä”. Hyvinvointiyhteiskunnan ja oikeusvaltion tasapaino edellyttää, että poliisitoiminta ja poliisiin valtaoikeudet eivät ulotu liian laajalle (Virta 2006, 119; ks. Manning 313–314.) Liiallinen valvonta voi heikentää yleistä ja yksilöllistä viihtyvyyttä sekä lisätä turvattomuudentunnetta ja rikollisuuden pelkoa, jos siitä välittyy kansalaisille viesti, että alueella on vakavia rikollisuusongelmia (Karvonen 1996, 37; ks. van Swaaningen 1997, 212–213). Yksi merkittävä elementti legitimitetin kannalta on se, miten ja missä tilanteissa poliisi harjoittaa vallan- ja voimankäyttöä (Goldsmith 2005, 459). Turvallisuuden tunteen kannalta on myös tärkeä saada realistinen kuva siitä, mihin poliisi ylipäättään pystyy vaikuttamaan, ja mihin sen resurssit riittävät (Virta 2006, 119).

Huumerikostorjunnalla voi tutkimusten mukaan olla sekä rikollisuutta hillitsevä instrumentaalinen että rikollisuutta estävä symbolinen merkitys. Tehovalvonnalla, kuten näkyvällä partioinnilla tai tehoiskuilla ajatellaan olevan rikollisuutta vähentävä vaikutus, jolloin näkyvä huumekauppa, huumeiden käyttö, katurikollisuus ja rikollisuuden uhka vähenevät. Ennalta estävästä näkökulmasta lisääntyneellä valvonnalla uskotaan olevan yleinen pelotevaikutus potentiaaliin rikoksentekejiin ja huumeiden käyttäjiin. (Sviridorff & Hillsman 1994; Worden ym. 1994; Maher & Dixon 1999; Smith 2001; SM 2003; Vollaard 2005.) Valvontaa koskevista arviointitutkimuksissa yksittäisten toimenpiteiden vaikutusten on kuitenkin todettu olevan vähäisiä, ehdollisia ja lyhytaikaisia. Vahvin todiste poliisin tuloksellisuudesta on saatu maantieteellisesti rajatuilla ongelma-alueilla ja tiettyjen yksittäisten rikosilmiöiden vähentä-

misestä välittömästi tehovalvonnan aikana. (Weisburd & Eck 2004; Smith 2001, 77; Manning 1997.) Vahvoja todisteita sen sijaan ei ole löytynyt siitä, että tehovalvonta vaikuttaisi välittömästi esimerkiksi huumeiden saatavuuteen, puhtauteen tai hintoihin (mm. Best ym. 2001). Valvonnan pelotevaikutus tehoa parhaimmin huumeiden kokeilijoihin ja satunnaiskäyttäjiin, vaikka he eivät ole huumestikojen ensisijaisena kohteena (McAra & McVie 2005). Kärjekkäiden näkemysten mukaan huumeiden vastainen taistelu on pitkälti symbolista toimintaa, jolla ei ole erityistä relevanssia huumeiden ongelmakäytön yleisyyden ja huumeiden käyttöön liittyvien haittojen määrän suhteen (Blomqvist 2004, 163).

Katutason valvonnan on havaittu aiheuttavan rikollisuuden siirtymistä maantieteellisesti muille alueille ("general displacement effect") sekä muutoksia rikostyypeissä ("social displacement") ja käytetyissä ainevalikoimissa ("substance displacement") (Pearson 1992; Sviridoff & Hillsman 1994; Worden ym. 1994; Maher & Dixon 1999). Huumeiden välittäjät saattavat hankkia toimeentulonsa huumeikaupan sijaan omaisuusrikoksilla tai petoksilla, ja huumeiden käyttäjät siirtyvät hankkimaan lääkkeitä tai huonolaatuisia huumeita katu-kaupasta tai ryhtyvät itse myymään aineita turvatakseen aineiden saatavuuden (Manning 1997, 235–236; Maher & Dixon 1999, 503–505). Korvaavien aineiden, uusien yhteydenpito-tapojen, vähittäismyyntipaikkojen ja uusien välittäjien ilmaantuminen sekä epävakaa ja joustavat huumeikaupan rakenteet voidaan nähdä todisteena markkinoiden kyvystä piiloutua ja mukautua ulkoiseen paineeseen (Pearson 1992, 23–25; Maher & Dixon 1999, 495–503; ks. Perälä 2011).

3.2 Poliisin harkintavalta kontrollin kohdentamisessa

Vaikka rikollisuuden ehkäisy on määrätty lainsäädännössä ja strategisissa dokumenteissa poliisin tehtäväksi, monet tutkimukset (mm. Manning 1997; McLaughlin & Murji 1997; Reiner 2000; Wright 2002) ovat kyseenalaistaneet kontrollin mahdollisuudet estää rikoksia tapahtumasta. Poliisit pitävät erityisesti huumestikollisuutta ja siihen liittyviä häiriöitä ilmiönä, joita on vaikeampi ratkaista preventiivisillä tekniikoilla kuin tehovalvonnalla ja epäkonventionaalisilla menetelmillä (Bichler 2005, 66). Reaalinen rikosten ehkäisy törmää rakenteellisiin syihin, kuten tiedonhankinnan rajallisuuteen ja piilorikollisuuden yleisyyteen. Poliisi ei pysty tarkkailemaan yhteisön toimintaa panopticon-tyylisesti, sillä rikoksen estämisen kannalta relevantin informaation hankkiminen ja pääsy yksityisiin paikkoihin sekä yksityistietoihin on rajoitettua. (Manning 1997, 28–32.) Toiseksi poliisiorganisaatiolla ei voi koskaan olla riittäviä resursseja kaikkien lakien täydelliseen valvontaan (valinnan välttämättömyys) ja toiseksi täsmällisimmätkin lait vaativat tulkintaa konkreettisissa tilanteissa (Reiner 1985; Manning 1997, 273–274). Seppo Kolehmainen (2005, 21–22) arvioi, että eduskunta on Suomessa suhtautunut ymmärtävästi poliisin toimivaltuuksiin lisääviin lakiuudistuksiin, joiden avulla poliisi pystyy selviytymään paremmin tehtävistään nykyisillä henkilöstöresursseilla.

Pluralistisessa yhteiskunnassa säännöt ovat tilannesidonnaisia ja käyttäytymistä voidaan rationalisoida erilaisilla merkityksillä ("meanings" ks. Sulkunen 2002). Tällaisia tulkinnallisia ja tilannesidonnaisia säännöksiä ovat muun muassa katuprostituution ja häiritsevän julki-juopottelun kiellot sekä huumeiden hallussapito omaan käyttöön. Yhteiskunnan oikeudellis-

tumiskehitys on lisännyt väljien säännösten antamista, minkä seurauksena vallan painopiste ja harkintavalta ovat siirtyneet lainsoveltajien suuntaan. Kaikkein julkisimmat poliisin toimintamuodot, kuten partiointi, ovat kaikkein vähiten kontrolloitua, kun taas poliisitoiminnan peitettyimmät aktiviteetit ovat poliisihallinnon suurimman kontrollin alla. (Manning 1997, 273–274; Virta 1993.) Poliisityötä käsittelevät lait sallivat laajan harkinnanvallan, mikä jättää poliisikulttuurille huomattavaa liikkumavaraa muokata poliisin käytäntöjä tilannekohtaisten vaatimusten mukaisesti. Organisaatiokulttuurin sisällä muovautuneet ja käytännön tilanteissa testatut epäviralliset normit - periaatteelliset ja vakiintuneet ”peukalosäännöt” (working rules) – vaikuttavat poliisin työkäytäntöihin ja – orientaatioon. Oikeusnormit, teoriat ja toimintasuositukset ovatkin tutkimusten mukaan varsin marginaalisia selittämään, kuinka poliisit käytännössä toimivat (Goldsmith 1990; Reiner 2000, 86–87; Stroshine ym. 2008; Honkonen 2001, 111; Kekki 2009/a.)

Tilastoidun rikollisuuden taso vaihtelee yhteiskunnissa monien tekijöiden summana. Ensimmäisen tärkeää on se, millaisia poliittiset linjaukset ovat, ja miten poliisi prosessoi ja soveltaa lakia (Manning 1997, 248–249.) Rikostilastoissa on kyse määrittelystä (laki), valinnasta (poliisi) ja tulkinnasta (oikeustoimi) (Hester & Eglin 1992, 117). Poliisitutkimuksen resurssienjako, operationaaliset prioriteetit ja tutkintaan otettavien rikostapausten määrä sekä laji, ovat keskeisiä sen kannalta, millaiset rikokset saatetaan syyteharkintaan (Lacey 1994, 13–14). Kaikissa tapauksissa, joissa poliisi käyttää pakkokeinoja tai käynnistää esitutkiminnan, rikostutkijat toimivat merkittävässä portinvartijan (gate-keeping) roolissa. Rikos on voimakkaasti kontekstuaalista, ja yksittäisten rikostapausten kohdalla rikoksen uudelleen tulkintaan ja määrittelyyn osallistuvat poliisipartiot, rikostutkijat, tutkinnanjohtajat, poliisihallinto, syyttäjät ja oikeuslaitos. (Manning 1997, 300; Hester & Eglin 1992; Bichler 2005.)

Vaikka poliisi asemoi itsensä suhteessa lakisääteiseen tehtävänsä ja vuorovaikutukseen ympäristön kanssa (Hester & Eglin 1992, 95), yksittäisillä poliisimiehillä on suuri harkinta- ja päätäntävalta siihen, mitkä ja miksi tietyt teot ja rikosentekijät tulevat lainvalvonnan kohteeksi (Lacey 1994, 27; Manning & Hawkins 1989, 140–142). Suurin ja välittömin harkinnanvalta yksittäisten ihmisten elämään on todettu olevan kenttäpoliiseilla (Reiner 1985; Manning 2003, 179–180) - heidän on filosofoimiseen sijaan tehtävä kentällä välittömästi tärkeitä päätöksiä (Korander 2004, 15). Poliisikunnan suurella massalla on siten tärkeä rooli kriminalisointiprosessissa, sillä symbolisessa ja ideologisessa mielessä poliisien sitoutuminen tiettyjen rikosten torjuntaan vahvistaa julkisesti sen, että poliisi suhtautuu näihin vakavasti (Alvesalo & Whyte 2007, 58).

Tutkimusten mukaan kontrollin kohteeksi valikoituu useimmiten ”varmoja” poliisin tuntemia henkilöitä ja tiettyihin stereotypioihin soveltuvia ”epäilyttäviä” henkilöitä (Reiner 2000, 119; Best ym. 2001; Manning 2003, 208–209; McAra & McVie 2005; Kinnunen ym. 2005). Tämä kuvastaa osaltaan sitä, että rikollisuus kasautuu samoille henkilöille, ja että aikaisemmin rikoksista kiinnijääneet joutuvat helpommin poliisin kontrollin kohteeksi (ks. Reiner 2000; Kinnunen 2008). Poliisin näkökulmasta potentiaalisten rikoksenuusijoiden valvonta on kustannustehokkaampaa kuin koko väestön valvonta. Ammatti- ja taparikollisten valvonta on siten osa poliisin erityisestävää toimintaa, joka kohdistuu henkilöihin riippumatta siitä, epäilläänkö heitä juuri valvontahetkellä jostakin rikoksesta. (Virta 1993, 81–82.)

4. Taparikollisuus huumeiden käyttäjän ja poliisin näkökulmasta - tutkimusasetelma

4.1 Kulttuurinen kriminologia ja vuorovaikutuksellisuus tutkimuksen viitekehyksenä

Hyödynnän tutkimuksessani kulttuurisen kriminologian käsitteistöä ja näkökulmia rikollisuuden arkipäiväisyyden, elämyksellisyyden ja kokemuksellisuuden analysoimiseksi. Kulttuurinen kriminologia on kiinnostunut siitä, miten rikokset merkityksellistetään osana sosiaalista järjestelmää, kulttuuria ja arkielämää (ks. Ferrell 2004; Hayward & Young 2007; Ferrell ym. 2008). Se näkee rikollisuuden muun käyttäytymisen tavoin dynaamisena ja vuorovaikutuksellisenä sen sijaan, että rikollisuus olisi suoraviivaisesti esimerkiksi yhteiskuntarakenteiden, sosiaalisen jäsenyyden tai persoonallisuuspiirteiden määrittämää. Ihmiset nähdään luovina ja sosiaalista järjestystä aktiivisesti tuottavina olentoina, joiden omaksuma maailmankuva on läsnä heidän arkeaan sekä oikeaa ja väärää koskevissa näkemyksissään. (Honkatukia ym. 2006.) Kulttuurinen kriminologia soveltuu teoreettiseksi viitekehykseksi sekä rikoksentekijöiden että poliisien kokemusten ja tulkintojen jäsentelyyn, vaikka niiden positio on erilainen suhteessa rikollisuuden kokemuksellisuuteen.

Kulttuurinen kriminologia ottaa etäisyyttä ”olosuhteiden uhri” – ajattelutavasta, eikä tyydy selittämään rikollisuutta traditionaalisen positivismin tavoin taustatekijöillä, kuten työttömyydellä, köyhyydellä, surkealla elinympäristöllä tai koulutuksen puutteella. Jos rikollisuus on yhteydessä sosiaaliluokkaan ja sosioekonominen epätasa-arvoisuus nähdään rikoksen syyksi tai kontekstiksi, silloin kiinnostuksen kohteena ovat tavat, joilla epätasa-arvoisuus ilmaistaan ja koetaan rikostilanteessa. Myöhäiskapitalismissa sosiaaliluokka on kokemuksellista, ja se rakentuu vapaa-ajasta, kuluttamisesta ja jaetuista näkemyksistä eikä vain palkkatyöstä tai työttömyydestä. (Ferrell ym.2008, 15.)

Rakenteelliset tekijät, jotka ovat perinteisesti keskiössä tarkasteltaessa marginalisaatiota, asettavat ainoastaan kehyksen tunteiden ilmaisemiselle (Ferrell 2007), vallan harjoittamiselle ja sen vastustamiselle sekä sille, miten sosiaalisen elämän rakenteita ylläpidetään ja tehdään merkityksellisiksi. Tällöin esimerkiksi huumeiden käytön dynamiikkaa voidaan tarkastella kapinan, vapaaehtoisen riskinoton tai muiden sellaisten merkitysten kautta, jotka puuttuvat tarkasteltaessa huumeiden käyttöä pelkästään marginalisaation näkökulmasta. (Ferrell ym. 2008, 20.)

Kulttuurinen kriminologian mukaan rikollisuus ei perustu vain järkeilyyn ja kustannus-hyöty-laskelmiin, vaan hyvin usein hedonismiin, tunteenpurkauksiin ja vallankäyttöön - esimerkiksi väkivalta- ja seksuaalirikokset, vahingonteot, huumeiden viihdekäyttö ja häiriköinti (ks. Hayward 2004 & 2007; Seddon 2006). Mielihyvä on keskeinen konstruktio käsiteltäessä rationaalista ja vapaata subjektia (O'Malley & Valverde 2004; Reith 2005). Kulttuurinen kriminologia ei tosin keskity pelkästään rikoksen teon positiivisiin elämyksiin, vaan huomioi myös rikoskäyttäytymiseen liittyvän vihan, nöyryytyksen ja epätoivon (Ferrell ym. 2008, 65–66). Jack Katz (1988) on todennut, että rikosten keskeinen vetovoima ei ole materiaallinen vaan moraalinen. Tällä hän tarkoittaa sitä, että erilaiset tunnetilat, kuten nöyryytys, oikeu-

denmukaisuus, ylimielisyys, kyynisyys tai kosto voivat haastaa yksilön sietokyvyn, jolloin hän reagoi tilanteeseen laittomin keinoin (emt. 1988, 9).

Kulttuurista kriminologiaa on syytetty rikollisuuden yliymmärtämisestä sekä rikoksentekijöiden glorifioimisesta työväenluokan sankareina (van Swaaningen 1997, 192; Ferrell 2007; Ferrell yms. 2008, 15, 21). Tapio Kuure (1996, 12; ks. Pekkarinen 2010, 167) onkin todennut, että marginaalisuuden näkeminen erilaisuutena, avantgardistisena ja innovatiivisena tilana voi johtaa marginaalin romantisoimiseen, ja syrjäytymistä korostavissa tulkinnoissa on puolestaan kurjuuden patologisoinnin vaara. Pysin tasapainottelemaan romantisoimisen ja patologisoinnin välillä jäsentämällä taparikollisuutta toimintana, jossa rikollisuuden merkitys voi vaihdella tapauskohtaisesti adrenaliinihakuisuudesta pakon sanelemaan toimintaan. Tutkimusetiikan kannalta tämä tarkoittaa sitä, että vältän esittämästä leimaavia, arvostelevia tai asenteellisia käsityksiä rikoksentekijöistä ja poliisista. Nils Christien ja Kettil Bruunin (1986, 242) mukaan huume keskustelu on hyvin stereotyyppistä, ja keskustelijoiden pitää valita puolensa vapaa-mielisyyden ja sääntelykeskeisyyden välillä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole esitellä ratkaisuja tai suosituksia poliisitoiminnalle tai huumeita käyttävien taparikollisten kohtelulle. Toiseksi esitän poliisin ja huumeiden käyttäjien tulkintojen elämäntavan, rikollisuuden ja kontrollin merkityksistä, mikä ei mielestäni edellytä "puolen valintaa". Keskeisin tehtäväni on siten esittää tutkimustulokseni oikeudenmukaisella tavalla, joka ei aiheuta tutkittavilleni vahinkoa.

Käsittelen huumeiden käyttäjiä aktiivisina toimijoina, jotka ovat tietoisia toimintansa rikollisesta, riskialttiista ja tuomittavasta luonteesta. Tässä kohdin tukeudun symbolisen interaktionismin tulkintaan yksilöistä aktiivisina toimijoina, joiden subjektiivinen toiminta kohdistuu yksilölle merkityksellisiin asioihin. Se korostaa toiminnan symbolista ja sosiaalista luonnetta, jolloin minäkäsitys ja yksilön sosiaalistuminen yhteisön jäseneksi muotoutuvat vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (Mead 1934; Blumer 1969.) Symbolisen interaktionismin tutkimusperinnettä soveltaen (Hester & Eglin 1992) rikollisuutta voidaan tarkastella sosiaalisen vuorovaikutusprosessien näkökulmasta, jolloin:

1. rikoslaki kieltää tietynlaisen käyttäytymisen - rikollisuuden määrittelyprosessi lainsäädännön avulla.
2. tietyt toiminnot ja henkilöt tulevat lainvalvonnan kohteeksi ja rikosoikeusjärjestelmän asiakkaaksi - rikollisuuden valikointiprosessi poliisin toimesta.
3. tietyt toiminnot ja henkilöt saavat rikollisen leiman - rikoksen tulkintaprosessi oikeuslaitoksen toimesta
4. rikollinen identiteetti kehittyy, säilyy ja muuttuu - rikoksentekijän syrjäytymisprosessi. (Emt. 1992, 11–12.)

En problematisoi tässä tutkimuksessa rikos-käsitettä, huumeiden käytön kriminalisoinnin perusteita tai oikeuskäytäntöjä. Rikollisuus-käsite pitää sisällään lukemattoman määrän erilaisia tekoja, joilla on erilaisia kohteita, puitteita (setting), motiiveja, seurauksia, kustannuksia, oikeudellisia määritelmiä, selvitystasoja ja rikoksentekijöitä (Manning 1997, 300). Käsite sulkee ulos useita vakavia sosiaalisia haittoja (ks. Alvesalo & Whyte 2007), ja toisaalta represiota käytetään kontrolloimaan marginaalissa toimivia ihmisryhmiä, joiden ympäristölle aiheuttamat haitat ovat verrattain vähäisiä (Hillyard & Tombs 2007). Tarkastelen rikoksen tekijöiden päätymistä kontrollin kohteeksi sekä rikollisen identiteetin esiintymistä, jolloin painopiste on lainsäädännön ja oikeuslaitoksen sijaan poliisin ja rikoksentekijän toiminnassa.

4.2 Tutkimuskysymykset

Huumeiden käyttäjät määritellään usein hoitoa ja tukea tarvitseviksi, syrjäytyneiksi ja yhteisön syrjäyttämiksi yksilöiksi, joita riippuvuus ajaa käyttämään aineita ja tekemään rikoksia käytön rahoittamiseksi (ks. Ekendahl 2006, 660). Huumeiden käytön ja rikollisen käyttäytymisen yhteys kulminoituu näkökulmasta riippuen riippuvuuteen ja psykoottisuuteen (sairaus), yhteiskuntavastaisuuteen (pahatapaisuus) tai taloudelliseen välttämättömyyteen ja syrjäytymiseen (syrjäytyminen).

Oma näkökulmani huumeita käyttävien taparikollisten toimintaan poikkeaa lähtökohtaisesti edellisestä jäsennyksestä siinä, että käsittelen rikoksiin liittyviä motiiveja ja merkityksiä heijastuksina rikosentekijöiden arvoista ja identiteettistä. Toiseksi jäsenmän taparikollisuutta osana elämäntapaa, jota eivät määritä pelkästään sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet, vaan myös totutut tavat, asenteet sekä kulttuuriset rakenteet (ks. Roos 1986 & 1987). Analysoin osa-artikkeleissa yksittäisten rikosten motiiveja (artikkeli 1), rikoksiin liitettyä mielekkyyttä (artikkeli 3) ja rikosmerkintähistorian kehittymistä nuoruusvuosista aikuisikään (artikkeli 2) tarkoituksena arvioida huumeiden käytön yhteyttä rikolliseen käyttäytymiseen. Käsittelen rikollisen alakulttuurin ja konventionaalisen valtakulttuurin välistä vuorovaikutusta jäsentämällä tapoja, joilla rikoksen tekijät neutralisoivat poikkeavan käyttäytymisensä ja käsittelevät rikollista identiteettiään.

Kiinnostuksenkohteenani on jäsentää ensin rikoksen teon merkityksiä tekijälle itselleen, ja miten merkitykset nousevat sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ympäröivän yhteiskunnan ja lähiyhteisön kanssa. Toiseksi jaottelen tapoja, millä poliisit tulkitsevat huumorikostorjunnan merkityksiä ja sitä miten nämä merkitykset nousevat sosiaalisesta vuorovaikutuksesta rikosentekijöiden kanssa (ks. Hester & Eglin 1992, 93; Sulkunen 2002 & 2009). Yhteiskunnan ja ”poikkeavan” yksilön välisessä vuorovaikutuksessa on oleellista se, millä tavoin poikkeavat nostetaan esiin, leimataan ja syrjäytetään yhteiskunnasta. Toisaalta sosiaalistuminen tiivistyy siihen, millaisilla strategioilla vähemmistöt pyritään ”normalisoimaan” ja mitä sopeutumisstrategioita marginaalissa elävät itse käyttävät. (ks. Blumer 1969; Mead 1934.)

Tarkastelen myös osa-artikkeleissa, miten poliisit implementoivat rikoslainsäädäntöä huumeiden käyttäjien kontrolloinnissa (artikkeli 4) sekä tulkitsevat kontrollin merkitystä (artikkeli 5). Molemmissa artikkeleissa on kyse sosiaalisten ongelmien, kuten huumeiden käytön ja sen oheisilmiöiden määrittymisestä rikosoikeudelliseksi kysymykseksi sekä poliisin roolista huumeiden käytön sääntelyssä. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole ollut kuvata poliisin työkäytäntöjä tai aktuaalista toimintaa huumorikollisuuden paljastamiseksi, vaan keskeisenä teemana on poliisin rooli rikollisuuden tulkinta- ja valintaprosessissa (ks. Hester & Eglin 1992). Poliisilla on suuri harkinta- ja päätäntävalta, mitkä ja miksi tietyt teot ja rikosentekijät tulevat lainvalvonnan kohteeksi (Lacey 1994; Manning 1997). Huumorikollisuus on tavallisesti uhrیتonta piilorikollisuutta, joka paljastuu tiedustelu- ja tarkkailutoiminnan avulla (ks. Manning 1997, 93), joten poliisin oma toiminta korostuu kontrollin valikoitumisessa. Vastaa- vasti huumeiden käyttäjien tekemä muu rikollisuus on tavallisesti perinteistä katurikollisuutta, massarikollisuutta, jolloin poliisin puuttuminen juuri tähän rikollisuuteen osoittaa myös kontrollin valikoimista.

Käsittelen poliisitoimintaa yhtenä keskeisenä huumeilmiön hallinnoimiseen osallistuvana toimijana (Hester & Eglin 1992, 95), joka tavoittaa arkityössään suurten takavarikoiden sijaan taparikollisen. Poliisin ulkoiset toimintaedellytykset sekä lainsäädännön ja strategioiden tulokinnat määrittävät osaltaan sen, mitä huumeiden ehkäisy- ja torjuntatyössä käytännössä painotetaan ja tavoitellaan. Virallisen politiikan implementoinnissa on tärkeää huomioida poliisin epävirallisen toimintakulttuurin vaikutus, sillä poliisien arvot, asenteet, uskomukset ja käsitykset vaikuttavat osaltaan siihen, miten he käyttäytyvät (ks. Lacey 1994, 6). Esimerkiksi strategisella tasolla huumeiden käyttäjien hoitoon ohjaaminen ja sairausdiskurssi ovat esillä, mutta käytännössä poliisin retoriikassa ja toimintakulttuurissa sairausdiskurssi saattaa olla vierasta.

Tarkastelen seuraavia tutkimuskysymyksiä sekä huumeita käyttävien taparikollisten (kysymykset 1-4) että poliisin (kysymykset 1-5) näkökulmasta:

1. Millaisia elämäntavallisia ulottuvuuksia huumeiden käyttäjien taparikollisuus ilmentää?
2. Mikä on huumeiden käytön merkitys taparikollisuudelle?
3. Mikä vaikutus kontrollin kohteeksi joutumisella on rikollisen identiteetin ja rikosuran syvenemiselle?
4. Mitkä tekijät vaikuttavat huumeita käyttävien taparikollisten joutumiseen kontrollin kohteeksi?
5. Mitä merkityksiä poliisit liittävät huumeita käyttävien taparikollisten valvontaan?

4.3 Aineistot

Hyödynnän tutkimuksessani poliisien ja huumeiden käyttäjien haastatteluja, Tampereen poliisilaitoksella tehtyä kyselyä sekä esitutkinta- ja tutkintailmoitusaineistoa. Jokainen osartikkeli perustuu eri aineistoihin, lukuun ottamatta poliisien haastatteluja, joita hyödynnän kahdessa viimeisessä artikkelissa. Alla olevassa taulukossa esitän tämän tutkimuksen osartikkelien otsikot, artikkeleissa käytetyt aineistot sekä niiden tutkimuskysymykset. Tämän jälkeen kuvaan eri aineistojen keruu- ja analysointitapoja sekä niiden käyttökelpoisuutta tarkastelun kohteena olevien ilmiöiden kuvaamisessa. Käsittelen eri teemojen yhteydessä myös tutkimuseettisiä kysymyksiä, kuten tutkittavien kohtelua (tunnistettavuus ja vapaaehtoisuus) sekä tutkimustulosten mahdollisia seurauksia (tulosten yleistettävyys ja leimaamisen välttäminen).

Taulukko 1: Artikkelien tutkimuskysymykset ja aineistot

Artikkelit	Aineisto	Tutkimuskysymykset
1. Elämyksen hakua vai taloudellinen välttämättömyys? Huumeiden käyttäjien rikollinen toiminta poliisirekistereiden valossa	Oheisrikollisuusaineisto: Tutkintailmoitukset (n=522) Helsingissä vuonna 2002	Huumerikoksista kiinnijääneiden "oheisrikokset" ja niiden motiivit <ul style="list-style-type: none"> Huume- ja oheisrikoksen tekotapa, kiinnijäämistapa sekä poliisin työmenetelmät ja seuraamukset
2. Huumeiden ja rikollisuuden kasautumisen merkitykset taparikollisuudessa	Rikosmerkintähistoria-aineisto: 50 henkilön tutkintailmoitukset (n=7627)	Huumeiden käyttäjien rikosuran alku ja huumeiden käytön rooli rikoskierteen syvenemiselle <ul style="list-style-type: none"> Rikosmerkintöjen määrä ja laatu, rikosuran kehitys, poliisin asiakkuus eri konteksteissa ja rikoskumppanuus
3. Solidaarisuus ja itsekeskeisyys huumeita käyttävien taparikollisten moraalikoodistossa	Käyttäjähastattelut (n=22)	Rikosten oikeuttaminen ja rationalisointi <ul style="list-style-type: none"> Rikoksentekijöiden arvot ja moraali
4. Huumausaineen käyttörikosuudistus poliisin näkökulmasta. Tapaustutkimus rikoslakiuudistuksen implementoinnista Tampereen poliisilaitoksella	Esitutkintapöytäkirjat (n=256) Tamperella Poliisikysely (n=165) Poliisin, sosiaalityöntekijöiden ja huumeiden käyttäjien haastattelut (n=27)	Uudistuksen kontrollipoliittiset vaikutukset <ul style="list-style-type: none"> Käyttörikoksen tekotapa ja oheisrikollisuus Poliisin rooli, toimivaltuudet ja resurssit
5. Huumerikostorjunnan merkitykset poliisiorientaatioissa – kontrollin normatiivinen ja pragmaattinen tulkintatapa	Poliisihaastattelut (n=23)	Huumeiden käyttäjien valvonnan merkitykset <ul style="list-style-type: none"> Poliisin mahdollisuudet ja vaikuttamiskeinot huumeiden käytön hallinnoinnissa Poliisityön priorisointi

4.3.1 Esitutkinta-aineisto ja tutkintailmoitukset

Tarkastelin huumeiden käyttäjien tekemää rikollisuutta keräämällä kaksi aineistoa poliisin sähköisestä tutkinta- ja virka-apujärjestelmästä (Patja). Tutkintailmoitukset sisältävät poliisin kirjaaman selostuksen tapahtuneesta rikoksesta sekä epäillyn ja todistajien kuulustelukertomuksista, asianomaisten rangaistus- ja korvausvaatimukset, listan takavarikoiduista tavaroista sekä poliisin pakkokeinojen perustelut. Lisäksi tutkintailmoitusten loppuosassa oli luettavissa poliisin sisäiseen käyttöön tarkoitettu tutkintamuistio, johon poliisit voivat kirjoittaa vapaa-muotoisesti rikokseen ja tekijään liittyviä vihjeitä, ideoita tulevaa kuulustelua varten, tunteuksia kiinniottilanteista ja muita lisätietoja. Lisätietoa huumeita käyttävien taparikollisesta elämäntilanteesta välittyi virka-apupyynnöistä, joita poliisi oli saanut sosiaalivirastolta, puolustusvoimilta, syyttäjälaitokselta, tuomioistuimelta tai rangaistuksen täytäntöönpanoviranomaisilta. Esitutkinta-aineisto koostuu poliisin laatimasta selosteosasta sekä varsinaisista kuulustelukertomuksista, jolloin se tarjoaa tutkintailmoituksia yksityiskohtaisemman kuvauksen ta-

pahtuneesta rikoksesta. Liitteenä saattoi olla valokuvia, valokopioita erilaisista asiakirjoista ja muuta rikostapaukseen liittyvää tutkintamateriaalia. Tilastollisen analyysin lisäksi keräsin esitutkinta- ja tutkintailmoitusaineistoista muistiinpanoja ja esimerkkejä tyypillisistä sekä toisaalta poikkeuksellisista tekotavoista.

Oheisrikollisuutta jäljittävässä aineistossa (artikkeli 1) huumeiden käyttäjien tekemiä rikoksia etsittiin käyttämällä hakusanoja, kuten ”huume-” ja ”huumausainerikos”. Aineistosta poimittiin kaikki sellaiset rikostapaukset, joissa henkilöä epäiltiin huumerikoksen lisäksi samanaikaisesti jostakin muusta rikoksesta Helsingissä vuonna 2002. Aineisto (n=522) tarjoaa poikkileikkauksen erilaisista oheisrikoksista sekä kiinnijäämistavoista, mutta kaikki tämän aineiston henkilöt eivät ole huumeita käyttäviä taparikollisia. Aineisto kertoo sellaisista tapauksista, joissa huumeiden käyttäjäksi epäilty piti hallussaan tai oli käyttänyt huumeita tehdesään jonkin muun rikoksen. Aineisto koostuu laajasta määrästä erilaisia rikosnimikkeitä yksinkertaisesta hakusanoihin perustuvasta keruumenetelmästä huolimatta. Ennalta arvattavien ja tyypillisten rikosnimikkeiden lisäksi aineisto tuotti tietoa harvinaisemmista rikostyypeistä.

Rikosmerkintähistoriaa kuvaava rekisteriaineisto (artikkeli 2) koostuu 50 henkilön päihde- tai rikosmerkinnöistä (n=7627) kattaen koko merkintähistorian ensimmäisestä poliisin tietoon tulleesta rikoksesta vuoden 2004 loppuun saakka. Keräsimme tämän pitkittäisaineiston poimimalla edellä esitellystä aineistosta ensin kaikki sellaiset henkilöt (n=162), joilla oli huumausainerikosmerkintöjen lisäksi vähintään 15 muuta rikosmerkintää elämänsä aikana, ja jotka olivat alle 25-vuotiaita jäädessään ensimmäisen kerran kiinni rikoksesta. Näiden 162 henkilön joukosta otimme satunnaisotoksella (spss-ohjelman avulla) 50 henkilön rikosmerkintähistoriat tarkempaan analyysiin. Analyysissä käyttämäni näyte on varsin pieni, mutta jos otokseen olisi otettu kaikki 162 henkilöä, tulosten tilastollinen luotettavuus olisi parantunut ilman, että itse tulokset olisivat juurikaan muuttuneet. Näiden runsaasti rikoksia tehneiden henkilöiden rikosmerkintähistorioissa oli suuria yhtäläisyyksiä tarkasteltaessa uran alkua, kestoa ja eri rikosnimikkeiden määriä. Otokseen valituista henkilöistä kirjattiin ylös myös vanhentuneet rikosmerkinnät Poliisiasian tietojärjestelmän arkistosta (ns. Patja-arkisto).

Huumeiden käyttöihin kohdistuvaa kontrollia tutkiakseni keräsin esitutkintapöytäkirja-aineiston (artikkeli 4), joka koostuu kaikista Tampereella huumausaineen käyttörikoksista, jotka tapahtuivat lakiuudistuksen (RL 50:2) voimaantumisen jälkeisenä vuonna (1.9.2001 – 31.8.2002). Esitutkintapöytäkirjojen tutkimuksellista käyttöä helpotti se, että epäillyt täyttivät kuulustelussa lomakkeen, jossa tiedustellaan käyttörikoksesta epäillyn huume- ja hoitohistoriaa ja -halukkuutta, aikaisempia tuomioita ja huumeiden käytön rahoittamista. Tiedon luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava, että lomakkeen tiedot perustuvat rikoksesta epäillyn subjektiiviseen ilmoitukseen, eivätkä esimerkiksi rikosrekisteritietoihin tai päihdehuollon antamiin lausuntoihin. (Kekki 2004/a.)

4.3.2 Kysely

Kartoitin poliisin toimintaedellytyksiä ja priorisointitarpeita huumerikostorjunnassa Tampereen kihlakunnan poliisilaitoksella tehdyllä kyselyllä (artikkeli 4). Poliisilaitoksen tiedottaja jakoi kyselyn tutkinnan- ja ryhmäjohtajien kautta laitoksen henkilökunnalle ja lähetti täytetyt lomakkeet Poliisiammattikorkeakouluun. Kyselyyn vastasi 165 henkilöä, jolloin vastauspro-

sentti oli 63 prosenttia. Määrää voidaan pitää hyvänä, sillä kysely suoritettiin kesälomakauden aikaan. Lomakkeiden käsittely ja tulosten analysointi olisi ollut yksinkertaisempaa, jos kysely olisi toteutettu sähköisesti, mutta kyseisenä ajankohtana tällaista mahdollisuutta ei vielä ollut. Kysely tavoitti vastaajia kaikista henkilöstöryhmistä: 100 vastaajaa ilmoitti kuuluvansa miehistöön, 48 alipäällystöön, 8 päällystöön, yksi muuhun henkilöstöön ja kahdeksan henkilöä jätti vastaamatta. Yleisimmin vastaajat ilmoittivat työtehtävikseen rikostutkinta (53 %) ja järjestyspoliisin tehtävät (28 %). Asiantuntijuus huumeekysymyksissä ei ole keskittynyt pelkästään huumerikosyksikköön, sillä kaikista kyselyyn vastanneista 28 prosenttia ilmoitti kohtaavansa työssään huumeiden käyttäjiä päivittäin, 41 prosenttia viikoittain, 17 prosenttia kuukausittain ja 14 prosenttia harvemmin. Sain arvokkaita kommentteja kyselylomakkeen muotoiluista Poliisiammattikorkeakoulun opiskelijoilta osana heidän tutkimusmenetelmäkoulutustaan. Kyselylomakkeen puutteista tai aiheen kiinnostavuudesta johtuen vastaajat antoivat pitkiä ja pohdiskelevia avovastauksia sekä kirjoittivat vapaasti omista kokemuksistaan. Mikael Sainio vastasi poliisikyselyn tallentamisesta.

4.3.3 Haastattelut

Olin kerännyt esitutkinta- ja tutkintailmoitusaineistot ja aloittanut analyysin ennen poliisien ja huumeiden käyttäjien haastatteluiden tekoa. Haastatteluissa oli siten mahdollisuus tarkistaa, täsmentää ja syventää rekisteriaineistojen tuottamaa tietoa. Rekisteriaineistoista sain myös kerättyä kulttuurista pääomaa tai ”katupääomaa” (Sandberg 2009), josta oli hyötyä molempien ryhmien haastatteluissa.

Työskentely Poliisiammattikorkeakoulussa toisaalta helpotti, toisaalta vaikeutti kentälle pääsyä. Yhteydenotto poliisin sisäisen sähköpostijärjestelmän kautta saman organisaation sisältä saattoi velvoittaa poliiseja vastaamaan tiedusteluihini ja osallistumaan haastatteluihin. Poliisitutkimuksissa (mm. Reiner 2000; Kinnunen 2009, 18–19) on toisinaan todettu poliisien suhtautuvan vastahakoisesti itseään koskeviin tutkimuksiin. Risto Honkonen (1999, 68) on todennut, että haastattelijat saatetaan kokea ulkopuoliseksi tunkeilijaksi, jonka tarkoituksena on urkkia tietoja, joilla pyritään vahingoittamaan poliisiorganisaatiota tai siihen kuuluvia. Poliisiammattikorkeakoulun keskeinen asema poliisikoulutuksen järjestäjänä vaikutti siihen, että useat haastateltavat olivat itse opiskelleet tai työskennelleet tässä organisaatiossa. Olisi kuitenkin ollut harhaista kuvitella kollegiaalista suhdetta haastateltaviin, sillä poliisipiireissä edustin etupäässä siviiliä, poliisikulttuurin ulkopuolista jäsentä. Ikä tai sukupuoli ei niinkään asettanut haasteita kommunikointiin, vaan pikemminkin yhteisen koulutuksen ja jaettujen kokemusten, ”sotatarinoiden” puute.

Robert Reinerin (2000) mukaan poliisikulttuurin (cop culture) ymmärtäminen eli sen, kuinka poliisit näkevät sosiaalisen maailman ja roolinsa siinä, on keskeinen analysoitaessa heidän työtään ja laajempaa poliittista funktiotaan. Työaikana esiintyvää orientaatiota edustava poliisikulttuuri on tärkeää erottaa kanttiinikulttuurista (canteen cultur), joka koostuu vapaa-ajan sosiaalisuudessa esiintyvistä henkilökohtaisista arvoista ja uskomuksista. (Reiner 2000, 85–87; ks. Fielding 1989.) Työkokemus Poliisiammattikorkeakoulussa tarjosi useita tilaisuuksia seurata kanttiinikulttuurissa käytyjä keskusteluja, mutta tässä työssä pitäydytään vain varsinaisiin haastatteluihin.

Poliisitoimintaa kuvaavia artikkeleita (artikkelit 4 ja 5) varten haastattelin yhteensä 23 miespuolista poliisia. Haastattelut kestivät tunnista kahteen tuntiin, mutta nauhoitettua materiaalia kertyi hieman vähemmän. Haastateltaviksi valikoin Tampereen ja Helsingin poliisilaitoksilla huumerekosyksikössä työskentelevien poliisien lisäksi henkilöitä järjestyspoliisin, liikkuvan poliisin ja omaisuusrikostutkinnan yksiköistä, joiden työtehtäviin liittyi huumeiden käyttäjien tekemien rikosten paljastaminen ja tutkinta. Valitsin itse poliisiyksiköt ja –ryhmät, joista halusin haastatella henkilöitä, ja haastatellut poliisit ehdottivat näistä yksiköistä tiettyjä henkilöitä. Tavoitteena oli tavoittaa mahdollisimman kirjava otos huume- ja massarikollisuuden parissa työskentelevistä päällystön, alipäällystön ja miehistön edustajista. Helsingissä haastateltavat toimivat useimmiten tutkinnanjohtajina tai ryhmänvetäjinä, mutta Tampereelta kerätty näyte on kattavampi haastateltavien työtehtävien osalta.

Huumeiden käyttäjien (n=22) tavoittamisessa Poliisiammattikorkeakoulussa työskentelystä ei ollut apua, jos ei lopulta haittaakaan. Heidän mielissään olin todennäköisesti poliisitutkija ja yliopistotaustasta huolimatta poliisin palveluksessa. Haastattelijan ja haastateltavien välistä suhteellista etäisyyttä (ks. Jacques & Wright 2008; Snertingdal 2010) kasvatti myös se, ettei minulla ole huume- tai rikollista taustaa eikä useimmilla heistä ollut aikaisempaa kokemusta tutkimukseen osallistumisesta. Taustaorganisaatio ja perehtymiseni rikollisuusteemaan saattoivat motivoida heitä "sivistämään" tutkijaa lisää heille itselleen läheisistä teemoista. Olin samaa ikäpolvea, mutta eri sukupuolta kuin useimmat haastateltavat. Nämä tekijät eivät ohjanneet mielestäni haastattelujen kulkua, vaan vastaavasti kuin poliisienkin kohdalla suurimmaksi kuiluksi muodostui se, ettei minulla ollut yhteisiä kokemuksia jaettavana huumeiden käyttäjien kanssa.

Hoito- ja tukipalveluissa tehdyt haastattelut (artikkeli 3) käynnistyivät siten, että henkilökunnan edustaja esitteli asiakkaille tutkimukseni lähtökohdat toimittamani materiaalin pohjalta. He saivat nähdä muun muassa haastattelukysymykset jo etukäteen. Avohuollossa asiakkaat vastaanottanut työntekijä rohkaisi valitsemiaan henkilöitä osallistumaan haastatteluihin, mutta vankilassa ja huumekuntoutusyksikössä asiakkaat itse ilmoittautuivat halukkaiksi. Haastateltavat eivät saaneet osallistumisesta mitään korvausta, mutta he kertoivat haluavansa auttaa tutkimuksen teossa tai haastattelun tarjoavan vaihtelua päivärutiiniin (ks. Snertingdal 2010). Muutama avohuollon asiakas toivoi haastattelussa, että voisin ajaa hänen asiaansa eli auttaa häntä pääsemään hoitoon.

Litteroin itse huumeita käyttäneiden henkilöiden haastattelut, mutta poliisien haastatteluaineistojen litteroimiseen osallistui muitakin henkilöitä.

4.4 Aineistojen analyysit

Humerikoksista epäiltyjen oheisrikosten motiiveja (artikkeli 1) jäsensin soveltamalla yleisesti käytettyä jaottelua (mm. Bean 2004, 33), jossa huumeiden käyttöön liittyvä (drug-related) rikollisuus luokitellaan aineiden vaikutuksen alaisena, taloudellisista syistä, huumemarkkinoiden sisäisiin kiistoihin sekä huumausainelainsäädännön vastaisiin rikoksiin. Jaottelu perustuu alkuaan Paul J. Goldsteinin (1985) jäsenyykseen huumeiden ja väkivallan suhteesta, jossa näiden ilmiöiden yhteyttä selitetään psykofarmakologisilla, taloudelliseen pakkoon tai järjestelmään liittyvillä selitysmalleilla. Tutkimukseni keskittyy humerikosten rinnalla esiintyvään

muuhun rikollisuuteen, joten jätin huumeita koskevat rikoslakirikokset luokittelun ulkopuolelle. Toiseksi huomioni kiinnittyi rikoksiin, joissa ei tavoiteltu taloudellista voittoa tai aineellista hyötyä. Näitä tekoja ei ollut mielekästä sisällyttää rahoitusmielessä tehtyihin rikoksiin, joten loin oman luokan rikoksille, joissa motiivi liittyi oman hyödyn/edun tavoitteluun. Päihtymystä ei voi pitää varsinaisesti motiivina, mutta sitä on aikaisemmissa jaotteluissa pidetty legitiiminä kategoriana, ja joissain tapauksissa saattoi olla ainoa selitys tapahtuneelle rikokselle. Tanja Noponen osallistui oheisrikollisuusaineiston koodaamiseen ja tulosten analysointiin SPSS-ohjelmalla. Sovimme yhteisesti koodaamistavoista, keskustelimme yksittäisten monitulkintaisten tapausten "oikeasta" koodaamistavasta ja tarkastimme toistemme koodauksia, joten aineisto on tallennettu yhdenmukaisella tavalla.

Huumeita käyttäneiden taparikollisten rikosmerkintäuraa käsittelevässä osatutkimuksessa (artikkeli 2) valitsin tarkemman analyysin kohteeksi ensirikokset (ikä, rikosnimike, rikostilanne), huumerekosten ajoittumisen uran aikana (ikä, rikosnimike, aine, viive ensirikoksesta) sekä kolmanneksi tarkasteluajanjaksolla kertyneiden rikosepäilymerkintöjen määrät ja eri rikosnimikkeet. Kuulustelukertomusten ja poliisin kirjaamien tutkintamuistioiden pohjalta rakensin jokaisen henkilön kohdalla ”rikosmerkintähistorian”, joka suurella todennäköisyydellä on lyhyempi kuin todellinen rikoshistoria, koska kaikki rikokset eivät tule poliisin tietoon eikä poliisi pysty selvittämään kaikkia rikoksia. Loin henkiöistä eräänlaiset rikollisen muotokuvat, johon kirjasin tietoja tyypillisistä rikoskäyttäytymistä (esim. autovaras), sosiaalisista suhteista (esim. operoi yksin), rikosoikeudellisista seuraamuksista ja hoitokokemuksista (esim. laitostieteessä nuoruudesta lähtien), asennoitumisesta poliisia kohtaan (esim. avomielinen) ja huumerekollisuuden ominaispiirteistä (esim. ensisijaisesti amfetamiinin käyttäjä). Tunnistettavuuden ja yksityiskohtien arkaluonteisuuden vuoksi näitä muotokuvatypologioita saati yksittäisiä rikosmerkintäuria ei ole esitetty graafisessa tai tarinallisessa muodossa. Tanja Noponen avusti minua rikosmerkintähistoria-aineistoon (artikkeli 2) soveltuvien tapausten valinnassa sekä aineiston koodaamisessa ja tulosten analysoinnissa SPSS-ohjelmalla.

Analysoin huumeita käyttäneiden taparikollisten haastatteluista tapoja, joilla haastateltavat perustelivat huume- ja rikolliskulttuurin arvoja sekä niiden noudattamista ja rikkomista (artikkeli 3). Kiinnostuksen kohteena on se, miten huumeita käyttävät taparikolliset rationalisoivat rikollisen käyttäytymisensä tai toisaalta huumeekulttuurin arvojen vastaisen toimintansa neutralisaatioteorian (Sykes & Matza 1957) esittämällä tavalla. Koodasin ensin arvoja ja sääntöjä koskevan puheen seuraaviin neutralisaatiotekniikoihin: vastuun kieltäminen, vahingon kiistäminen, uhrin kieltäminen, tuomitsijoiden tuomitseminen sekä vetoaminen korkeampiin periaatteisiin. Seuraavaksi muodostin alaluokat sen mukaan, koskivatko arvot egoistista vai solidaarista asennoitumista rikolliskulttuurin muihin jäseniin vai valtaväestöön. Etsin huumeita käyttävien taparikollisten moraalikoodistosta sellaisia rikollista identiteettiä kuvaavia arvoja kuin auktoriteettien vastustaminen, antisosiaalinen suhtautuminen yhteiskunnan muihin jäseniin tai solidaarisuus rikolliskulttuuria kohtaan. Muodostin yksittäisille arvoille uudet yläkäsitteet, joita olivat oman edun tavoittelu, ulkopuolisuus, kunniallisuus ja vähimmän haitan periaate. Rikoksenteon oikeuttamiseen liittyvän motiivisanaston tutkimisessa pyrin erottamaan toimijoiden asenteet käyttäytymistä kohtaan, subjektiiviset normit sekä käyttäytymiseen vaikuttavat objektiiviset olosuhteet (ks. Sulkunen 2009).

Tarkastelin huumausaineen käyttörrikosta koskevaa lainsäädäntöuudistusta (artikkeli 4) tavoite-keino- ja prosessiarvioinnin keinoilla (Vedung 2000). Tavoite-keinoarvioinnissa kes-

kityin siihen, miten tavoitteet (voimavarojen säästö, rikosoikeudellisen puuttumisen nopeus sekä alaikäisten ja huumeriippuvaisten erityiskohtelu) toteutuivat valituilla keinoilla ja kuinka tarkoituksenmukaisiksi poliisit, sosiaalityöntekijät ja huumeiden käyttäjät kokivat valitut keinot (sakotuskäytännöt, puhuttelu ja hoitoonohjaus). Prosessiarvioinnin avulla pyrin selvittämään, missä määrin ja minkä laatuina suunnitellut toimenpiteet esiintyivät käytännössä, kun toiminnankohteena olivat eri-ikäisiä ja erilaisen päihde- ja rikostaustan omaavia henkilöitä. Poimin haastatteluista informanttien käsityksiä tavoitteiden, keinojen ja toteuman prosessita- loudellisista, rikostorjunnallisista ja hoidollisista merkityksistä. Taustamateriaalina käytin esitutkintapöytäkirjoja ja poliiseille suunnattua kyselyä. Esitutkinta-aineistolla kuvasin uudis- tuksen implementoinnin yksityiskohtia sekä poliisin ja huumeiden käyttäjien keskinäistä vuo- rovaikutusta. Poliisikysely avasi poliisien asenteita huumeiden käyttäjiä kohtaan sekä koke- muksia huumerikostorjunnasta ennen ja jälkeen uudistuksen käyttöönnoton.

Poliisin harkintavaltaa ja arvoja käsittelevässä artikkelissa (artikkeli 5) tarkastelin huu- meiden käyttäjien päätymistä kontrollin kohteeksi. Kiinnostuksen kohteena oli tarkastella, miten poliisin epävirallinen toimintakulttuuri ja työorientaatio vaikuttavat harkintavallan käyt- töön eli siihen mitkä rikokset tulevat lainvalvonnan kohteeksi. Nimesin normatiiviseksi tul- kintavaksi sellaiset perustelut, jotka pohjautuivat lainsäädäntöön, yhteiskunnan odotuksiin ja kontrollin symbolisiin vaikutuksiin yleisen moraalin kannalta. Pragmaattiseksi tulkintatavaksi nimitin sellaisia argumentteja, jotka käsitelivät kontrollin kustannustehokkuutta sekä instru- mentaalista vaikutusta toisaalta yleisen edun ja huumemarkkinoiden kannalta. Seuraavaksi keräsin poliisien haastatteluista tapoja, joilla he perustelivat huumerikollisuuden kontrolloin- nin merkityksiä eri huumerikollisten ryhmissä, jotka nimesin narkkari-, boheemi- ja gangste- ridiskursseiksi. Seuraavaksi tarkastelin, miten eri valvonnan merkitysluokat palautuivat poliis- in työorientaatioon eli yleisen turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitämiseen, rikollisuuden ennalta estäminen ja rikosten syyteharkintaan saattaminen.

4.5 Aineistojen rajoitukset ja tulosten luotettavuus

Huumeiden käyttäjiä koskevien tulosten yleistettävyys

Huumeiden ja rikollisuuden yhteyttä kuvaavissa tutkimuksissa jää usein havaitsematta, että suuri osa hyvätulolisista huumeiden käyttäjistä tai satunnaisista huumeiden käyttäjistä ja ko- keilijoista ei syyllisty missään vaiheessa muihin rikoksiin. Huumausaineiden käytön ja muun rikollisuuden välisen yhteyden tutkimisessa tutkimuskohde ja otos vaikuttavat merkittävästi siihen, kuinka vahvana ilmiönä rikollisuus näyttäytyy. Valittaessa näyte poliisin kiinniotta- mista huumeiden käyttäjistä, on selvää, että rikollisuus näyttäytyy vahvana ilmiönä. Tutki- musasetelmaltaan tämä työ ei tee poikkeusta aikaisempiin tutkimusperinteisiin, koska rikolli- suusnäkökulma on vahvasti mukana jo tutkimusasetelman rakentelussa. Tämä tutkimus tarjo- aa laadullisen kuvauksen huumeita käyttävien taparikollisuudesta, mutta ei anna vastausta tämän ilmiön laajuudesta. Väestökyselyissä tai päihdehoidon asiakastutkimuksissa ei ole ky- sytty huumeiden kokeilijoiden tai käyttäjien muusta rikollisesta toiminnasta. Omat aineistoni viittaavat siihen, että huumeiden käyttäjien taparikollisuus ei ole marginaalinen ilmiö, sillä haastattelupaikoissa periaatteessa lähes kaikki asiakkaat olisivat olleet potentiaalista tutki-

muskohdettani. Toiseksi poliisirekistereissä suurella osalla huumerikoksista kiinnijääneillä oli myös hyvin paljon merkintöjä muista rikoksista. Tämän havainnon perusteella ei tosin voi osoittaa huumeiden käytön ja oheisrikollisuuden liittyvän vääjäämättömästi yhteensä, vaan se osoittaa ennemminkin viranomaisten kohtaavan hyvin usein huumeita käyttäviä taparikollisia. Kohderyhmän koon laajuutta ei ole syytä kuitenkaan vähätellä.

Naisten määrä haastatteluissa ja rekisteriaineistoissa on niin vähäinen, ettei sukupuolikohdainen vertailu ole mahdollista. Jos tutkimuksessa olisi tarkasteltu huumeiden käyttäjien taustatekijöitä, sosioekonomista asemaa tai huumeiden käytön merkityksiä, olisi voitu saada sukupuolisensitiivisiä tuloksia, ja sukupuoli olisi ollut tärkeää huomioida tutkimusasetelmassa. Tutkimusten mukaan (mm. Pelissier & Jones 2005) huumeiden käyttö ja rikollinen käyttäytyminen on yleisempää miehillä, ja huumeita käyttävät miehet tekevät myös enemmän rikoksi kuin huumeita käyttävät naiset. Rikollisuustyypeissä on löydetty joitain eroja; miehille on tyypillisempää huumeiden myynti, väkivaltarikokset ja murtovarkaudet. Ulkomaisissa tutkimuksissa (mm. Covington 1985; Gjeruldsen ym. 2004) naisten rahoituskeinoja ovat prostituutio, ammattimaiset myymälävarkaudet ja huumekauppaan osallistuminen miesystävän apuna. Heillä oli myös miehiä useammin psyykkisiä ongelmia, kokemuksia seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä päihteiden sekakäyttöä. (Pelissier & Jones 2005.) Naisilla sitoutuminen alakulttuureihin ja oman rikollisuuden rakentamiseen on heikompaa, ja useimmiten miehet, eivät muut naiset, johdattavat heidät rikolliseen elämäntapaan (Covington 1985, 384). Miehet ovat naisia herkempiä esittämään teoilleen oikeutuksia, vetoamaan ulkoisiin tekijöihin, kuten huonoon lapsuuteen ja vetäytymään vaihtoehtoisten leimojen taakse rekonstruoidakseen autobiografiansa ja välttääkseen konventionaalisen yhteisön leiman. Naispuoliset rikosentekijät puolestaan syyttävät yleisimmin itseään, mikä lisää psyykkistä oireilua. (Geiger & Fischer 2005, 205-206).

Poliiseja koskevan tiedon yleistettävyys

Poliisikulttuuri ei ole monoliittinen, universaali tai muuttumaton, vaan sen sisällä on erityisiä alakulttuureja (Fielding 1989, 80; Young 1999, 90; Reiner 2000, 85). Poliisikulttuuri voidaan jaotella myös organisaatio- ja ammattikulttuureihin, jotka ovat hyvin lähellä toisiaan, joskin ne voivat olla myös ristiriidassa keskenään. Organisaatiokulttuurilla tarkoitetaan yhden toiminnallisen yksikön sisäistä kulttuuria, kun taas ammattikulttuuri käsittää tietyn ammattiryhmän yhtenäisen kulttuurin. Esimerkiksi voidaan puhua poliisin ammattikulttuurista ja yksittäisen poliisilaitoksen sisäisestä organisaatiokulttuurista. (Kalliomaa 2005, 26–27; ks. Kiehelä 1997, 17–22.)

Valtaosa haastattelemistani poliiseista oli rikospoliiseja, joille rikollisuuden ehkäisy-, yhteisöllisyys- ja lähipoliisiajattelu on vieraampaa kuin järjestyspoliisille. En ole paneutunut tässä tutkimuksessa rikos- ja järjestyspoliisin erilaiseen ammattiorientaatioon tai kilpaileviin tulkintoihin ”oikeasta” poliisityöstä (ks. Manning 1997, 12), vaan esitän tulkintojani yleisestä poliisin ammattikulttuurista ja arvoista siltä osin kuin ne esiintyivät Tampereen ja Helsingin kihlakuntien poliisien puheessa. Haastatteluiden analyysija ja varsinaisia tutkimustuloksia ei voi siten yleistää koskemaan kaikkia poliisimiehiä tai -yksiköitä. Poliisikulttuuri esitetään tutkimuksissa toisaalta hyvin homogeeniseksi, solidaariseksi ja eristäytyneeksi (Reiner 2000; Bayley 1977; Manning 1997), toisaalta poliisikunnan on todettu kärsivän samoista arvovalta-

ja resurssienjakokiistoista ja arvostuksenpuutteesta muiden poliisiorganisaation yksiköiden työtä kohtaan kuin mikä tahansa muu toimiala (Alvesalo 2003; SM 2003; Korander 2004; Jämsä 2005). Jotkut näistä konflikteista kärjistyvät erityisesti järjestyspoliisien ja rikostutkijoiden välillä. Sisäistä solidaarisuutta horjuttavat myös johtoportaan ja miehistön erilaiset käsitykset poliisityön prioriteeteista ja käytännöstä sekä arvoista ja tavoitteista. (Reiner 2000, 92; Manning 1997, 290–291; Lacey 1994, 4.) Poliisikunnan sisällä on erilaisia näkemyksiä johtuen sellaisista yksilöllisistä muuttujista kuin persoonallisuus, ikäpolvi tai urakehitys, ja rakenteellisista variaatioista virka-aseman, työtehtävien ja erikoistumisen mukaan. (Reiner 2000, 85–87.)

Huumerikostutkinta omine erityispiirteineen ja toimintatapoineen muodostaa oman muista poliiseista poikkeavan alakulttuurinsa. Huumerikosityksiköt eristyvät herkästi muista yksiköistä muun muassa siksi, että tutkinnan turvaamiseksi operaatiot halutaan usein pitää salassa muilta yksiköiltä. Sami Kalliomaan (2005) mukaan huumerikostutkintaan yhteisesti liittyvä ammattikulttuuri on erotettavissa eri huumerikosityksiköissä esiintyvistä organisaatiokulttuureista. Yhteinen ammattikulttuuri tulee esiin tarkasteltaessa huumerikostutkintaa suhteessa muihin tutkintasektoreihin, kun taas eri organisaatiokulttuurit näkyvät muun muassa huumerikosityksiköiden välisessä yhteistyössä ja erilaisissa painotuksissa tutkintamenetelmien ja tavoitteiden suhteen. (Kallioma 2005, 26–27.) Aikaisemmassa tutkimuksessani (Kekki/a 2009) totesin, että Tampereella huumerikostutkinnassa käytetään järjestelmällisemmin pakkokeinoja, kuten kotietsintää ja huumausaineiden käyttörikoksesta epäiltyjen kiinni ottamista ja viemistä poliisilaitokselle kuin Helsingissä. Heini Kainulainen (2009) on havainnut eroja pienten ja suurten kaupunkien huumerikostutkinnan orientaatioissa, kuten katuvalvonnan intensiteetissä, valmiudessa havaita huumeiden käyttäjiä, käyttäjien kontrolloimisen priorisoinnissa, kiinnostuksessa selvittää epäillyn käyttöhistoriaa ja rangaistusmääräysmenettelyn käytössä. Järjestyspoliisien erilaisista työorientaatioista ei ole esitetty vastaavia tutkimustuloksia, vaikka laitos- ja kaupunkikohtaisia eroja todennäköisesti esiintyy.

Poliisikulttuurilla ja rikoksentekijöiden alakulttuureilla on samanlaiset funktiot: kulttuuri ja sen normit auttavat jäseniään selviytymään ja sopeutumaan kohtaamiinsa paineisiin ja jännitteisiin (Reiner 2000; Lalander 2003). Poliisin kanttiini- tai alakulttuurit eivät sisällä samanaista arvolatausta valtakulttuurin vastavoimana kuin puhuttaessa vastaavista kulttuureista rikollisissa piireissä, vaan näillä käsitteillä viitataan "kollektiivisiin rituaaleihin, tyyliin ja koodeihin" (Ferrell ym. 2008, 34) sekä yksilöiden ja ryhmien arvoihin ja kokemuksiin, jotka heijastuvat tietynlaiseen työorientaatioon. Molemmissa kulttuureissa toimii sosiaalinen kontrolli, useita normin valvoja ja rankaisu- ja palkitsemiskäytännöt. Rikollisten alakulttuurien säännöt perustuvat kirjoittamattomiin, mutta yhteisesti jaettuihin käsityksiin (Lalander 2003; Walters 2003), kun taas poliisien normisäännöt pohjautuvat kirjalliseen poliisin eettiseen säännöstöön, lainsäädäntöön sekä kirjoittamattomiin "peukalosääntöihin" (ks. Reiner 2000, 86–87). Molemmilla ryhmillä yksilölliset ominaisuudet vaikuttavat vahvasti puheeseen ja toimintaan yhteisten säännösten ja kulttuuristen tekijöiden rinnalla.

Haastatteluiden autenttisuus

Haastattelunauhalle tallentunut poliisipuhe oli paikoittain hyvinkin diplomaattista, virallista ja kohteliasta. Nauhurin pysähdyttyä haastateltavat kertoivat avoimemmin henkilökohtaisista

kokemuksistaan ja mielipiteistään koskien poliisiorganisaation toimintatapaa, virallista huumausainepolitiikkaa tai taloudellisia resurssejaan. Haastateltavat kielsivät myös joidenkin nauhoitettujen mielipiteiden tai faktojen julkaisemisen. Tällaiset luottamukselliset asiat koskivat muun muassa poliisin resursseja, taktiikoita, tekniikkaa tai nimeltä mainittujen kollegoiden arvostelua. Kaikki tavoitetut henkilöt suostuivat haastatteluihin. Muutamaa potentiaalista haastateltavaa ei tavoitettu Helsingistä, joten aineistosta puuttuu naisnäkökulma ja edustus muutamasta kenttävalvontaryhmästä.

Rikollisia ja muita "poikkeavia" henkilöitä pidetään tavallisesti epäluotettavina haastateltavina, jotka kaunistelevat puheitaan tai suoranaisesti valehtelevat (ks. Topalli 2005; Kivivuori 2008; Snertingdal 2010). Tässä artikkelissa käytetty huumeiden käyttäjien haastatteluaineisto on kerätty epätasa-arvoisella näyttämöllä, sillä haastattelija oli Poliisiammattikorkeakoulun tutkija ja haastateltavat poliisirekisteriin ja laitoksiin päätyneitä huumeiden käyttäjiä. Laitosympäristön vaikutus haastatteluihin ei ollut todennäköisesti kovin suuri, sillä tutkimuksen kannalta keskeiset teemat, kuten rikollisuuden merkitykset ja motiivit eivät ole sellaisia katkeruutta herättäviä asioita, jotka olisivat kärjistäneet vastauksia. Haastatteluteemat käsittelivät moraalisia ja eettisiä kysymyksiä, joten haastatteluiden epäonnistumiselle olisi silti ollut suotuisat lähtökohdat.

Janne Kivivuoren (2008, 21) mukaan on tärkeää pyrkiä erottamaan tutkittavan ihmisryhmän sanomisten ja tekemisten väliset ristiriidat, poikkeavuudet ja epäjatkuvuudet. Rikoksen tekijöiden antamat selitykset rikollisuuden syistä heijastavat mahdollisesti heidän pyrkimystään rationalisoida rikoksia. Huumeiden käyttäjien haastatteluista välittyi kontekstikohtainen avoimuus - he vaikenivat tietyistä asioista ja mahdollisesti kaunistelivat joitakin toisia asioita (ks. Jacques & Wright 2008; Topalli 2005). Haastateltavat saattoivat korjata itse lausuntojaan myöhemmin ilmoittamalla antaneensa ensin virheellistä tietoa. He saattoivat ensin kieltää jonkin asian, mutta myöhemmin myöntää sen. Toipuvilla addikteilla on todettu olevan kaksoisidentiteetti (oma itse/addikti), ja todellisen "minän" kokemat vilpittömät tunteet (emotions-as-felt) ovat erotettavissa addiktin esittämistä epärehellisistä tunteista (emotions-as-performed) (Larkin & Griffiths 2002, 297).

Itse ilmoitettua rikollisuutta voidaan pitää luotettavampana indikaattorina kuin rekisteritietoon perustuvaa tietoa, koska rikosten selvitystaso on monissa rikostyypeissä alhainen (ks. Kivivuori 2006). Toisaalta itse ilmoitettu tieto voi olla epäluotettavaa muistivirheiden takia, ja sensitiivisten aiheiden kohdalla sosiaalinen hyväksyttävyys voi vaikuttaa tiedon validiteettiin. Haastateltavat kertoivat valikoidusti tekemistään rikoksista; yleisimmät ja kaikkein erikoisimmat rikostilanteet muistui mieleen, mutta arkiset ja lievät rikokset eivät olleet mahdollisesti kertomisen arvoisia. Itse haastattelutilanne vaikuttaa myös haastatteluiden sisältöön: Monet rikolliset ovat tietoisia oman käyttäytymisensä sosiologisista ja psykologisista selityksistä ja korostavat herkästi kurjan elinympäristönsä kausaalista roolia (Sykes & Matza 1957). Rikossentekijät oppivat syyntakeettomuussanaston koulussa sekä kontrolli- ja hoivatahoilla, ja tutkijan läsnäolo voi nostaa esiin aikaisemmin omaksutut motiivisanastot (Kivivuori 1992, 121, 164–165). Tapio Kuure (1996, 94) on tulkinnut tilannesidonnaisuutta siten, että rikossentekijät voivat esittää itsensä täysin vastakohtaisesti toisaalta olosuhteiden uhrina ja ajautuneena rikokseen, toisaalta seikkailijana tai ammattilaisena, ja vastaavasti sosiaalityöntekijälle näpistelijänä ja vankitoverille ryöstömurhaajana.

Rikosilmoitus todellisuuden konstruktiona

Huumeiden käyttäjien tekemän rikollisuuden tutkimisessa poliisin tietojärjestelmien avulla on joitain merkittäviä rajoituksia. Poliisin tutkinta- ja virka-apujärjestelmään kirjatut teon kuvaukset ovat poliisin konstruktioita, kun taas esitutkintapöytäkirjoissa oli luettavissa myös kuulusteltavan kertomus tapahtuneesta. Nämä dokumentit ovat siten pääsääntöisesti poliisien ja rikosentekijöiden ”yhdessä tuottamaa” jäsennystä tapahtuneesta, ja olen tehnyt näistä tapahtumakuvauksista omia tulkintojani esimerkiksi rikosten motiiveista uudelleen jäsentämällä materiaalia erilaisten teoreettisten jäsennysten perusteella.

Poliisin tietojärjestelmästä kerätty tieto ei kerro henkilön sosioekonomisesta asemasta, elämäntavasta tai sosiaalisesta pääomasta, kun tarkastelukohteena ovat rikoshistoriasta irrotetut yksittäiset rikostapahtumat, ellei näitä teemoja ole kuvattu tutkintamuistiossa. Rikosilmoitusten tutkintailmoituksesta pystyy kuitenkin lukemaan viitteitä epäiltyjen masentuneisuudesta ja mielenterveydellisistä vaikeuksista, turhautumisesta ja jännityksenhakuisuudesta, itsehillinnän puutteesta tai kiinnijäämisen pelosta. Aineistojen puutteena voidaan pitää sitä, että tällä tavalla saadaan tietoa vain niistä rikoksista, joista henkilöt ovat jääneet kiinni, ja joissa tekijä ja teko on voitu liittää toisiinsa todisteaineiston avulla. Yhtenä rikosrekisteriaineiston puutteena on pidetty sitä, että vain yli 15-vuotiaiden tekemät rikokset kirjautuvat järjestelmään (Svensson 2002, 398). Tämä rajoitus ei koske omaa tutkimustani, sillä käytössäni oli myös vanhentuneet rikosnimikkeet sisältävä arkistoaineisto (Patja-arkisto).

Eri rikostyypeillä on erilaiset prioriteetit poliisin toiminnassa, ja myös eri rikosten selvitysteissa on suurta vaihtelua. Etenkin uhrittomat, kuten huumeisiin tai liikenteeseen liittyvät, rikokset jäävät helpommin piiloon kuin toisen ihmisen oikeuksia vastaan suunnatut teot, ja niiden taso heijastaa olennaisella tavalla poliisivalvonnan aktiivisuutta (ks. Kyvsgaard 2003; Lappi-Seppälä & Niemi 2009, 317–318). Tämä tarkoittaa sitä, että vähäpätöisemmät rikkomukset saattavat jäädä herkemmin selvittämättä, ja siten henkilöiden rekisterimerkinnot koostuvat suhteellisesti enemmän vakavista tai toisaalta helposti selvitetystä rikoksista. Janne Kivivuorta (2008, 26–27) lainaten voin epäillä, kuinka uskottavaa toisaalta on, että virallisrekistereiden ulkopuolella olisi jokin sellainen rikollisuuden osa, joka olisi etiologialtaan erilainen ilmirikollisuuteen verrattuna ja muodostaisi erillisen antisosiaalisen käyttäytymisen kategorian.

Poliisin oman toiminnan tutkiminen esitutkinta- ja tutkintailmoitusaineiston perusteella on rajallista. Esitutkinta-aineisto on julkista, joten poliisit eivät kirjaa näihin kiinniottotilannetta edeltänyttä tarkkailua, tiedustelua ja seurantaa. Esimerkiksi esitutkintapöytäkirjassa voidaan esittää perustelut, mitkä antavat poliisille toimivaltuuden pysäyttää ja tarkistaa henkilön, mutta tutkintamuistioon saatetaan kirjata pysäytyksen spesifimmät syyt, kuten esimerkiksi henkilön tavoittaminen ja kuulusteluun tuominen etsintäkuulutuksen, ilmiannon tai poliisin oman tarkkailun perusteella. Osa rikosilmoitusta kirjattaessa ja esitutkinnassa kertyvistä tiedoista on sellaisia, jotka jäävät vain asianomaisten tutkijoiden tiedoksi eivätkä ole julkisia edes asianosaisille (Helminen ym. 2006, 185). Aineistot kuvaavat siten vain kiinniottotilannetta ja sitä seuranneita toimenpiteitä.

5. Keskeiset tulokset

Tässä luvussa esitän osajulkaisujen tuloksia aineistokohtaisesti eri teemojen mukaan. Osoitan tiedon kasautuvan käytettäessä kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia aineistoja yhdessä. Esittelen ensin tuloksiani taparikollisuuden ominaispiirteitä, kuten rikosnimikkeiden ja rikollisuuden motiivien monimuotoisuutta. Seuraavaksi jäsennän tuloksiani huumeiden käytön merkitystä taparikollisuudelle. Viimeiseksi kuvaan huumeiden käyttäjien ja poliisin kollektiivista ymmärrystä taparikollisuudesta alakulttuurisena ilmiönä. Ilmaisen näiden toimijoiden käsityksiä toisistaan sekä erityisesti poliisin tulkintoja huumeiden käyttäjien taparikollisuuden sääntelystä.

5.1 Rikosten, motiivien ja merkitysten moninaisuus

Kaikki tutkimusaineistoon kerätyt rikokset olivat huumausaineiden käyttäjien tekemiä, mutta eivät välttämättä huumeiden käytöstä aiheutuvia rikoksia. Erityisiä huumausaineiden käyttöön liittyviä rikoksia olivat huumeiden välittäminen, apteekkimurrot, reseptiväärennökset sekä huumausaineiden vaikutuksen alaisena tehnyt teot. Rikollisen käyttäytymisen pitkäkestoisuus, rikosten tiheys ja lukumäärä, rikosnimikkeiden moninaisuus ja rikoksiin syyllistyminen yhdessä samojen kumppaneiden kanssa viittasivat siihen, että rikosten teko oli henkilöille elämäntapa.

Esitutkinta- ja tutkintailmoitusaineistot sekä haastattelut tuottivat yhdenmukaista tietoa huumeiden käyttäjien yleisimmistä rikosnimikkeistä, joita olivat omaisuus- ja liikenne rikokset. Huumerikoksista epäiltyjen tekemä rikollisuus oli rikosnimikkeiltään hyvin moninaista: muita rikoksia olivat muun muassa kätkemiset, väärennykset, vahingonteot ja pahoinpitelyt (artikkeli 1). Rikosmerkintähistoria-artikkeli (artikkeli 2) osoitti myös yksittäisten huumeiden käyttäjien olleen epäiltynä lukuisista erilaisista rikoksista, ja erikoistuminen tiettyyn rikollisuuteen oli harvinaista (ks. McGloin ym. 2007; Farrington 2003). Haastatteluissa (artikkeli 3) henkilöt kuitenkin identifioivat itsensä tietyn rikoslajin edustajaksi - huumekauppiaaksi, varkaaksi, torpedoksi tai ”autorosvoksi” -, vaikka myönsivät kysyttäessä syyllistyneensä myös muihin rikoksiin. Itsensä nimeäminen tietyn rikoslajin ”erikoismieheksi” saattoi kuvata sitä itseymmärrystä ja rekonstruktiota, joka heillä oli omasta rikollisesta identiteetistään.

Ikäluokittain vertailtuna oheisrikollisuusaineisto (artikkeli 1) osoitti, että eri-ikäiset henkilöt, jotka olivat jääneet kiinni huume- ja muusta rikoksesta olivat epäiltyinä eri rikosnimikkeistä. Liikenne rikollisuus eli ajoneuvon kuljettaminen ilman ajo-oikeutta tai liikenneturvallisuuden vaarantaminen oli yleistä kaikissa ikäryhmissä. Omaisuusrikokset olivat tyypillisiä alle 25-vuotiaille sekä yli 35-vuotiaille huumeiden käyttäjille. 25–35-vuoden iässä yleisiä rikoksia olivat muun muassa aseisiin liittyvät rikkomukset, väärennykset ja petokset. Rikosmerkintäaineistossa (artikkeli 2) huumeita käyttävien taparikollisilla ei ilmennyt siirtymää tietynlaisesta rikollisuudesta toiseen ikääntymisen seurauksena, vaikka rikollinen käyttäytyminen monipuolistui ajan kuluessa. Väärennykset, petokset ja kätkemiset olivat esimerkiksi sellaisia rikoksia, jotka edellyttivät taitoa ja suhteita rikollisiin piireihin. Rikoshistorioissa ei

tapahtunut silti erityistä urakehitystä (ks. Kääriäinen 1994) sen suhteen, että henkilöt olisivat myöhemmällä iällä käyttäneet rikoksenteossa karttunutta osaamista hyväkseen saavuttaen yhä suurempia voittoja. Aineistossa (artikkeli 2) ilmeni, ettei rikollisuus alkanut lieville teoilla raaistuen rikoshistorian kuluessa (ks. Allen 2005), vaan osa oli jo alaikäisenä epäiltynä vakavista ja vaativista rikoksista, kuten ryöstöistä, murroista, huumerikoksista ja törkeistä pahoinpitelyistä.

Huumeiden käyttäjät kuvasivat haastatelluissa (artikkeli 3) rikosuransa professionalisointuneen esimerkiksi siten, että he siirtyivät monialarikollisuudesta huumekauppaan tai omaisuusrikollisuudesta varastetun tavarán välittäjäksi tai tilaajaksi. Toiseksi he kertoivat oppineensa välttämään kiinnijämistä yhä tehokkaammin. Rikollisuuden ammatimaistumista koskeva ero aineistojen välillä saattaa selittyä osaltaan sillä, että rikosmerkintäaineiston henkilöt olivat nuorempia (18–35 –vuotiaita) kuin useimmat haastateltavista (valtaosa 26–35-vuotiaita), ja heidän rikollinen toimintansa oli edelleen aktiivista ja monipuolista koostuen sekä perinteisistä massarikoksista, kuten omaisuus- ja liikenne rikoksista että muista taitoa ja sosiaalisia suhteita edellyttävistä rikoksista.

Eri aineistojen välillä esiintyi merkittävä eroavaisuus analysoitaessa huumeiden käyttäjien tekemien rikosten motiiveja. Rekisteriaineiston (artikkeli 1) mukaan suuri osa huumeiden käyttäjiksi epäiltyjen henkilöiden tekemistä rikoksista ei liittynyt suoraan huumeiden käytön rahoittamiseen. Yleisimmin rikoksen motiivi liittyi oman edun tavoitteluun, kuten jonkin rahalliselta arvotaan vähäisen tavarán saaminen omaan käyttöön, aseén hallussapito oman turvallisuuden säilyttämiseksi tai väärán henkilöllisyyden ilmoittaminen viranomaisille. Vain joka neljäs rikosepäily liittyi taloudellisen hyödyn tavoitteluun. Päihtymyksestä tai alakulttuurin välienselvittelystä johtuneet rikokset olivat harvinaisia. Useiden rikosten tai niiden yrityksen motiivi vaikutti ulkopuolisesta näkökulmasta epäselvältä – rikoksella ei olisi saavutettu välttämättä mitään materiaalista hyötyä. Materiaalisten hyödykkeiden lisäksi huumeiden käyttäjien tekemán rikollisuuden motiivina voivat olla kompetenssin osoittaminen tai muut immateriaaliset tekijät. Lisäksi onnistuminen rikoksenteossa voi madaltaa kynnystä uusien teko. Tosin myös epäonnistuminen saattaa motivoida henkilöä kokeilemaan onneaan ja taitojaan uudelleen.

Rikosmerkintähistoria-aineistossa (artikkeli 2) huumeita käyttävien taparikollisten tekemien rikosmerkintöjen heterogeenisyys viittasi siihen, että rikoksia tehtiin kaikista edellä mainituista motiiveista johtuen. Rikoksiin syyllistytettiin ensinnäkin tietynlaisen elintason saavuttamiseksi ja ylellisyyden vuoksi, ei pelkästään taloudellisesta välttämättömyydestä. Nuoret henkilöt saattoivat muun muassa anastaa käyttöönsä kalliita urheiluautoja tai maksaa hotelliyöpymisen varastetulla luottokortilla. Rikosepäilyjen tiheys puolestaan osoitti, että taloudelliset motiivit eivät olleet ainoita syitä, vaan teoilla tavoiteltiin myös immateriaalisia etuja, kuten jännitystä, uteliaisuutta, kaveripiirin hyväksyntää ja omien rajojen koettelua. Myös monet muut tutkimukset (Weerman 2003; Katz 2004; Jacobs & Wright 2004; Karvinen 1996) kyseenalaistavat yleisen käsityksen, jonka mukaan rikollisen teon motiivi palautuu automaattisesti taloudellisen edun tavoitteluun. Janne Kivivuori (1992, 73) tulkitse haastateltaviaan siten, että vaikka varkaat puhuivat paljon rahasta ja hyödyistä, elämälle ja omalle uralle varkaana annettu mieli on monisäikeisempi kuin pelkán taloudellisen edun tavoittelu.

Rikosmerkintähistoria-aineistossa (artikkeli 2) esiintyi tapauksia, jolloin henkilöt olivat epäiltyinä useina peräkkäisinä päivinä tai yhden päivän aikana useista erillisistä omaisuusri-

koksista. Näissä tapauksissa kyse saattoi olla huumeisiin liittyvästä taloudellisesta ahdingosta. Hyvin monilla henkilöillä oli rikosmerkintäuransa aikana merkintöjä voimakkaan päihtymyksen vaikutuksen alaisina tehdyistä epärationaalisista rikoksista. Moni oli myös joutunut itse rikoksen uhriksi, mutta näiden rikosten yhteyttä huume- tai rikollispiireihin ei aina pystynyt osoittamaan.

Rekisteriaineistoissa ilmeni, että rikoksenteossa oli selkeitä viitteitä jännityksen ja elämysten hausta, riskinotosta sekä materiaalsen ja immateriaalsen hyödykkeen hankinnasta. Myös haastatteluissa rikoksenteon vetovoimaisuus ja elämyksellisyys näyttäytyivät vahvasti. He kuvasivat elävästi esimerkiksi sitä jännitystä ja onnistumisen iloa, jota he saivat murtokeikoista ja urheiluautojen anastamisesta. Vastaavasti haastateltavat puhuivat myös vieroitusoireiden pelosta, epäluuloisuuden ilmapiiristä sekä tarpeesta puolustaa omaa tai ryhmän kunnian pakotilanteen edessä (artikkeli 3). Rekisteriaineistoissa huumealakulttuurin sisäiset välienselvittelyt olivat harvinaisia, mutta haastatteluissa ilmeni, että monet olivat joutuneet henkilökohtaisesti rikoksen uhriksi, ja rangaistus rikolliskulttuurin kirjoittamattomien normien rikkomisesta on tuossa kulttuurissa oikeutettua ja myös yleistä.

Rikollista identiteettiä käsittelen ainoastaan huumeiden käyttäjien moraalialia ja arvoja jäsentävässä osatutkimuksessa (artikkeli 3). Identifioitumisella rikollisuuteen tarkoitetaan (mm. Allen 2005; Shover 1996) sitä, että henkilö kokee rikollisuuden houkuttelevaksi, normaaliksi tai välttämättömäksi keinoksi saavuttaa haluamansa. Aineistoissa on vahvoja viitteitä siitä, että henkilöt kokivat rikolliskulttuurin houkuttelevaksi elämäntavaksi. Tämä näkyi esimerkiksi siten, ettei konventionaalinen elämäntapa kiehtonut haastateltuja huumeiden käyttäjiä (ks. Weerman 2003), ja rikollisen identiteetin muodostumisen myötä he ovat vieraantuneet siitä. Vaikka he leimautuivat ulkopuolisten silmissä rikollisiksi ja poikkeaviksi, he halusivat samaistua rikolliseen vertaisryhmään ja saada siellä arvostusta sekä tunnustusta (ks. Bernburg ym. 2006; MacDonald & Shildrick 2007; Hall & Winlow 2005; Vaaranen 2001). Oman tai ryhmän kunnian puolustaminen nousee neutralisaatioteorian mukaisesti yhdeksi keskeisimmäksi periaatteeksi, joka oikeuttaa muiden arvojen hylkäämisen. Henkilöt olivat sisäistäneet rikolliskulttuurin arvot, pyrkivät elämään niiden mukaisesti ja liittivät arvot tiiviisti omaan identiteettiinsä. Päihiteetöntä elämää tavoittelevat haastateltavat henkilöt painottivat olleensa eri ihmisiä ja toimineensa erilaisten normijärjestelmien ja moraalikoodien alaisuudessa. Itsensä ulkoistaminen toimi itse asiassa yhtenä neutralisointitapana, jolla he oikeuttivat jälkikäteen rikollisen toimintansa.

Alla olevassa taulukossa yhdistin vastinpareiksi yksittäisten rikosten rationaliteetin (ns. motiivin) sekä neutralisaatiotekniikat. Tutkimukseni mukaan rikokset, joiden motiivina oli materiaalsen tai immateriaalsen hyödyn saaminen eivät tavallisesti edellyttäneet rikoksenteijältä teon oikeuttamista. Materiaalsen hyödyn tavoittelussa huumeita käyttävät taparikolliset eivät erityisesti pohtineet aiheuttamaansa vahinkoa tai mielipahaa. Poikkeuksena olivat ne tapaukset, joissa henkilöt vähättelivät aiheuttamaansa vahinkoa vetoamalla siihen, että he valitsivat rikoksenkohteeksi varakkaan yrityksen. Immateriaalsen hyödyn kohdalla teon oikeutus kytkeytyi yleisimmin itsepuolustukseen sekä oman ryhmän tai oman kunnian puolustamiseen, joka vastaa neutralisaatiotekniikoista vetoamista korkeampiin periaatteisiin. Alakulttuurin sisäisiä välienselvittelyjä oikeutettiin siirtämällä vastuu uhrille tai kyseenalaistamalla uhrin moraalit. Vetoaminen päihtymykseen eli oman vastuun kieltäminen oli harvinaista.

Taulukko 3: Rikoksen teon motiivien yhteys neutralisaatiotekniikoihin

Motiivi	Neutralisaatiotekniikka
Oman edun tavoittelu	Vetoaminen korkeampiin periaatteisiin
Taloudellisen hyödyn tavoittelu	Vahingon kiistäminen
Välienselvittely	Uhrin kieltäminen
Päihtymys	Vastuun kieltäminen

5.2 Huumeiden käytön merkitys taparikollisuudessa

Tämän tutkimuksen mukaan huumeita käyttävät taparikolliset ovat esimerkki yhdestä rikossentekijäryhmästä, jonka rikosura ei käänny laskuun 30 ikävuoden jälkeen. Huumeiden käyttö voi olla osasyynä rikosuran jatkumiseen aktiivisena (ks. mm. Farabee ym. 2001; Piquero ym. 2004; Kazemian & Farrington 2006). Kvantitatiivisesti tarkasteltuna rikosten suuri määrä ja tiheys voivat viitata huumeiden käyttöön, jolloin henkilön voi olettaa ajautuneen ankaraan rikoskierteeseen huumeiden käytön rahoittamisen tai huumevelkojen takia. Kvalitatiivisesti analysoituna moni rikos ei liity mitenkään huumeiden käyttöön tai hankkimiseen (artikkelit 1 ja 2). Tällaisia rikoksia ovat esimerkiksi elokuvan vuokraaminen varastetulla pankkikortilla, katsastamattomalla autolla ajo, alkoholin näpistäminen ja useimmat parisuhdeväkivaltatapaukset. Mahdollisen huumeriippuvuuden rinnalla rikollinen käyttäytyminen liittyi hedonismiin, tunteenpurkauksiin ja vallankäyttöön (ks. Hayward 2004 & 2007; Seddon 2006; Perälä 2011).

Rikosmerkintähistoriaa kuvaava tilastollinen aineisto (artikkeli 2) ei viittaa rikollisuuden muuttumiseen huumeiden käytön myötä. Muutoksen osoittaminen tilastollisesti on tosin vaikeaa, koska poliisin tietojärjestelmä ei sisällä tietoa huumeiden käytön aloitusajankohdasta, ja toiseksi henkilöt olivat olleet epäiltyinä muista rikoksista jo useita vuosia aiemmin ennen ensimmäistä huumausainerikosta. Moni haastateltavista kertoi, ettei esiinny poliisin rekistereissä huumeidenkäyttäjänä tai huumerikollisena, vaikka huumeet ovatkin olleet pääasiallinen selittäjä heidän rikolliselle toiminnalleen. Haastateltujen mukaan ajan kuluessa huumeiden käyttö alkoi määrätä rikollista toimintaa. Rikoksia ei tehty enää ensisijaisesti jännityksen vuoksi, vaan rikokset liittyivät tavalla tai toisella huumeisiin: omaisuusrikokset ja petokset huumeiden rahoittamiseksi, väkivalta velan perintään tai muuhun välienselvittelyyn ja liikenne rikokset huumaantuneena tai ilman voimassaolevaa ajokorttia ajamiseen. (Kekki 2009/b.)

Rikollis- ja huume kulttuurin arvoja koskevassa analyysissä (artikkeli 3) ilmeni, että huumeiden käyttö tai huumeriippuvuus oli keskeinen syy, miksi he toimivat alakulttuurin sääntöjen ja omien henkilökohtaisten arvojensa vastaisesti. Vaikka henkilöt pyrkivät olemaan solidaarisia lähipiirilleen ja välttämään haittojen ja vaaratilojen aiheuttamista muille henkilöille, muiden etua voi polkea oman edun ja hyvinvoinnin tavoittelemisen nimissä. Solidaarisuuden ja lojaalisuuden taustalla vaikutti siten itsekäs tarve luoda vakaat ja turvalliset olosuhteet huumeiden käytölle ja muulle rikolliselle toiminnalle. Haastateltavien sanoin ”tiloihin pääsemiseksi”, ”terveenä pysymiseksi” ja ”olojen saavuttamiseksi” eli tavoitellun (päihtymys)kokemuksen saavuttamiseksi he olivat valmiit rikkomaan omat periaatteensa ja polkemaan muiden oikeuksia.

Ulkomaisissa tutkimuksissa (mm. Otero-Lopez ym. 1994) on havaittu, että tiettyjä huumausaineita käyttävät henkilöt tekivät erityisesti joitakin tietynlaisia rikoksia. Tässä tutkimuksessa ei löytynyt vahvaa yhteyttä eri rikosnimikkeiden ja eri huumausaineiden välillä. Huumeiden käyttäjien oheisrikollisuusaineisto (artikkeli 1) toi esiin ainekohtaisen tarkastelun ongelmat, kuten eri aineiden todennäköisyyden ilmetä testaushetkellä ja kulttuuriset käyttötavat. Aineisto osoitti, että kannabista hallussaan pitäneet tai käyttäneet olivat muita selvästi harvemmin epäiltynä omaisuusrikoksesta, mutta muiden aineiden käyttäjiä useammin epäiltynä pahoinpitelystä (vrt. Elonheimo 2010, 64). Kannabistuotteiden ei ole todettu missään tutkimuksissa (mm. Fagan 1990) aiheuttavan aggressiivista käyttäytymistä, vaan yhteys selittyy todennäköisesti sillä, että ne näkyvät pitkän aikaa testeissä, ja varsin yleisesti käytettyä kannabista löytyi myös väkivaltaisesti käyttäytyneiden huumeiden käyttäjien hallusta tai elimistöstä. Huumeiden käyttäjien rikosmerkintähistoriaa kuvaavassa aineistossa (artikkeli 2) ainekohtainen vertailu osoittautui hankalaksi, koska yksittäisillä huumeiden käyttäjillä oli merkin­töjä useasta eri huumausaineesta rikosmerkintähistoriansa aikana. Huumeiden käyttäjien haastatteluissa (artikkeli 3) heroisiin käyttäjiä kuvailtiin tunteettomiksi ihmisiksi, joiden kyn­nys väkivalta- ja omaisuusrikoksiin on alhaisempi kuin muiden aineiden käyttäjillä. Häikäilemättömyyden syyksi mainittiin vieroitusoireiden pelko ja muita huumausaineita korkeampi hinta. Heroiini esiintyi rekisteriaineistoissa niin harvoin, ettei näitä hypoteeseja pystynyt testaamaan.

Oheisrikollisuusaineistossa (artikkeli 1) yli 35-vuotiaat huumeiden käyttäjät olivat epäiltyinä muita ikäryhmiä useammin pahoinpitelyistä ja kätkemisrikoksista. Tämä tulos saattaa viitata fyysisen ja psyykkisen kunnon alenemiseen, jolloin henkilö ei ole enää kyvykäs esimerkiksi toiminnallisiin omaisuusrikoksiin ja toisaalta kyn­nys toisen ihmisen vahingoittamiseen on alentunut (ks. Levy & Anderson 2005). Kätkemisrikollisuus edellyttää luottamusta ja sosiaalisia suhteita, jolloin henkilön asema rikolliskulttuurissa saattaa edelleen olla vahva ja arvostettu. Väkivaltaisuus taas viittaa marginalisoitumiseen sekä neuvottelutaitojen ja itsehillinnän puutteeseen. Rikosmerkintäaineistossa (artikkeli 2) ilmeni, että osalla aineiston henkilöistä tekojen suunnitelmallisuus väheni ajan myötä ja he syyllistyivät rikoksiin vahvasti huumaantuneena tai ”tilaisuuden tullen”, vaikka objektiivisesti katsoen rikos oli epätoivoinen ja kiinnijääminen todennäköinen. Haastatellut huumeiden käyttäjät (artikkeli 3) kuvasivat, miten rikollinen identiteetti, mielenterveysongelmat ja huumeiden käyttö vaikuttivat epäedullisesti heidän moraalikäsitteisiinsä ja sitä kautta heidän käytökseensä (ks. Snertingdal 2010, 119–120; Perälä 2007 & 2011). Useimmilla oli kokemuksia asunnottomuudesta, vankeusjaksoista, fyysisistä vaivoista, vainoharhaisuudesta ja toivottomuudesta. Nämä olivat myös niitä syitä, joiden takia he olivat hakeutuneet päihdehuollon piiriin ja tavoittelivat päihde­teetöntä elämäntapaa.

Kokosin seuraavaan taulukkoon sellaisia rikollisen käyttäytymisen osatekijöitä, joilla on aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta todettu olevan merkitystä rikosuran vahvistumiselle. Jäsensin näitä osatekijöitä sen mukaan, liittyivätkö ne oman tutkimukseni mukaan huumeiden käyttöön vai rikolliseen elämäntapaan. Tämän tutkimuksen mukaan ainoastaan rikollisen käyttäytymisen pitkäkestoisuus, marginalisoituminen sekä alakulttuurin sääntörikkomukset näyttävät selittyvän huumeiden käytöllä. Kaksi ensimmäistä selittyi samanaikaisesti myös rikollisella elämäntavalla, jolloin ainoastaan alakulttuurin sääntöjen ja arvostusten vastainen toiminta oli perusteltavissa ainoastaan huumeiden käytöllä ja mahdollisella huumeriippuvuu-

della. Tämän jaottelun perusteella huumeiden käyttäjien taparikollisuus ei ole puhtaasti huumeiden käytön ja riippuvuuden dominoimaa, vaan se ennemminkin ilmentää tietynlaista rikollista elämäntapaa ja asennoitumista.

Taulukko 2: Huumeiden käyttö ja elämäntapa rikollisuuden selityksinä

Rikollisen käyttäytymisen ulottuvuudet	Huumeiden käyttö	Rikollinen elämäntapa
Aikainen aloitus	-	X
Kesto	X	X
Monimuotoisuus	-	X
Erikoistumisen puute	-	X
Motivaatio	-	X
Tiheys	-	X
Marginalisoituminen	X	X
Alakulttuurin sääntörikkomukset	X	-
Rikollinen identiteetti	-	X

5.3 Poliisin ja taparikollisten vuorovaikutuksellisuus

Poliisin ja huumeiden käyttäjien mielikuvat huumealakulttuurin toimintatavoista ja säännöistä olivat hyvin samanlaiset. Molemmat kuvasivat huumeiden käyttäjien haluttomuutta myöntää huumeongelmaansa poliisille, lojaalisuutta rikollista vertaisryhmäänsä kohtaan sekä neutraalia suhtautumista rikosoikeudellisia seuraamuksia kohtaan. Jaettu ymmärrys koski myös pidättäväistä suhtautumista toisiinsa, joka oli ennemminkin viileän kohteliasta kuin avoimen vihamielistä. Molemmilla tahoilla oli kokemuksia ”vasikoinnista” ja fyysisestä voimankäytöstä toisiaan kohtaan. Yhteinen tulkinta rikolliskulttuurin toimintatavoista koski sitä, että rikoksesta epäillyt eivät puhu kuulusteluissa, eivät välttämättä saavu kuulusteluun eivätkä maksa sakkoja (artikkelit 3 ja 4). Sekä poliisien että huumeiden käyttäjien haastatteluissa toistuivat niin samankaltaiset tulkinnat poliisin ja rikollisen roolista ja ”pelaamisesta”, että on vaikeaa havaita, kuvastavatko ne subjektiivisia, sisäistettyjä arvoja vai objektiivisia, kulttuurin tuomia selityksiä (ks. Snertingdal 2010, 73).

Eräs erottava tekijä oli se, että huumeiden käyttäjät arvioivat kiinnijäämisriskin suuremmaksi kuin poliisit. Tutkintailmoitusten ja poliisien haastatteluissa ilmeni eroavuutta rikosten ilmitulossa siten, että tutkintailmoituksissa kiinnijääminen vaikutti usein sattumanvaraiselta, mutta haastatteluissa poliisit kuvasivat huumerikollisten kiinniottojen perustuvan usein tiedustelun ja tarkkailun perusteella syntyneisiin rikosepäilyihin. Huumeita käyttävien taparikollisten kohdalla kiinniotto liittyi usein liikennevalvontaan tai hälytyskeskuksen kautta tulleeteseen tehtävään. Huumeiden käyttäjien jatkuva tarkkailu ja seuranta vastasivat lähinnä sitä mielikuvaa, jota poliisit halusivat ylläpitää, mutta johon ei ollut resursseja eikä strategista tahtoa.

Toinen diskurssiero koskee huumeiden käyttäjien elämänskulkua, sillä poliisilla oli kärjistyneempi käsitys huumeiden käytön turmiollisuudesta. Poliisit myönsivät muodostaneensa

työtehtäviensä kautta kärjistyneen käsityksen huumeiden käytön kurjuudesta, sillä he tapasivat lähinnä ainoastaan niitä huumeiden käyttäjiä, jotka ovat palanneet päihdehoidosta takaisin rikollisuuden pariin ja joiden rikosura on tasaisessa kasvussa. Poliisien käsitys huumeiden välittämisen yleisyydestä vastasi huumeiden käyttäjien kertomuksia aineiden hankinta- ja rahoitustavoista rikollisuralla ylenemisen myötä. Vastaavasti poliisit tulkitsivat huumeiden käyttäjien tekemien rikosten motiiveja ja merkityksiä rikollisen alakulttuurin näkökulmasta käsin, jolloin rikollisuus ei liittynyt vain taloudellisiin tai materiaalisiin pyrkimyksiin, vaan myös seikkailun, taitojen ja maineen tavoitteluun.

Poliisien ja huumeita käyttävien taparikollisten mielestä oheisrikollisuus oli yleisin syy, jonka vuoksi huumeiden käyttäjät päätyvät kontrollin kohteeksi. Osa rikoksentekijöistä ei ollut koskaan jäänyt kiinni huumerekoksista ja toiseksi muutama arveli, ettei poliisia kiinnosta hänen huumeiden käyttönsä, vaan esimerkiksi osallistuminen kätkentä- ja omaisuusrikollisuuteen. Huumeita käyttävät taparikolliset identifioituvat poliisien mielikuvissa etupäässä taparikollisina, mikä on selityksenä sille, että poliisit keskittyvät itse rikoksen selvittelyyn eivätkä rikoksentekijän sosiaaliseen tilanteeseen tai huumehoidon tarpeen selvittelyyn. Muutamat poliisit pohdiskelivat kohtaamiensa huumeiden käyttäjien sosiaalista taustaa tai toivat esiin sosiaali- ja terveydenhuollon väliintulon välttämättömyyden tiettyjen henkilöiden kohdalla. He pitivät näitä henkilökohtaisina näkemyksinään, jotka saattavat poiketa yleisestä poliisin ammattiorientaatiosta tai -kulttuurista.

Vaikka käyttörikosuudistus (RL 50:2) on strategiatasolla tuonut elementtejä huumeiden käyttäjän käsittelemiseen hoitoa tarvitsevana yksilönä, poliisin epävirallinen toimintakulttuuri vaikuttaa osaltaan siihen, että rankaisukeskeisyys on edelleen vallitseva suhtautumistapa. Legaalisen määritelmän rinnalla poliisi mieltää huumerekollisuuden haitallisena, moraalittomana ja epätoivottavana toimintana (artikkeli 5). Haastattelemani poliisit arvelivat jo heti lain voimaantulon jälkeen, että rangaistusmääräysmenettelyn myötä huumeiden käyttäjiä sakotetaan aikaisempaa useammin ja syyttämättä jättäminen vähenee (ks. Kinnunen 2008, 75; Kainulainen 2009).

Käyttörikosuudistuksen implementoinnin haasteet (artikkeli 4) liittyivät monilta kohdin huumeiden käyttäjien oheis- ja taparikollisuuteen. Poliisit pitivät ongelmallisena kiinniottajan lyhentymistä 12 tuntiin, jonka kuluessa poliisin oli suoritettava kuulustelut ja esitutkinta. Lisäksi taparikollisuus vaikutti siihen, että huumeiden käyttörikoksissa kotietsintää pidetään merkittävänä toimenpiteenä ja rikosoikeudellinen seuraamus on useimpien mielestä päihdehoitoa tehokkaampi tekijä rikollisuuden vähentämisessä (artikkelit 4 ja 5). Tämä niin kutsutun valikoivan eristämisen ("selective incapacitation") filosofian mukaan taparikolliset jatkavat rikosten tekoa aktiivisesti ja pitkän ajan, ellei heitä eristetä. Yleisimmin poliisit arvelivat, että huumeiden käyttäjät eivät hakeudu hoitoon ja välttä täten rikosoikeudellista seuraamusta, koska he eivät ole valmiita lopettamaan rikollista toimintaansa. Lisäksi rikoksesta epäilty huumeiden käyttäjä syyllistyi myös muihin rikoksiin, jolloin rikokset etenivät joka tapauksessa syyteharkintaan.

Rekisteri- ja haastatteluaineistoissa näkyi merkkejä kontrollin kohdistumisesta. Rikoshistoriaa kuvaavan rekisteriaineiston henkilöt ja suurin osa haastatteluista huumeiden käyttäjistä on niin kutsuttua poliisin "omaisuutta" eli he kuuluivat väestöryhmään, joka on toistuvasti epäiltynä tai syytettynä erilaisista rikoksista. Tämä kuvastaa osaltaan sitä, että rikollisuus kasautuu samoille henkilöille, ja että aikaisemmin rikoksista kiinnijääneet joutuvat helpommin poliisin

kontrollin kohteeksi (ks. Reiner 2000; Kinnunen 2008). Kontrollin kohdistuminen tunnettuihin käyttäjiin johtuu tosin pitkälti huumeiden käyttäjien oheisrikollisuudesta. Haastattelemani poliisit kokivat, että taparikollisten kontrolloinnilla on vaikutusta kokonaisrikollisuuden määrään preventiivisessä mielessä.

Tämän tutkimuksen mukaan käyttörikosuudistuksella ei ole ollut vaikutusta poliisitoiminnan priorisointiin eli valvonnan kiristämiseen tai poliisien asennoitumiseen huumeiden käyttäjiä kohtaan. En tosin pysty ottamaan kantaa poliisin puuttumiskynnykseen, sillä rekistereihin päätyy vain satunnaisesti merkintöjä poliisien antamista huomautuksista ja toisaalta poliisien haastatteluissa esiintyi ristiriitaisuuksia. Toisaalta poliisit nimittivät itseään ”ketkun kääntäjiksi”, jotka ”hämmäntävät” kenttää, mutta toisaalta käyttäjien sakottamisen tuottamaa ”paperityötä” ei koettu kustannustehokkaaksi rikostorjunnaksi. Kustannustehokkuus ja poliisin resurssit vaikuttivat siten, että poliisit priorisoivat kontrollin kohdentamista toimintaan, jolla on symbolista (merkitys rikoksentehtäjälle) ja instrumentaalista (merkitys yhteiskunnalle tai rikolliselle alakulttuurille) vaikutusta (artikkeli 5). Huumeita käyttävät taparikolliset edustivat poliisin puheessa sellaista rikollisryhmää, jonka valvonnalla ei ole instrumentaalista vaikutusta huumemarkkinoihin eikä heidän kiinnijäämisellään ole rikollisuutta ehkäisevää symbolista merkitystä, koska he todennäköisesti jatkavat rikollista toimintaansa sanktioista huolimatta. Toiseksi puuttumiskynnystä nosti rikoksen aiheuttama yhteiskunnallisen haitta ja hyöty muulle rikollisuudelle, kuten huumemarkkinoiden toimintaedellytyksille. Kolmanneksi poliisit kuvasivat tutkinnan valikoitumista sellaisiin lainrikkomuksiin, joihin poliisilla oli hyvät tutkinnalliset lähtökohdat.

6. Johtopäätökset

6.1 Rikollisen identiteetin ja elämäntavan ulottuvuudet

Olen analysoinut osa-artikkeleissa yksittäisten rikosten motiiveja (artikkeli 1), rikoksiin liitettyä mielekkyyttä (artikkeli 3) ja rikosmerkintähistorian kehittymistä nuoruusvuosista aikuisikään (artikkeli 2) tarkoituksena arvioida huumeiden käytön yhteyttä rikolliseen käyttäytymiseen. Tässä yhteenvetoartikkelissa olen analysoinut huumeiden käyttäjien taparikollisuutta elämäntavan näkökulmasta, jolloin käsittelen rikoksiin liittyviä motiiveja ja merkityksiä heijastuksina rikosentekijöiden arvoista, identiteettistä sekä asenteista itseään ja ympäristöään kohtaan. Elämäntavan näkökulmasta huumeita käyttävien taparikollisten toiminta heijastaa yksilöllisiä arvostuksia ja toteutuu valta- ja alakulttuurin asettamassa viitekehyksessä. JP Roosia (1986 & 1987) lainaten elämäntapa voidaan ymmärtää yksilön subjektiivisten valintojen summaksi, joka toteutuu sosiaalisten, kulttuuristen ja taloudellisten rakenteiden rajoissa. Elämäntapajäsennys ei siten sulje pois taloudellista deprivatiota tai syrjäytymistä. Vaikka väitän, että huumeiden käyttäjien taparikollisuus näyttäytyi ensisijaisesti elämäntapana, niin ei se tarkoita, että heidän toimintansa oli välttämättä aina tietoisista, rationaalista ja utilitaristista (ks. Becker 1963, 25). Toiseksi, vaikka he toimisivat tottumuksen sanelemana, kyseessä voi olla myös heidän itsensä mielestä huono tapa, joka ei tuota mielihyvää.

Olen hyödyntänyt tutkimuksessani kulttuurisen kriminologian käsitteistöä ja teoreettisia tulkintatapoja. Kulttuurinen kriminologia pyrkii selittämään rikollisuutta marginaalisuuden sijaan elämyksellisyydellä. Tällöin se on kiinnostunut tavoista, joilla rikollisuuden taustalla vaikuttava epätasa-arvoisuus ilmaistaan ja koetaan rikostilanteessa (mm. Ferrell ym. 2008). Tutkimukseni kohderyhmänä olevia henkilöitä ei voi toistuvan rikoskäyttäytymisen ja mahdollisen päihderiippuvuuden takia pitää keskiluokkaisina tai hyväosaisina, mutta esimerkiksi haastatellut henkilöt eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta myöskään vastanneet perinteistä mielikuvaa syrjäytyneestä ja huono-osaisesta yksilöstä. Sosioekonominen epätasa-arvoisuus ei ollut tutkimuskohteenani, mutta aineistoissa oli joitain esimerkkejä tästä ulottuvuudesta. Suhteellisesta eriarvoisuuden tunteesta (Baron 2003; Hayward & Yar 2006) saattoi esimerkiksi kertoa se, että erityisesti nuoret anastivat merkkivaatteita, elektroniikkaa ja urheiluautoja tai yöpyivät petoksen turvin hienoissa hotelleissa. Ulkopuolisuus kulutusyhteiskunnasta (alhaiset tulot) saattoi kääntyä siihen, että legitiimeistä tulonhankintakeinoista (palkkatyö) ulossuljettu yksilö etsi kompensatiota laittomin keinoin (ks. Seddon 2006, 682). Tutkimuksessa välittyi toisaalta kuva, että huumeita käyttävien taparikollisten suhde omistamiseen ja materian keräämiseen on toisenlainen kuin keskivertokansalaisilla. Tämä koskee erityisesti vanhempia huumeiden käyttäjiä, joiden asuntojen varustus oli tutkintailmoitusten ja haastattelujen mukaan varsin vaatimaton ja ”omaisuus mahtui tarvittaessa reppuun”. Kuluttamista ja omistamista koskevat valtakulttuurin ihanteet saattoivat siten olla läheisempiä nuorille huumeiden käyttäjille.

Olen jäsentänyt tässä yhteenvetoartikkelissa rikoksen tekijän toimintaa suhteessa siihen, mikä symbolinen tai instrumentaalinen merkitys rikoksilla on hänelle itselleen, ja miten mer-

kitykset nousevat sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ympäröivän yhteiskunnan ja lähiyhteisön kanssa. Yksittäisen teorian tai hypoteesin testaamisen sijaan olen suhteuttanut huumeiden käyttäjien rikollisen elämäntavan ulottuvuuksia itsekontrolli-, neutralisaatio- ja leimautumisteorioiden avulla. Nämä teoriat keskittyvät yksilöllisiin, sosiaalisiin ja kollektiivisiin tekijöihin, jotka edesauttavat, mahdollistavat ja vahvistavat rikollista käyttäytymistä. Näkökulma on siten rikoksentekijän vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteisön kanssa. Tällöin kiinnostuksen kohteena ovat rikollisen käyttäytymisen aiheuttamat yhteisölliset reaktiot sekä rikoksentekijän vastatoimet suhteessa näihin reaktioihin. Kaikissa edellä mainituissa teorioissa jäsennetään rikollisen käyttäytymisen yhteyttä yhteiskunnassa vaikuttaviin rakenteellisiin tekijöihin. Itsekontrolli- ja neutralisaatioteoriassa rikollisuuden syynä voidaan pitää suhteellista deprivatiota eli ristiriitaa omien mahdollisuuksien ja tarpeiden välillä. Rikollisen käyttäytymisen taustalla vaikuttaa käsitys resurssien epäoikeudenmukaisesta jakautumisesta, jolloin oma rikollinen käyttäytyminen on oikeutettua. Leimautumisteoriassa rakenteelliset ulottuvuudet nousevat merkittäviksi selittämään leimautumisen aiheuttamaan ulossulkemista yhteisöstä ja sen konkreettisia seurauksia poikkeavaksi leimatun asemalle ja toimintaedellytyksille yhteisössä. Neutralisaatioteoriassa rikollisen alakulttuurin ja valtakulttuurin välinen vuorovaikutus on hyvin konkreettinen rikoksentekijän suhteuttaessaan tekonsa ja sen oikeuttamisen valtaväestön arvo- ja moraaliperustaan.

Keskeisimpien tulosteni mukaan huumeiden käyttäjät ovat syyllistyneet laaja-alaisesti eri rikoslajeihin, vaikka he saattavat identifioitua jonkin tietyn rikoslajin ”erikoismieheksi”. Rikoshistorioissa ei tapahtunut erityistä urakehitystä, joten ammatin ja uran vertauskuvat eivät sovellu tutkittujen rikollisten elämäntavan kuvaamiseen. Havaintojeni mukaan eri aineiden käyttäjät eivät erikoistuneet tietynlaisiin rikoksiin. Huumeiden käyttäjät eivät syyllistyneet rikoksiin ainoastaan aineellisen niukkuuden välttämiseksi, vaan rikollisuuden merkitys liittyi myös elämyksellisyteen, rikoksen vetovoimaan, jännitykseen ja onnistumisen iloon. Toisin sanoen rikoskulttuuri koettiin houkuttelevaksi elämäntavaksi. Tämä rikollisuuden monialaisuus ja erikoistumattomuus viittaavat siihen, että kohderyhmän jäsenillä on alhainen itsekontrolli (ks. Gottfredson & Hirschi 1994). Lisäksi moraalikäsitteitä ja neutralisaatiotapoja jäsentäessä ilmeni, että heillä oli vaikeuksia tai haluttomuutta havaita tekojensa seurauksia. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että he eivät kokeneet sakkoja maksamisen arvoisiksi (ks. Bean 2004, 237), vaikka muuntovankeuden uhka oli mahdollinen seuraus tuohon aikaan. Alhaiseen itsekontrolliin viittaavat myös huumeita käyttävien taparikollisten valmius ottaa riskejä sekä haakeutua rikollisiin vertaisryhmiin, jossa he kokevat olevansa valtakulttuurin rajoitusten ja kontrollin tavoittamattomissa.

Leimautumisteorian (Lemert 1951; Becker 1963) mukaan yksilö hahmottaa itsensä poikkeavaksi ja liittää yhteiskunnan ulkopuolella vaikuttavat normit osaksi omaa identiteettiään sen jälkeen kun yhteisö on leimannut hänet poikkeavaksi. Poikkeava henkilö on tämän prosessin seurauksena sellainen yksilö, jolle tämä leima on annettu niin menestyksellisesti, ettei henkilö pysty neutralisoimaan, vastustamaan tai irtautumaan siitä. Tällä kriteerillä tutkimukseni kohderyhmän henkilöt ovat leimautuneet poikkeavaksi, mutta huomion arvoista on se, että he eivät arvottaneet leimautumista pelkästään negatiiviseksi tai edes kovin merkitykselliseksi asiaksi. Kontrollin kohteeksi joutumisen voi olettaa liittyvän rikosuran ja rikollisen identiteetin muodostumiseen. Rikollinen identiteetti nousi kuitenkin haastatteluissa voimakkaammin esiin kuin leimautuminen (artikkeli 3), mikä näkyi esimerkiksi siinä, että he eivät arvot-

taneet kiinnijäämistä tai yhteisön paheksuntaa kovin korkealle. Sosiaaliset palkinnot ja paineet saivat henkilöt syyllistymään rikoksiin riskeistä huolimatta (ks. Weerman 2003).

Rikollinen identiteetti vahvistui tutkimukseni mukaan väijäämättä uran aikana huolimatta siitä, kuvastaako ura määrätietoista kehityskulkua kohti professionaalisuutta vai fatalistista ajelehtimista laillisen ja laittoman toiminnan rajamaastossa (ks. Lemert 1951; Seddon 2006). Tutkimusten (mm. Walters 2003; Stevenson ym. 2004) mukaan rikoskäyttäytyminen voi muuttaa henkilön minäkäsitystä, arvoja ja orientaatiota, jolloin osallisuus konventionaalisessa maailmassa ei ole enää keskeinen päämäärä, koska he ovat sosiaalistuneet tiiviisti katukulttuuriin (ks. Lander 2005, 124; Walsh 1986). Toisin sanoen he ovat saattaneet omaksua rikollisen identiteetin jo ennen kiinnijäämistä ja leimautumista rikolliseksi, jolloin identiteetti suojasi leimautumisen ahdistavilta vaikutuksilta. He eivät siten kantaneet goffmanilaisittain ilmaistuna stigmaa eli leimautumisen aiheuttamaa häpeää.

Neutralisaatiotekniikoiden (Sykes & Matza 1957) vähäinen esiintyminen haastateltujen puheessa ilmaisi rikoksenteekijöiden itseymmärrystä omasta identiteetistään ulkopuolisena, jolloin heillä ei ole tarvetta vedota esimerkiksi muiden moraalittomuuteen tai tekopyhyyteen. Osa haastateltavista syytti kotiolojaan tai yleisimmin koko yhteiskuntaa ongelmistaan, mutta siitä huolimatta huumeiden käyttö ja rikollisuus koettiin kuitenkin yleisimmin omaksi valinnaksi. Aineistossa ei ollut siirtolais- tai pakolaistaustaisia henkilöitä, joiden integroituminen yhteiskuntaan olisi epäonnistunut tai jotka olisi pakotettu tai huijattu rikollisuuteen (ks. Snertingdal 2010; Sandberg 2009), jolloin varsinaista uhripuhetta ei esiintynyt. Yleisimmin vastuu palautui heille itselleen, koska he olivat itse nuorena hakeutuneet itseään vanhempien henkilöiden seuraan, jotka olivat sekaantuneet huumeiden käyttöön ja muuhun rikolliseen toimintaan. Toissijaisesti he siirsivät vastuun päihdehakukselle kaveriporukalle, johon he olivat ajautuneet. Haastateltavat käyttivät hakeutumisen ja ajautumisen diskursseja puheessaan eri tavalla eri tilanteissa: huume- ja rikosuran alussa kyse oli ennemmin omaehtoisesta hakeutumisesta, mutta käytön myötä he ajautuivat erilaisiin hankaluuksiin ja pakkotilanteisiin (ks. Kuure 1996, 106–108; eri diskursseista mm. Sandberg 2009).

Haastattelukonteksti vaikuttaa todennäköisesti hyvin paljon siihen, mitä ja miten huumeiden käyttäjät puhuvat käytöstään. Oma aineistoni kuvaa suurimmalta osalta sellaisten henkilöiden neutralisointitapoja, joiden rikokset ovat tapahtuneet alamaailmassa, mutta moraalisanaston oppimisprosessi on vasta käynnistymässä päihdeettömyyden ja huumehoidon myötä. Hoitopaikoissa tavoitetut käyttäjät saattavat painottaa huumeiden käytön negatiivisia puolia, eteenkin jos tutkija on kiinnostunut raitistumisesta. Itse olin kiinnostunut huumeiden käyttäjien rikollisuudesta, jolloin haastatteluissa korostui käyttäjien rikollisen toiminnan eri ulottuvuudet, ja huumeriippuvuus jäi vähemmälle käsittelylle. Olen kuitenkin pyrkinyt tarkastelemaan huume- ja rikollisuushistoriaa osana henkilöiden elämäntulkua huomioiden heidän sosiaalisen, (ala)kulttuurisen ja taloudellisen pääomansa. Tästä kokonaisuudesta käsin tarkasteltuna huumeiden käyttäjien rikollisuus näyttäytyy keskeisenä ilmiönä, ja huumeiden käyttö vain yhtenä osana heidän elämässään (ks. Bean 2004, 54; Blomqvist 2004; Snertingdal 2010). Huumeita käyttävien taparikollisuus osoittautui tutkimuksessani elämäntavalliseksi ja alakulttuuriseksi ilmiöksi, jossa viranomais- ja yhteiskuntavastaisuus heikensi hoitomotivaatiota sekä rikosoikeudellisten sanktioiden pelotevaikutusta (ks. Wright ym. 2004; Ekendahl 2004; Levy & Anderson 2005).

Riikka Perälä (2007, 264) on todennut osuvasti, että "maallikkokäsityksissä kammottavaksi, oman tahdon ulkopuolella olevaksi irrationaaliseksi voimaksi nähty addiktio on käyttäjien itsensä kokemana paljon kontrolloidumpi ilmiö, jonka vaikutus ei välttämättä ulotu kaikille elämänalueille." Huumeiden käyttäjien on todettu (mm. Blomqvist 2004, 158) elävän eräänlaista kaksoiselämää tai kantavan kaksoisidentiteettiä, sillä hyvin monilla on sosiaalisia siteitä myös konventionaaliseen elämään ja osa käyttäjistä pystyy salaamaan huumeiden käyttönsä hyvin pitkään lähipiiriltään. Useimmat tämän tutkimuksen kohderyhmänä olleet huumeiden käyttäjät olivat säilyttäneet kiinnikkeensä konventionaaliseen elämään. Omien sanojensa mukaan työ- tai perhesuhteilla ei tosin ollut kovin paljon merkitystä tai vaikutusvaltaa heidän toimintaansa ja rikollinen identiteetti oli vahvempi kuin esimerkiksi sitoutuminen isyyteen.

Haastatteluissa huumeiden käyttäjät arvioivat, että huumeiden käyttö oli pääasiallinen selittäjä heidän rikolliselle toiminnalleen ennen hoitoon tai vankilaan menoa. Tulkitseen, että he eivät viitanneet tällä yksittäisiin rikostapahtumiin vaan huumeiden käyttäjän identiteettiin, jolloin rikollisen elämäntavan vakiintumisen myötä heidän kynnyksensä syyllistyä rikokseen oli hyvin alhainen. Tästä seurasi kehämäinen ajattelutapa, jonka mukaan huumeiden käyttö ja rikollinen identiteetti mahdollistivat sen, että laitton oli muodostunut sallituksi ja moraaliton hyväksyttäväksi. Huomio kiinnittyi myös siihen, että he identifioituivat tietyn rikollisuudenalan erikoismieheksi (mm. väärentäjä, velanperijä, huumekauppias tai "konttien kääntäjä"), vaikka rikosrekisteri sisälsi merkintöjä hyvin erilaisista rikosnimikkeistä. Tämä voi selittyä sillä, että heidän rikoskäsityksensä ei vastannut yleistä legaalista määritelmää, sillä muutama henkilö kertoi, ettei pitänyt esimerkiksi kätkemistä rikoksena. Rikosmerkintähistoriaa kuormittavat rikosnimikkeet, kuten vahingonteot, liikenneriikkomukset tai näpistykset eivät olleet sellaisia ylpeilyn tai edes kertomisen arvoisia tekoja, joiden varaan huumeita käyttävät taparikolliset rakentavat kuvaa itsestään rikollisuuden ammattilaisena.

Huumeita käyttävät taparikolliset eivät tämän tutkimuksen mukaan muodosta sellaista homogeenista alakulttuuria tai anarkistista vaihtoehtokulttuuria, jonka arvot ja normit edustavat lainkuuliaiselle yhteisölle täysin vastakkaisia arvoja tai suuntautuvat vallitsevaa sosiaalista järjestystä vastaan (ks. Sykes & Matza 1957). Tosin heidän käsityksensä omistussuhteista, yksityisyydestä ja viranomaisten oikeudenmukaisuudesta saattavat poiketa valtaväestön käsityksistä. Yhden yksittäisen alakulttuurin sijaan on tarkoituksenmukaisempaa puhua kollektiivisesta alakulttuurisesta verkostosta. Tämä rikosentekijöiden sosiaalinen verkosto ja ryhmäpaine vaikuttavat yksilöllisiin rikosurien syvenemiseen ja rikollisen identiteetin kehittymiseen. Jo Nils Christie ja Kjetil Bruun (1986) ovat esittäneet, että huumeiden käytön orjuuttavaa vaikutusta merkittävämpää on rikollisten yhteisöllisyyden voima.

6.2 Huumeita käyttävät taparikolliset kontrollin kohteena

Tarkastelin osa-artikkeleissa, miten poliisit implementoivat rikoslainsäädäntöä huumeiden käyttäjien kontrolloinnissa (artikkeli 4) sekä tulkitsevat kontrollin merkitystä (artikkeli 5). Molemmissa artikkeleissa on kyse sosiaalisten ongelmien, kuten huumeiden käytön ja sen oheisilmiöiden määrittymisestä rikosoikeudelliseksi kysymykseksi sekä poliisin roolista huumeiden käytön sääntelyssä. Jäsensin tässä yhteenvedoartikkelissa tapoja, millä poliisit tulkitsevat huumerikostorjunnan merkityksiä ja sitä miten nämä merkitykset nousevat sosiaalisesta

vuorovaikutuksesta rikoksenteekijöiden ja muun väestön kanssa (ks. Hester & Eglin 1992, 93; Sulkunen 2002 & 2009).

Etsin tutkimuksessani sellaisia poliisin normatiivisia ja moraalisia tulkintatapoja huumerikollisuudesta, jotka vaikuttavat epäviralliseen toimintakulttuuriin ja asenteisiin ja sitä kautta huumeiden käyttäjien päätymiseen kontrollin kohteeksi. Poliisin haastatteluissa osoittautui, että huumeiden käyttö ei ole menettänyt tuomittavuuttaan, koska laajasti katsottuna huumeiden käyttö on osa järjestäytynyttä rikollisuutta sekä huomattava turvallisuutta ja järjestystä horjuttava tekijä (ks. Grytnes 2003). Yhteiskuntarauhan ja yhteisön hyvinvoinnin näkökulmasta huumerikollisuus on haitallista, moraalitonta ja epätoivottavaa toimintaa. Poliisi kokee saaneensa suuren yleisön hyväksynnän kohdistuessaan valvontaa huumeiden käyttäjiin yleisen turvallisuuden, järjestyksen ja viihtyvyyden takaamiseksi. Huumerikollisuuden vähentäminen ei ole kuitenkaan ainoa tai ensisijainen tavoite, vaan yksi keinoista yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi.

Poliisin ammattiorientaatiosta johtuen valvonnalla on vahva normatiivinen perusta – kaikki huumeisiin liittyvä toiminta on kriminalisoitua, joten poliisilla on laillinen valtuutus puuttua siihen. Poliisin harkintavalta kiteytyi tosin siihen, että he pohtivat puuttumisen ja sanktion vaikutusta huumeiden käyttäjään. Puuttumiskynnystä laski se, jos poliisit arvelivat, ettei heidän väliintulollaan ole mitään konkreettista tai symbolista vaikutusta rikollisen käyttäytymisen jatkumiselle sellaisissa lainvastaisissa teoissa, jotka eivät kohdistu ulkopuoliin henkilöihin. Huumeiden käyttö on yksi esimerkki tällaisesta rikollisesta teosta, jossa haitta kohdistuu kaikkein raskaimmin rikoksenteekijään eli huumeiden käyttäjään itseensä. Poliisien arkikokemuksen mukaan huumeiden käyttäjät suhtautuvat välinpitämättömästi saamiinsa rangaistuksiin tai moitteisiin, mikä haastaa poliisin auktoriteetin. Piittaamattomuus yhteiskunnan normeista ja sitoutuminen omaan alakulttuuriin palautuvat myös poliisien käsityksissä rikolliseen elämäntapaan, johon huumeiden käyttö liittyy tiiviisti, muttei yksistään selitä sitä.

Toiseksi poliisit priorisoivat toimintaansa yhteiskunnallisen haitan perusteella. Tällöin puuttumiskynnystä nosti rikoksen aiheuttama haitta muille ihmisille ja sen myötävaikutus muulle rikollisuudelle. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että poliisi arvioi huumeiden käyttäjän asemaa huumerikollisuudessa, kuten huumeita käyttävän välittäjän vaikutusta huumeiden tarjontaan katukaupassa. Lisäksi poliisit kuvasivat tutkinnan valikoitumista esimerkiksi sellaisiin lainrikkomuksiin, joihin poliisilla oli hyvät tutkinnalliset lähtökohdat.

Sirpa Virran (1998) mukaan huumeista aiheutuvien ongelmien määrittäminen lain ja järjestyksen ongelmaksi ilmentää osaltaan sosiaalisten ongelmien oikeudellistumista ja poliisitoimista Poliisin toimivaltuuksien lisääntyminen yhtenä oikeudellistumiskehityksen ilmentymänä on saanut osakseen myös vastustusta. Poliisitoiminnan pelätään ulottuvan sellaisiin yksityisiin ja sosiaalisiin konteksteihin, joihin niiden ei toivota ulottuvan. Huumerikollisuuden kohdalla ei ole syytä puhua erityisestä poliisitoimintakehityksestä, koska kaikki huumeusaineisiin liittyvä toiminta on jo nykyainsäädännön perusteella kriminalisoitua. Sen sijaan poliisin oikeudet käyttää erilaisia pakko- ja tutkintakeinoja huumerikostorjunnassa herättää vaihtelevasti kritiikkiä. Poliisiretoriikassa huumeiden käytön kontrollissa on pitkälti kyse oheisrikollisuuden paljastamisesta, mikä on myös perustelu sille, miksi poliisit kannattivat laajoja toimivaltuuksia, kuten pakkokeinojen käyttöä huumeiden käyttäjien kohdalla.

Useissa tutkimuksissa (ks. Hester & Egin 1992) on kritisoitu poliisia suljetuksi instituutiksi, joka ei visioistaan ja strategioistaan huolimatta ole omaksunut yhteisöllistä ja sosiaali-

preventiivistä näkökulmaa rikosten torjuntaan. Tämä tutkimus vahvistaa sitä käsitystä, että yleisen poliisisoitumiskehityksen paineessa poliisit peräänkuuluttavat omaa lakisääteistä tehtäväänsä ja ammatillisen asiantuntijuutensa käyttöä. Poliisin näkökulmasta heidän työorientaationsa, asiantuntijuutensa ja virkavastuunsa eivät ulotu esimerkiksi rikollista tekoa edeltävien olosuhteiden korjaamiseen, vaan se kuuluu sosiaali- ja terveystoimen vastualueeseen. Toisin sanoen poliisin roolissa korostuu juridinen eikä sosiaalihuollon näkökulma, millä poliisi osaltaan vahvistaa sitä, että huumeiden käyttäjät mielletään ennen kaikkea osana rikollista alakulttuuria. Poliisien näkökulmasta huumeiden käyttäjät eivät ole lähtökohtaisesti niitä yhteiskunnan heikoimpia yksilöitä, joiden suojelu kuuluu poliisin tehtäviin. Huumerikollisuuden viitekehyksessä suojelun tarpeessa ovat ennemminkin huumeiden käyttäjien läheiset, naapurit, rikoksen uhrin ja muut yhteisön jäsenet.

Poliisin asennoituminen rikoksen tekijöihin on yhteydessä siihen, miten oikeustoimi ja lainsäädäntö suhtautuvat heihin. Lainsäädäntö antaa mandaatin puuttua, rangaistuskäytännöt motivoivat puuttumiseen ja poliisin käsitykset huumeiden käytön moraalittomuudesta ja moitittavuudesta takaavat sen, että poliisit ottavat huumeiden käyttäjän vähintäänkin puhutteluun ja henkilötarkastukseen. Epävirallinen toimintakulttuuri on yhteydessä poliisin arvoihin, jolloin huumeiden käyttöä pidetään legaalisen kysymyksen rinnalla paheksuttavana ja turmiollisena käyttäytymisenä. Tämä vaikuttaa osaltaan siihen, että rankaisukeskeisyys on edelleen vallitseva suhtautumistapa. Poliisin mielestä heillä on hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa yksittäisiin rikoksentekijöihin, mutta sitä vastoin huumeiden käyttäjien valvonnalla on merkitystä ”yhteiskuntarauhan” kannalta. Huumeiden käyttö on pääsääntöisesti uhrilonta rikollisuutta, mutta huumeiden käyttäjien tekemä muu rikollisuus aiheuttaa omaisuusvahinkoja, liikenneturvallisuusriskejä ja yleistä turvattomuutta. Näiden hillintä ja hallinnointi on yksi poliisin päätehtävistä.

Lähteet

- Allen, Chris (2005): The Links between Heroin, Crack Cocaine and Crime. Where Does Street Crime Fit In? *British Journal of Criminology* (2005) 45, 355-372.
- Alvesalo, Anne (2003): Economic Crime Investigators at Work. *Policing and Society* 13:2, 115-138.
- Alvesalo, Anne & Whyte, Dave (2007): Eyes Wide Shut: The Police Investigation of Safety Crimes. *Crime, Law and Social Change* 48:1-2, 57-72.
- Bayley, David H. (1977): The Limits of Police Reform. In: Bayley, David H. (ed.): *Police and Society*. Sage Focus Edition, California.
- Baron, Stephen W. (2003): Self-Control, Social Consequences, and Criminal Behaviour: Street Youth and the General Theory of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 40:4, 403-425.
- Bean, Philip (2004): *Drugs and Crime*. Willian Publishing. Devon and Oregon.
- Becker, Howard (1963): *Outsiders*. The Free Press. New York.
- Bernburg, Jón Gunnar & Krohn, Marvin D. & Rivera, Craig J. (2006): Official Labelling, Criminal Embeddedness and Subsequent Delinquency. The Longitudinal Test of Labelling Theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 43:1, 67-88.
- Best, David & Strang, John & Beswick, Tracy & Gossop, Michael (2001): Assessment of a Concentrated, High-Profile Police Operation. No Discernible Impact on Drug Availability, Price or Purity. *The British Journal of Criminology* 41 (2001) 738-745.
- Bichler, Gisela & Gaines, Larry (2005): An Examination of Police Officers' Insights Into Problem Identification and Problem Solving. *Crime & Delinquency* 51:1, 53-74.
- Blomqvist, Jan (2004): Sweden's "War on Drugs" in the Light of Addicts' Experiences. In: Rosenqvist, Pia & Blomqvist, Jan & Koski-Jännes, Anja & Öjesjö, Leif (Eds.): *Addiction and life course*. NAD Publication 44, Helsinki.
- Blumer, Herbert (1969): *Symbolic Interaction: Perspective and Method*. University of California Press, Berkeley.
- Braithwaite, John (1989): From Crime, Shame and Reintegration. In: McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon (2003): *Criminological Perspectives. Essential Readings*. Second Edition. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Buerger, Michael E. & Petrosino, Anthony J. & Petrosino, Carolyn (1999): Extending the Police Role: Implications of Police Mediation as a Problem-Solving Tool. *Police Quarterly* 2:2, 125-149.
- Böllinger, Lorenz (2003): The General Potential of Police Prevention in the Area of Illicit Drugs. Council of Europe, Pompidou Group P-PG/PREV (2003) 2 E.
- Carrington, Kerry & Hogg, Russell (eds.) (2002): *Critical Criminology. Issues, Debates, Challenges*. Willian Publishing, Cornwall.
- Christie, Nils & Bruun, Kettil (1986): *Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikka Pohjolassa*. Weilin & Göös, Espoo.
- Clarke, Ronald V.G. (2003): Situational" Crime Prevention: Theory and Practice. In: McLaughlin, Eugene & Muncie, John & Hughes, Gordon (2003): *Criminologi-*

- cal Perspectives. Essential Readings. Second Edition. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Cohen, Peter (2000): Tackling drug related crime. What can we learn from our partners in Europe? Keynote address at the Conference "Partners in Crime 2000", 8.-9.6.2000, organised by Kent Country Council. Amsterdam, CEDRO Centrum voor Drugsonderzoek.
- Covington, Jeannette (1985): Gender Differences in Criminality among Heroin Users. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 22:4, 329-354.
- DeLisi, Matt (2005): *Career Criminals in Society*. London: Sage Publications.
- Durkheim, Emile (1992): *Sosiologian metodisäännöt*. Tammi, Helsinki.
- Dixon, David & Maher, Lisa (2002): Anh Hai: Policing, Culture and Social Exclusion in the Street Heroin Market. *Policing and Society* 12: 2, 93-110.
- Ekendahl, Mats (2006): Why not Treatment? Untreated Substance Abusers' Accounts of their Lifestyles and Efforts to Change. *Contemporary Drug Problems* 33/2006, 645-668.
- Elonheimo, Henrik (2010): Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu. *Turun yliopiston julkaisuja* 299. Turku.
- Ericson, Richard V. & Haggerty, Kevin D. (1997): *Policing the Risk Society*. Clarendon Studies in Criminology, Oxford.
- Ettorre, E., and Miles, S. (2002): Young People, Drug Use and the Consumption of Health. In: S. Henderson, and A. Petersen (Eds.): *Consuming Health: The Commodification of Health Care*. Routledge, London.
- Ezell, Michael E. (2007): Examining the Overall and Offence-Specific Criminal Career Lengths of a Sample of Serious Offenders. *Crime & Delinquency* 53:1, 1-37.
- Fagan, Jeffrey A.(1994): Do Criminal Sanctions Deter Drug Crimes? In: MacKenzie, Doris Layton & Uchida, Graig D. (ed.): *Drug and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, California.
- Farabee, David & Joshi, Vandana & Anglin, M. Douglas (2001): Addiction Careers and Criminal Specialization. *Crime & Delinquency* 47: 2, 196-220.
- Farrington, David P. (2003): Developmental and Life- Course Criminology: Key Theoretical and Empirical Issues – the 2002 Sutherland Award Address. *Criminology* 41:2, 221-255.
- Ferrell, Jeff & Hayward, Keith & Young, Jock (2008): *Cultural Criminology: An Invitation*. Sage, London.
- Ferrell, Jeff (2004): Boredom, Crime and Criminology. *Theoretical Criminology* 8:3, 287-302.
- Fielding, Nigel G. (1989): Police Culture and Police Practice. In: Weatheritt, Mollie (ed.): *Police Research: Some Future Prospects*. Gover Publishing Company, Brookfield.
- Forsell, Martta & Virtanen, Ari & Jääskeläinen, Marke & Alho, Hannu & Partanen, Airi (2010): Huumetilanne Suomessa 2010. Uusin tieto, uusimmat kehityssuuntaukset ja erityisteemat huumeista. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, raportti 40/2010.
- Francis, Peter & Davies, Pamela & Jupp, Victor (1997): *Policing Futures. The Police, Law Enforcement and the Twenty-First Century*. Palgrave Macmillan, London.

- Franztzen, Evy (2003): Drug Enforcement in Copenhagen: Negotiating Space. In: Pedersen, Esben Houborg & Tigerstedt, Christoffer (ed.): *Regulating Drugs - Between Users, the Police and Social Workers*. Nordic Council for Alcohol and Drug Research. NAD Publication No. 43. Hakapaino, Helsinki 2003.
- Furedi, Frank (2002). *Culture of Fear: Risk Taking and the Morality of Low Expectation*. Continuum International.
- Garland, David (2001): *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. University of Chicago Press; Chicago.
- Geiger, Brenda & Fischer, Michael (2005): Naming Oneself Criminal: Gender Difference in Offenders' Identity Negotiation. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 49(2) 2005.
- Gjeruldsen, Susanne Rogne & Myrvang, Bjørn & Opjordsmoen, Stein (2004): Criminality in Drug Addicts: A Follow-Up Study over 25 Years. *European Addiction Research* 10: 1, 49-55.
- Goldsmith, Andrew (2005): Police Reform and the Problem of Trust. *Theoretical Criminology* 9:4, 443-470.
- Goldstein, Paul J. (1985): The Drug/Violence Nexus: A Tripartite Conceptual Framework. *Journal of Drug Issues* 39, 143-174.
- Gottfredson, M. R., & Hirschi, Travis (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hakkarainen, Pekka & Leena Metso (2007): Huumeekysymyksen muuttunut ongelmakuva. Vuoden 2006 huumeekyselyn tulokset. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:5, 541–552.
- Hakkarainen, Pekka & Leena Metso (2004): Suomalaisten suhtautuminen huumeisiin ja huumeepolitiikkaan. Mielipiteet ja asenteet väestössä 2002. *Yhteiskuntapolitiikka* 69:1, 39-53.
- Hakkarainen, Pekka & Tigerstedt, Christoffer (2002): Ristiriitojen huumeepolitiikka – huumeongelman normalisaatio Suomessa. Teoksessa: Heikkilä, M. & Kautto, M. (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi 2002*. Stakes, Helsinki.
- Hall, Steve & Winlow, Simon (2005): Anti-nirvana: Crime, Culture and Instrumentalism in the Age of Insecurity. *Crime Media Culture* 1:1, 31–48.
- Harrikari, Timo (2008): Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 87. Hakapaino Oy, Helsinki.
- Hayward, Keith (2004): *City Limits: Crime, Consumer Culture and the Urban Experience*. The GlassHouse Press, London.
- Hayward, Keith (2007): Situational Crime Prevention and its Discontents: Rational Choice Theory Versus the 'Culture of Now'. *Social Policy and Administration* 41:3, 232-250.
- Hayward, Keith. J. and Yar, M. (2006) 'The 'Chav' Phenomenon: Consumption, Media and the Construction of a New Underclass', *Crime, Media, Culture* 2:1, 9-28.
- Hayward, Keith & Young, Jock (2007): Cultural Criminology' in Maguire, M., Morgan, R., and Reiner (Eds). *The Oxford Handbook of Criminology*, 4th Edition, Oxford: Oxford University Press.
- Helminen, Klaus & Lehtola, Kari & Virolainen, Pertti (2006): *Esitutkinta ja pakkokeinot*. Talentum, Helsinki.

- Hester, Stephen & Eglin, Peter (1992): *Sociology of Crime*. Routledge, London.
- Hillyard, Paddy & Tombs, Steve (2007): From "Crime" to Social Harm? *Crime, Law and Social Change* 48:1, 9-25.
- Hirschi, Travis & Gottfredsson, Michael (1994): The Generality of Deviance. In: McLaughlin, Eugene and Muncie, John & Hughes, Gordon (2003): *Criminological Perspectives. Essential Readings*. Sage Publications, London.
- Honkatukia, Päivi & Nyqvist, Leo & Pösö, Tarja (2006): Rikokset nuorten "juttuina" – narratiivisen lähestymistavan mahdollisuuksia. Teoksessa: Honkatukia, Päivi & Kivivuori, Janne (toim.): *Nuorisoriollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja* 221. Helsinki.
- Honkonen, Risto (2001): *Komisarioksi oppiminen. Koulutuksen vaikuttavuus ja työssä oppiminen. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia* 11, Edita, Helsinki.
- Honkonen, Risto (1999): *Poliisi ja opintoviikon metsästys. Koulutus poliisimiehen elämässä. Tampereen yliopisto*.
- Hser, Yih-Ing & Longshore, Douglas & Anglin, M. Douglas (2007): The Life Course Perspective on Drug Use. A Conceptual Framework for Understanding Drug Use Trajectories. *Evaluation Review* 31:6, 515-547.
- Jacobs, Bruce A & Wright, Richard: Stick-Up, Street Culture and Offender Motivation. In: Pogrebin, Mark (ed.): *About Criminals. A View of the Offender's World*. Sage Publications. Thousand Oaks, London, New Delhi. 2004.
- Jacques, Scott & Wright, Richard (2008): Intimacy with Outlaws: The Role of Relational Distance in Recruiting, Paying, and Interviewing Underworld Research Participants. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 45:1, 22-38.
- Johnston, Les (1997): Policing Communities of Risk. In: Francis, Peter & Davies, Pamela & Jupp, Victor (1997): *Policing Futures. The Police, Law Enforcement and the Twenty-First Century*. Palgrave Macmillan, London.
- Jones, Trevor & Newburn, Tim (2002): The Transformation of Policing? Understanding Current Trends in Policing Systems. *The British Journal of Criminology* 42:1, 129-146.
- Joukamaa, Matti & Aarnio, Jorma & von Gruenewaldt, Virpi & Hakamäki, Sirpa & Hypén, Kimmo & Lauerma, Hannu & Lintonen, Tomi & Mattila, Aino & Tyni, Sasu & Vartiainen, Heikki & Viitanen, Päivi & Wuolijoki, Terhi (2010): *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja* 1/2010. Helsinki.
- Jämsä, Rauno (2005): Järjestyspoliisit vs. rikospoliisit. Poliisipäällystön tutkinto 7 (2002-2005). Poliisiammattikorkeakoulu. Espoo.
- Järvelä, Marja (1994) *Elämäntavan näkökulma kulttuurin muutoksen tulkinassa*. Teoksessa Kupiainen, Jari & Sevänen, Erkki (toim.): *Kulttuurintutkimus*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kainulainen, Heini (2010): Päihde- ja dopingrikokset. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2009. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia* 250. Helsinki.
- Kainulainen, Heini (2009): Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 245. Helsinki.
- Kalliomaa, Sami (2005): Rikoshyödyn jäljittäminen huumerikostutkinassa. Poliisiammattikorkeakoulu, julkaisematon tutkielma.

- Karvinen, Erkki (1996): Rikosten suunnittelu ja kiinnijäämisriski. Poliisin oppikirjasarja 7/1996. Sisäasiainministeriö, Poliisiosasto. Edita, Helsinki.
- Katz, Jack (1988): *Seductions of Crime*. Basic Books, New York.
- Katz, Jack (2004): *Sneaky Thrills*. In: Pogrebin, Mark (ed.): *About Criminals. A View of the Offender's World*. Sage Publications. Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Kazemian, Lila & Farrington, David P. (2006): Exploring Residual Career Length and Residual Number of Offences for Two Generations of Repeat Offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 43:1, 89-113.
- Kekki, Tuula (2009/a): Huumeet ja rikostorjunta. Poliisin käsitykset huumausainerikollisuuden ja poliisitoiminnan muutoksista. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 76.
- Kekki, Tuula (2009/b): Huumeet, taparikollisuus ja rikoskierre. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 80. Tampere.
- Kiehelä, Hannu (1997): Rikollisuuskäsitykset ja ammattiorientaatio. Nuorisorikollisuus poliisien, sosiaalityöntekijöiden ja vankien arvioimana. Poliisin oppikirjasarja 6/1997. Sisäministeriö. Helsinki.
- Kinnunen, Aarne (2008): Kriminaalipolitiikan paradoksi. Tutkimuksia huumausainerikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 233. Helsinki.
- Kinnunen, Aarne & Perälä, Riikka & Tuttavainen-Levanoja, Tarja (2005): Poliisin huumevalvontaprojekti pääkaupunkiseudulla: seurantatutkimus. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 20, Espoo.
- Kinnunen, Aarne (2001): Huumausainerikoksiin syyllistyneiden rikosura ja sosioekonominen asema. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 182. Helsinki.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik (2009): Lyhytaikaisvanki. OPTL:n tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009
- Kivivuori, Janne (2008): Rikollisuuden syyt. Nemo, Jyväskylä.
- Kivivuori, Janne (2006): Oikeudellistuva yhteiskunta – esimerkkinä koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille. *Oikeus* 2:2006, 157–177.
- Kivivuori, Janne (2005): Nuoret rikoksen tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995–2004. Teoksessa: Kivivuori, Janne ja Salmi, Venla: Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, Helsinki.
- Kivivuori, Janne (1992): Varas varkaana. Tutkimus varkaan itseymmärryksen kulttuurisista ehdoista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 114. Helsinki.
- Kolehmainen, Seppo (2005): Järjestyslaki - susi jo syntyessään? Järjestyslain valmistelun arviointi. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 22, Espoo.
- Korander, Timo (2004): Poliisikulttuuri - poliisiammatin ja -tutkimuksen väline. *Oikeus* 2004:1, 4-24.
- Korander Timo (1999). Turvallisuus- ja lähipoliisistrategioiden sudenkuoppia kriminologian kartoilla. Teoksessa Kiehelä Hannu & Virta Sirpa (toim.): *Lähipoliisi lähestymistapana*. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 4. Poliisiammattikorkeakoulu.
- Korander Timo (1998). Katujen nollatoleranssi, tilastojen kelvottomuus ja ongelmien poliisiosointi. *Oikeus* 27:4, 358–382.

- Korander, Timo & Vanhala, Anna (2003): Arviointitutkimus nuorten humalajuomisen ehkäisystä ja rikosten tilannetorjunnan rajallisuudesta. *Oikeus* 32:3, 250-277.
- Koskela, Hille (2009): Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. *Gaudeamus* 2009.
- Kotovirta, Elina (2009): Huumeriippuvuudesta toipuminen Nimettömien Narkomaanien toveriseurassa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksia 10. Gummerus, Jyväskylä.
- Kuure, Tapio (2006): Marginaalin politiikkaa. Marginaalista murtautumisen vaihtoehtoiset strategiat. Tampereen yliopisto, Jäljennepalvelu, Tampere 1996.
- Kuussaari, Kristiina & Ruuth, Paula (2008): Päihdehuollon huumeasiakkaat 2007 Tilastotiedote 21/2008. Stakes, Helsinki.
- Kyvsgaard, Britta (2003): *The Criminal Career*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kääriäinen, Juha (1994): Seikkailijasta pummiksi. Tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994. Helsinki: Painatuskeskus.
- Kääriäinen, Juha (1998): Moninkertaisesti vangittujen rangaistusura. *Eripainos, Sosiologia* 35: 1, 3-16.
- Lacey, Nicola (1994): *Criminal justice*. Oxford University Press, Oxford, UK.
- Lalander, Philip (2005): Loading the Street. The Creation of El Callejero Lifestyle. in: Lalander, Philip & Salasuo, Mikko (eds.) (2005): *Drugs & Youth Culture – Global and Local Expressions*. NAD-publications 46. Helsinki: NAD.
- Lappi-Seppälä, Tapio & Niemi, Hannu (2008): Kontrolliviranomaisten toiminta. Rikollisuustilanne 2008. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247. Helsinki.
- Larkin, Michael & Griffiths, Mark D. (2002): Experiences of Addiction and Recovery: The Case for Subjective Accounts. *Addiction Research & Theory*, Vol. 10, No. 3, 281–311.
- Lauerma, Hannu (2009): *Pahuuden anatomia. Pahuus, hulluus, poikkeavuus*. Edita, Porvoo.
- Lemert, Edwin M. (1951): *Social Pathology. A Systematic Approach to the Theory of Sociopathic Behavior*. McGraw-Hill, New York.
- Levy, Judith A. & Anderson, Tammy (2005): The Drug Career of the Older Injector. *Addiction Research and Theory* 13:3, 245-258.
- Lindgren, Sven-Åke (2005): Social Constructionism and Criminology: Traditions, Problems and Possibilities. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 6:1, 4-22.
- Macdonald, Robert & Shildrick, Tracy (2007): Street Corner Society: Leisure Careers, Youth (Sub)culture and Social Exclusion. *Leisure Studies* 26:3, 339-355.
- Maher, Lisa & Dixon, David (1999): Policing and Public Health. Law Enforcement and Harm Minimization in a Street-level Drug Market. *The British Journal of Criminology* 39/1999. Special Issue 1999; *Drugs at the End of the Century*. (ss. 488–512).
- Manning, Peter K. (2003): *Policing Contingencies*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Manning, Peter K. (1997): *Police Work. The Social Organization of Policing*. Michigan State University. Waveland Press, Illinois.

- Manning, Peter (1995): The Police. Mandate, Strategies, and Appearances. In: Kappeler, Victor E.: The Police and Society. Touchstone Readings. Waveland Press, Illinois.
- Manning, Peter K. & Hawkins, Keith (1989): Police Decision-making. In: Weatheritt, Mollie (ed.): Police Research: Some Future Prospects. Gover Publishing Company, Brookfield.
- McAra, Lesley & McVie, Susan (2005): The Usual Suspects? Street-life, Young People and the Police. *Criminal Justice* 5:1, 5-36.
- McGloin, Jean Marie & Sullivan, Christopher J. & Piquero, Alex R. & Pratt, Travis C. (2007): Local Life Circumstances and Offending Specialization/Versatility. Comparing Opportunity and Propensity Models. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 44:3, 321-346.
- McIntosh, James & McKeganey, Neil (2001): Identity and Recovery from Dependent Drug Use: the Addict's Perspective. *Drugs: Education, Prevention and Policy* 8:1, 47-59.
- McLaughlin, Eugene & Murji, Karim (1997): The Future Lasts a Long Time: Public Policework and the Managerialist Paradox. In: Francis, Peter & Davies, Pamela & Jupp, Victor (1997): Policing Futures. The Police, Law Enforcement and the Twenty-First Century.
- G.H. Mead (1934) *Mind, Self and Society*. University of Chicago, Chicago.
- Merton, Robert (1938): Social Structure and Anomie. *American Sociological Review* 3:5, 672-682.
- Mäkelä, Klaus (1967): Pakkoauttajat. Teoksessa: Eriksson, Lars D. (toim.): Pakkoauttajat. Tammi, Helsinki.
- Mäkelä, Klaus (1971): Alkoholitutkimus ja alkoholipolitiikka. Teoksessa: Hannula, Risto & Jaakkola, Risto & Viikari, Matti (toim.) (1979): Klaus Mäkelä. Realisti, idealistit, tutkijat. Tammi, Helsinki.
- Nuotio, Kimmo (2007): Rikos, luottamus ja konflikti. *Oikeus* 36:2, 210-215.
- Otero-Lopez, Jose Manuel & Luengo-Martin, Angeles & Miron-Redondo, Lourdes & Carrillo-De-La-Peña, Maria Teresa & Romero-Triñanes, Estrella (1994): An Empirical Study of the Relations between Drug Abuse and Delinquency among Adolescents. *The British Journal of Criminology* 34:4, 459-478.
- Partanen, Päivi & Hakkarainen, Pekka & Hankilanoja, Arto & Kuussaari, Kristiina & Rönkä, Sanna & Salminen, Mika & Seppälä, Timo & Virtanen, Ari (2007): Amfetamiinien ja opiaattien ongelmakäytön yleisyys Suomessa 2005. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:5, 553-561.
- Payne, Brian K. & Gainey, Randy R. (2007): Attitudes about the Police and Neighborhood Safety in Disadvantaged Neighborhoods. The Influence of Criminal Victimization and Perceptions of Drug Problem. *Criminal Justice Review* 32:2, 142-155.
- Pearson, Geoffrey (1992): Drugs and Criminal Justice. A Harm Reduction Perspective. In: O'Hara, P.A. & Newcombe, R. & Matthews, A. & Bunning, E.C. & Drucker, E. (1992): The Reduction of Drug-related Harm. Routledge, London, New York.
- Pekkarinen, Elina (2010): Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto julkaisu- ja 102, Helsinki.

- Pelissier, Bernadette & Jones, Nicole (2005): A Review of Gender Differences Among Substance Abusers. *Crime & Delinquency* 51:3, 343–372.
- Perälä, Jussi-Pekka (2011): Miksi lehmät pitää tappaa? Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksia 52. Helsinki.
- Perälä, Riikka (2007): Huumeiden käyttäjien tulkintoja ongelmistaan ja niihin kohdistuvista sosiaali- ja terveystoimen palveluista. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:3, 256-271.
- Piquero, Alex R. & Brame, Robert & Lynam, Donald (2004): Studying Criminal Career Length Through Early Adulthood Among Serious Offenders. *Crime and Delinquency*, Vol. 50 No. 3, 412-435.
- Reiner, Robert (2000): *The Politics of the Police*. Oxford University Press, Oxford.
- Reith, Gerda (2005): "On the Edge: Drugs and the Consumption of Risk in Late Modernity." In: Lyng, Stephen (ed.), *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*, New York: Routledge.
- Roos, J.P. (1987): *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista*. SKS. Hämeenlinna.
- Roos, J.P. (1986) *Elämäntapateoriat ja suomalainen elämäntapa*. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.): *Kymmenen esseitä elämäntavasta*. Oy Yleisradio Ab, Helsinki.
- Ruuth, P. & Väänänen, T. (2009). *Päihdehuollon huumeasiakkaat 2008*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tilastoraportti 14/2009.
- Salmi, Venla (2005): *Sosiaalinen pääoma ja nuorten rikollisuus*. Teoksessa Janne Kivivuori & Venla Salmi: *Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214, Helsinki.
- Sampson, Robert J. & Laub, John H. (2005): A Life-Course View of the Development of Crime. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 602, 12-45.
- Sandberg, Sveinung. 2009. "Gangster, Victim or Both? The Interdiscursive Construction of Sameness and Difference in Self-Presentations". *The British Journal of Sociology*, 60 (3): 523-542.
- Santtila, Pekka & Laukkanen, Manne & Carlsson, Karl-Mangus & Kardell, Johan & Faggiano, Monica & Picozzi, Massimo & Zappala, Angelo & Zanchetti, Mario: *How Far from Home Offenders Travel : an International Comparison of Crime Trips in Homicide, Rape, Burglary, and Robbery Cases*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 18, Espoo.
- Schmid, Thomas J. & Jones, Richard S. (1990): Experiential Orientations to the Prison Experience: The Case of First-Time, Short-term Inmates. *Perspectives on Social Problems*. Vol 2, 189-210.
- Schulenberg, Jennifer L. (2006): Police Culture and Young Offenders: The Effect of Legislative Change on Definitions of Crime and Delinquency. *Police Quarterly* 9:4, 423-447.
- Seddon, Toby & Ralphs, Robert & Williams, Lisa (2008): Risk, Security and the "Criminalization" of British Drug Policy. *The British Journal of Criminology* 48:4, 818-834.
- Seddon, Toby (2006): Drugs, Crime and Social Exclusion. *Social Context and Social Theory in British Drugs-Crime Research*. *British Journal of Criminology* 46:3, 680-703.
- Shover, Neal (1996): *Great Pretenders. Pursuits and Careers of Persistent Thieves*. Westview

- Press, Colorado.
- Simourd, David J. & Olver, Mark E. (2002): The Future of Criminal Attitudes Research and Practice. *Criminal Justice and Behaviour* 29:4, 427–446.
- SM (2010): Poliisibarometri 2010. Kansalaisten näkemyksiä ja kokemuksia poliisitoiminnasta ja sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäasiainministeriön julkaisut 29/2010. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto, sisäinen turvallisuus. Helsinki.
- SM (2009): Poliisin toiminta- ja taloussuunnitelma 2010–2013 ja tulossuunnitelma 2009. Poliisin ylijohdon julkaisusarja 1/2009. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto. Helsinki.
- SM (2007/a): Huumausaine- ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan tehostaminen. Poliisin ylijohdon julkaisusarja 6/2007. Sisäasiainministeriö, poliisiosasto.
- SM (2003): Rikostutkinnan tila-selvityshankkeen loppuraportti. Sisäasiainministeriö, poliisiosaston julkaisusarja 4/2003.
- SM (2002): Poliisin huumausaineiden vastainen strategia 2003–2006. Sisäasiainministeriö, Poliisiosasto.
- Smith, Michael R. (2001): Police-Led Crackdowns and Cleanups: An Evaluation of a Crime Control Initiative in Richmond, Virginia. *Crime & Delinquency* 47:1, 60-83.
- Snertingdal, Mette Irmgard (2010): The Co-constitution of Heroin Crime. Narratives of Smugglers and Dealers Meet the Judicial Practices. University of Oslo, Oslo.
- Soothill, Keith & Ackerley, Elizabeth & Francis, Brian (2004): Profiles of Crime Recruitment. Changing Patterns over Time. *British Journal of Criminology*. (2004) 44, 401-418.
- South, Nigel (1997): Control, Crime, and the End of Century Criminology. In: Francis, Peter & Davies, Pamela & Jupp, Victor (1997): *Policing Futures. The Police, Enforcement and the Twenty-First Century*. Palgrave Macmillan, London.
- Stevenson, Sally F. & Hall, Guy & Innes, J.M. (2004): Rationalizing Criminal Behaviour: The Influence of Criminal Sentiments on Sociomoral Development in Violent Offenders and Nonoffenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 48(2), 161-174.
- STM 2007: Valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepoliittisesta toimenpideohjelmasta vuosille 2008 – 2011. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:22. Helsinki.
- Stroshine, Meghan & Alpert, Geoffrey & Dunham, Roger (2008): The Influence of "Working Rules" on Police Suspicion and Discretionary Decision Making. *Police Quarterly* 11:3, 315-337.
- Sulkunen, Pekka (2009): Disturbing Concepts: from Action Theory to a Generative Concept of Agency. In: Massimo Leone (ed.): *Actants, Actors, Agents. The Meaning of Action and the Action of Meaning. From Theories to Territories*. Lexia. Rivista di semotica, nuova serie (3-4) 2009.
- Sulkunen, Pekka (2002): Between Culture and Nature: Intoxication in Cultural Studies of Alcohol and Drug Use. *Contemporary Drug Problems* 29, Summer 2002, 253-276.
- Svensson, Robert (2002): Strategic Offences in the Criminal Career Context. *British Journal of Criminology* 42, 395-411.
- Sviridoff, Michele & Hillsman, Sally T. (1994): Assessing the Community Effects of Tactical Narcotics Teams. In: MacKenzie, Doris Layton & Uchida, Graig D. (ed.): *Drug and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Sage Publications, International Edu-

- cational and Professional Publisher, California.
- van Swaaningen, René (1997): *Critical Criminology: Visions from Europe*. London: Sage.
- Sykes, Gresham M. & Matza, David (1957): *Techniques of Neutralization: a Theory of Delinquency*. *American Sociological Review* 22:1957, 664-670.
- Topalli, Volkan (2005): *When Being Good is Bad: An Expansion of Neutralization Theory*. *Criminology* 43:3, 797-836.
- Topalli, Volkan & Wright, Richard & Fornango, Robert (2002): *Drug Dealers, Robbery and Retaliation. Vulnerability, Deterrence and the Contagion of Violence*. *The British Journal of Criminology* 42:2, 337-351.
- Törmä, Sinikka (2009) *Kynnyskysymyksiä. Huono-osaisimmat huumeiden käyttäjät ja matala kynnys*. Sosiaalikehitys Oy:n julkaisuja 1/2009. Hämeenlinna: Sosiaalikehitys Oy.
- Vaaranen, Heli (2001): *Kaahariklubin pojat. Kuvaus kaahailusta, unelmista ja pussikaljasta*. Teoksessa: Toiskallio, Kalle (2001): *Viettelyksen vaunu. Autoilukulttuurin muutos Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 841. Jyväskylä.
- Vedung, Evert: *Public Policy and Program Evaluation*. Transaction Publishers, London 2000.
- Virta, Sirpa (2006): *Turvallisuustieto ja poliisin muuttuva rooli*. Teoksessa Rantala, Kati & Virta, Sirpa (toim.): *Tieto - mahdollisuus, uhka vai turva*. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 47. Helsinki.
- Virta, Sirpa (1993): *Lain ja järjestyksen politiikkaa*. Valtio-opin lisensiaattitutkimus, Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitos.
- Vollaard, Ben (2005): *Police numbers up, crime rates down. The effect of police on crime in the Netherlands, 1996-2003*. CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis. CPB Document No 75, Hague.
- Walsh, Dermot (1986): *Heavy Business. Commercial Burglary and Robbery*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Walters, Glenn D. (2003): *Changes in Criminal Thinking and Identity in Novice and Experienced Inmates. Prisonization Revisited*. *Criminal Justice and Behaviour* 30:4, 399-421.
- Weerman, Frank M. (2003): *Co-Offending as Social Exchange. Explaining Characteristics of Co-Offending*. *British Journal of Criminology* 43:2, 398-416.
- Weisburd, David & Eck, John E. (2004): *What Can Police Do to Reduce Crime, Disorder and Fear? The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 593, 42-65.
- White, Michael D. & Fyfe, James J. & Campbell, Suzanne P. & Goldkamp, John S. (2003): *The Police Role in Preventing Homicide: Considering the Impact of Problem-Oriented Policing on the Prevalence of Murder*. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 40:2, 194-224.
- Worden, Robert E. & Bynum, Timothy S. & Frank, James (1994): *Police Crackdowns on Drug Abuse and Trafficking*. In: MacKenzie, Doris Layton & Uchida, Graig D. (ed.): *Drug and Crime. Evaluating Public Policy Initiatives*. Sage Publications, International Educational and Professional Publisher, California.
- Wright, Alan (2002): *Policing. An Introduction to Concepts and Practice*. Willan Publishing, Devon, Oregon.

- Wright, Bradley R.E. & Caspi, Avshalom & Moffitt, Terrie E. & Paternoster, Ray (2004): Does the Perceived Risk of Punishment Deter Criminally Prone Individuals? Rational Choice, Self-Control and Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 41:2, 180-213.
- Young, Jock (1991): Left Realism and the Priorities of Crime Control. In: Stenson, Kevin & Cowell, David (1991): *The Politics of Crime Control*. Sage, London.
- Young Jock (1999). *The Exclusive Society. Social Exclusion, Crime and Difference in Late Modernity*. Sage Publications.